

T.C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

KELÂM BİLİM DALI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

İBN TEYMYİYE'DE İMAN ESASLARI

(AKİDETÜ'L-VASİTİYYE ÇERÇEVESİNDE)

Mahmut AKTAŞ

ŞANLIURFA-2022

T.C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

KELÂM BİLİM DALI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

İBN TEYMİYYE'DE İMAN ESASLARI

(AKİDETÜ'L-VASİTİYYE ÇERÇEVESİNDE)

Mahmut AKTAŞ

Danışman

Doç. Dr. Veysel KASAR

ŞANLIURFA-2022

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAY SAYFASI

Doç. Dr. Veysel KASAR danışmanlığında, Mahmut AKTAŞ'ın hazırladığı “İbn Teymiyye’de İman Esasları (Akidetü’l-Vasitiyye Çerçevesinde)” konulu bu çalışma 28 /01 /2022 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı’nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

▪ Oybirliğiyle / □ Oy çokluğu ile

İmza

Danışman	Doç.Dr. Veysel KASAR	
Üye	Doç.Dr. Mehmet Cüneyt GÖKÇE	
Üye	Dr. Mehmet TAŞDELEN	

Bu tezin Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalında yapıldığını ve enstitümüz kurallarına göre düzenlendiğini onaylarım.

Prof. Dr. Şevket ÖKTEN

Enstitü Müdürü

Bu çalışma: Tarafından Desteklenmiştir.

Proje No:

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların

kaynak gösterilmeden kullanımı 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS
ORJİNALLİK RAPORU VE
BEYAN FORMU

Doküman No : HRÜ-KYS-FRM-015
Yayın Tarihi : .../.../20...
Revizyon No :
Revizyon Tarihi :
Sayfa No : 3 / 86

ÖĞRENCİNİN	
Öğrenci No	195230017
Adı / Soyadı	Mahmut AKTAŞ
Anabilim Dalı/Programı	Temel İslam Bilimleri / Tezli Yüksek Lisans
Tez Konusu	İbn Teymiyye'de İman Esasları (Akidetü'l-Vasitiyye Çerçevesinde)

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yukarıda başlığı belirtilen Yüksek Lisans çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 86 sayfalık kısmına ilişkin, 04./01/2022 tarihinde şahsım/ danışmanım tarafından **Turnitin** adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, benzerlik oranı % 11'dir. Ayrıca İbn Teymiyye'de İman Esasları (Akidetü'l-Vasitiyye Çerçevesinde) çalışması hiçbir blok kopyalama içermemektedir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yükseköğretim Kurulu Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi, Harran Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesini ve Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İbn Teymiyye'de İman Esasları (Akidetü'l-Vasitiyye Çerçevesinde) çalışması Orijinallik Raporu alınması ve kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. Etik ihlal tespiti halinde, Enstitü yönetim kurulunca, diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

04/01/2022
Mahmut AKTAŞ

Yukarıda yer alan raporun ve beyanın doğruluğunu onaylarım. 04/01/2022

Doç.Dr. Veysel KASAR

(Danışman)

ÖZET

İBN TEYMIYYE'DE İMAN ESASLARI (AKİDETÜ'L-VASİTİYYE

ÇERÇEVESİNDE)

AKTAŞ, Mahmut

Yüksek Lisans Tezi

Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Veysel Kasar

Mart 2022, 74 sayfa

Bu tezde, İbn Teymiyye'nin el-Akîdetü'l-Vâsıtıyye adlı kitabı esas tutularak, yazarın iman esaslarına bakışı ele alındı. Ancak, İbn Teymiyye'nin diğer kitaplarından da istifadeye çalışıldı. Tezimizde, müellifin iman esasları konusunda Ehl-i Sünnet alimleri ile bir ihtilafı olmadığı görülmektedir. Ancak, yazarın, farklı akıllar ve şartlara göre yorumlarla anlaşılan problemlerde, değişik telakkileri olduğu dikkat çekmektedir. Bu da müellifin metodolojisi ile ilgilidir. Müellif Selef metoduna bağlı olduğunu söylemektedir. İbn Teymiyye, Ehl-i Sünnet Kelamcılarının meşru' kabul ettikleri te'vili tahrif olarak görüyor, aklın Kur'an müteşabihatını te'vilde yetkili olmadığı inancını ifade ediyor. Buna bağlı olarak, yazar ile Ehl-i Sünnet arasında müteşabihatın tanımına bağlı olarak ulûhiyet tasavvurunda farklılıklar dikkat çekmektedir. Yazarın ulûhiyetle ilgili konularda nasların zahirini alması, ayetlerde mecazı kabul etmemesi ve te'vili reddetmesi, Kelamcılara göre bir takım fikir ayrılıkların oluşmasına sebep olmuştur. İbn Teymiyye ulûhiyetin en gerekli vasfı olan tevhidi, ulûhiyet ve rububiyette tevhid olarak incelemiş; ilgili konuları ibadet ve sosyal hayatta tevhid gibi kısımlara ayırarak ele almış; şirk, tevessül ve şefaath problemlerinde Ehl-i Sünnetin telakkilerine nispetle farklı görüşlere sahip olmuştur. İbn Teymiyye ulûhiyet tevhidini Kelamcılarının fark etmedikleri iddiasındadır. Teberrük, şefaath, tevessül gibi uygulamaların ulûhiyet tevhidi ile uyuşmadığı, bunların şirk benzeri uygulamalar olduklarını ileri sürmektedir. Hz. Peygamberin şefaathinin hak olduğunu kabul eder. Kebire sahibinin küfre düşmediği konusunda kelamcılarla aynı düşüncededir. İmanın artma ve eksilme ile nitelenmesinin mümkün olduğu düşüncesindedir. İman amel ilişkisinde sefle aynı fikirdedir. Fakat amelleri imandan bir cüz olarak görür. İbn Teymiyye'ye göre iman,

sadece tasdikten ibaret görülemez. İman tasdik, ikrar ve ameldir. Kader iman esasları arasındadır. İbn Teymiyye, Kadere iman, Allah'ın irade, meşiet ve kudreti ile birlikte ele almaktadır. O'nun her şeyi ihata eden bir kudreti ve uygulanabilen bir meşieti vardır. İnsan cebir altında olmayıp kendi iradesi ile hareket eden bir varlıktır. İbn Teymiyye'ye muhalifleri tarafından Allah'a cismaniyet nispet ettiği, Cehennem ateşinin son bulacağını iddia ettiği, Allah'ın arş miktarınca olduğu şeklinde düşünceleri savunduğu isnad edilmiştir.

Anahtar Kelimeler:İbn Teymiyye, Ehl-i Sünnet, ulûhiyet, iman esasları

ABSTRACT

PRINCIPLES OF FAITH IN IBN TAYMIYYA (WITHIN THE FRAMEWORK OF AKİDETÜ'L-VASİTIYYE)

Aktaş, Mahmut

Master's Thesis

Department of Basic Islamic Sciences

Advisor: Assoc. Prof. Veysel KASAR

March 2022, 74 pages

In this thesis, the author's view of the principles of faith was discussed, based on Ibn Taymiyya's book called al-Akîdetü'l-Vâsitiyye. However, other books of Ibn Taymiyya were also tried to be used. In our thesis, it is seen that the author has no conflict with the scholars of Ahl as-Sunnah about the principles of faith. However, it is noteworthy that the author has different views on problems that can be understood through interpretations according to different minds and conditions. This is related to the author's methodology. The author says that he adheres to the method of Salaf. Ibn Taymiyya sees ta'wil, which is accepted as legitimate by Ahl as-Sunnah theologians, as falsification, and expresses his belief that the mind is not authorized to interpret the Qur'an mutashabihat. differences are noticeable. According to theologians, the author's taking the apparent meaning of the verses on matters related to divinity, not accepting metaphors in the verses and rejecting ta'wil caused some disagreements to occur. Ibn Taymiyya examined tawhid, which is the most necessary quality of divinity, as tawhid in divinity and lordship; dealt with related issues by dividing them into parts such as tawhid in worship and social life; He had different views on the problems of shirk, tawassul and intercession compared to the views of Ahl as-Sunnah. Ibn Taymiyya claims that theologians did not realize the tawhid of divinity. He argues that practices such as tabarruk, intercession, and tawassul are incompatible with the tawhid of divinity, and that they are practices similar to polytheism. He accepts that the intercession of the Prophet is true. He agrees with the theologians that the owner of the grave does not fall into disbelief. He is of the opinion that it is possible to characterize faith with increase and decrease. Iman agrees with the

predecessor in the relationship between deeds, but sees deeds as a part of belief. According to Ibn Taymiyyah, belief cannot be seen as just confirmation. Faith is affirmation, confession and action. Destiny is among the principles of faith. Ibn Taymiyya deals with the belief in destiny together with the will, power and power of Allah. He has an all-encompassing power and an applicable practice. Man is a being who is not under coercion but acts of his own will. It has been attributed to Ibn Taymiyyah by his opponents that he ascribed physicality to Allah, that he claimed that the Hellfire would end, and that he defended the ideas that Allah was in the amount of the Throne.

Keywords: Ibn Taymiyya, Ahl as-Sunnah, divinity, principles of faith

**İBN TEYMIYYE'DE İMAN ESASLARI (AKİDETÜ'L- VASİTİYYE
ÇERÇEVESİNDE)**

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	II
ORJİNALLİK RAPORU VE BEYAN BELGESİ	III
ÖZET	IXI
ABSTRACT	VIII
İÇİNDEKİLER	VIII
KISALTMALAR	XI
GİRİŞ	1
A. İbn Teymiyye'nin Metodolojisine Bakış	1
B. İbn Teymiyye'nin Hayatı	4
C. Muhaliflerine Göre İbn Teymiyye	6
D. İbn Teymiyye'de Akıl-Nakil İlişkisi	8
E. İbn Teymiyye'nin Te'vile Bakışı	9

BİRİNCİ BÖLÜM

İBN TEYMIYYE'NİN İMAN ESASLARINA (AMENTÜ) BAKIŞI

1.1. ALLAH İNANCI	12
1.1.1. Ehl-i Sünnet'te Allah'ın Tasavvuru	12
1.1.2. Ehl-i Sünnet'te Allah'ın Sıfatları	15
1.1.3. İbn Teymiyye'nin Allah Tasavvuru	17
1.1.4. Allah'ın Kelam Sıfatı	28
1.1.5. Allah'ın Kudret Sıfatı	28
1.1.6. Allah İçin Zulüm Söz Konusu mu?	29
1.2. MELEKLERE İMAN	30

1.3. KİTAPLARA İMAN	33
1.3.1. İbn Teymiyye'nin Halku'l Kur'an Görüşüne Bakışı	33
1.3.2. İncil ve Tevrat'ın Tahrif Şekli	35
1.4. PEYGAMBERLERE İMAN	36
1.5. AHİRETE İMAN	39
1.5.1. Kabir Azabı	39
1.5.2. Mizan	40
1.5.3. Havz-ı Kevser	40
1.5.4. Sırat Köprüsü	41
1.5.5. Rü'yetullah İle İlgili Görüşleri	42
1.5.6. Cehennem Hakkındaki Tespitleri	43
1.6. KADERE İMAN	44

İKİNCİ BÖLÜM

ESMÂ, AHKÂM, VA'D, VA'İD VE TEVHİD İNANCI

2.1. ESMÂ VE AHKÂM KONULARI	49
2.1.1. İmânın Mahiyeti	49
2.1.2. İman-Amel İlişkisi	50
2.1.3. İmanda İstisna	51
2.1.4. İmanda Artma ve Eksilme	52
2.1.5. İman Mahlûk mudur?	53
2.2. VA'D VE VA'İD İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ	54
2.2.1. Mürtekib-i Kebîre Problemi	54
2.2.2. Şefâat	55
2.3. TEVHİD	57

2.3.1. Ulûhiyet ve Rubûbiyet Farkı	57
2.3.2. Tevessül ve Teberrük	58
2.3.3. Türbe Ziyareti	60
2.4. SAHABİLER HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ	60
2.5. BİD'AT MESELESİ	63
2.6. İMAMET-İ UZMÂ	64
SONUÇ	67
KAYNAKÇA	68

KISALTMALAR

DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

vb. : Ve benzeri

Hz. : Hazreti

s.a.v. : Sallallâhu aleyhi ve sellem

r.a. : Radiyallâhu Anhu

b. : bin (oğlu)

ö. : ölüm

GİRİŞ

A. İbn Teymiyye'nin Metodolojisine Bakış

İbn Teymiyye düşünce yöntemini Kur'an, Sünnet ve Selef-i Sâlihîn'in görüşlerini esas tutarak oluşturmaya çalışmış bir ilim adamıdır. Kelam ilminde "Selefiyye" denince, hicri dördüncü asrın başlarında İmam Eş'arî ve İmam Mâtürîdî vasıtasıyla Ehl-i Sünnet Kelâm ilminin tesis edilmesinden önceki dönem anlaşılmaktadır.¹ İbn Teymiyye'ye göre Kur'an ve Sünnet'e dayanmayan ve referansını da Selef-i Sâlihîn'inden almayan görüşler, isabetli değildir. Zira selefın bir kısmı, Resûlullah'ın (s.a.v.) vahyine ve Kur'an'ın indirilişine şahit olmuştur.

Herkes kendi döneminde yaşadığı epistemolojisi ve terminolojisi vasıtasıyla Tanrı'yı bilebilir. İnsanlar Tanrı'ya yaşadığı dönemin teolojileri, kültürü ve dili aracılığıyla muhatap olur. İbn Teymiyye Tanrı tasavvurunun selefın anlattığı şekilde muhafaza edilmesini destekler. O, Müteahhir ulemanın bu yapıyı değiştirip,(tanrı tasavvurunu) yeni bir epistemoloji ve terminoloji içinde kurmasına karşı çıkmıştır. İbn Teymiyye Allah'ın sıfatlarını mütalaa ederken naslarda belirtilen nitelemelerin kabul edilmesini savunur. O, Kelam alimlerinin, Allah'ın sıfatlarını açıklarken, cevher-araz sözcüklerini kullanarak oluşturdukları fizik düşüncelerini kabul etmemiştir.²

İbn Teymiyye tevhid inancını Ehl-i sünnet ve Ehl-i sünnet olmayan ekollerin bakışı açısından olmak üzere iki şekilde ele almıştır. Tevhid inancını dini-içtimai bir ilke olarak takdim eden ilk isimlerden olmuştur. İbn Teymiyye'nin akide sistemi "Selefilik", "Ehl-i ispat", "Eserilik" ve "Ehl-i Sıfat" gibi terimlerle ifade edilmektedir. Selefî bakış açısına sahiplenmek isteyen İbn Teymiyye, kendisinden önceki düşünürlerin ve filozofların görüşlerini radikal bir şekilde tenkit etmekten çekinmemiş; akide konularının ve argümanlarının sadece naslardan alınması gerektiğini savunmuştur. ³

¹Mehmet Bulut, "Delilleriyle İslam Akâidi" (İstanbul: Erkam yayınları, 2015), 45.

²Hüseyin Aydın, "İbn Teymiyye'de Allah Tasavvuru", 2006, *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 44.

³Berat Sarıkaya, *İbn Teymiyye'de Tevhid Anlayışı* (Yüksek Lisans Tezi, Erzurum Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008), 57.

İbn Teymiyye'nin akaid konusundaki temel meselesi, Tevhid-i ulûhiyyet ve Allah'ın sıfatlarıdır. Düşünür, Eş'arilerin ve tasavvufçuların sıfatlar konusundaki görüşlerine itirazlar yapmıştır.⁴ İbn Teymiyye, Batiniler, İslam filozofları, İttihâdiye, Mu'tezile ve Eş'ariyye ekollerinin ilah tasavvurunu tek tek zikretmiş ve bunların hiçbirinin Selefin tevhid anlayışına uymadığını söylemiştir.⁵ İbn Teymiyye metot ve muhteva açısından Kelamcılar ve İslam filozoflarını reddetmiş olsa da, her iki grubun kitaplarından istifade etmiş ve kendisi de bu yüzden erken dönem Selefiye teolojisinden farklı görüşler de ortaya atmıştır.⁶

İbn Teymiyye'ye göre Eş'ariye mezhebi selbi sıfatları, kudret, irade ve ilim gibi maânî sıfatları onaylar; fakat bundan daha ileri gitmezler. Allah Teâlâ'yı naslarda geçen arş üzerine istiva ve tecelli gibi sıfatlarla sıfatlandırmazlar.⁷ İbn Teymiyye, Allah hakkında varid olan nüzûl, ityan, vech, yed, meci', sevmeye, gazab, rıza, buğuz, istiva gibi sıfatları kabul etmenin cismaniyete götüreceğini reddeder. Zira İbn Teymiyye'ye göre, hayat, ilim, sem', basar gibi sıfatlar cisimlerde bulunan vasıflardır. Eğer yukarıda zikredilenler Allah'ı cisim olarak algılamaya götürüyorsa o zaman hayat, sem' gibi sıfatlarda "tecsimi" netice vermelidir! diye, Eş'arilere itirazda bulunur. Eş'ariyye mezhebi ise sıfatların zat üzerine zait olduğunu söyler. İmam Gazzâlî'nin dediği, sıfatların zata ihtiyacının olduğu şeklindeki yaklaşımı da kabul etmez. Ona göre sıfatlar Allah'ın zatına dâhildir.⁸

İbn Teymiyye kelam, fıkıh, hadis ve tefsir gibi birçok alana girmiştir. Özellikle de filozoflara ve kelamcılara yaptığı sert ve ciddi eleştirileriyle öne çıkmıştır. Eş'ariyye ekolünün birçok fikrini kabul ederken bir kısmını da tenkit etmiştir. İbn Teymiyye, İslam düşünce sistemi ve konuları üzerinde etraflıca tartıştıktan sonra, ilk önce kendisinin meydana getirdiği düşünce kalıpları üzerinden bir kısım tenkitlerde bulunmaktadır. Yaptığı sıkı eleştirilerin başında kelam, tasavvuf ve felsefe gelmektedir. Bunların temsilcilerini ağır bir dille tenkit etmiştir. İbn

⁴Sarıkaya, *İbn Teymiyye'de Tevhid Anlayışı*, 58.

⁵Sarıkaya, *İbn Teymiyye'de Tevhid Anlayışı*, 62.

⁶Aydın, "*İbn Teymiyye'de Allah Tasavvuru*", *İnönü Üniversitesi*, 2006, 41.

⁷Sarıkaya, *İbn Teymiyye'de Tevhid Anlayışı*, 62.

⁸Sarıkaya, *İbn Teymiyye'de Tevhid Anlayışı*, 86.

Teymiyye'nin en çok meşgul olduğu itikadi konular Allah'ın varlığının ispatı, Allah-Âlem ilişkisi ve Allah'ın sıfatları konusudur.⁹

İbn Teymiyye Allah'ın fiilleri ve sıfatları ile ilgili nasları muhkem olarak kabul etmiş ve bu nasların te'viline ve mecaz kabul edilerek yapılan tefsirine karşı çıkmıştır. Aklın, İslamın aslı olduğu fikrine karşı gelmiştir. Kelamdaki hudûs deliline itiraz edip, buna birçok eleştiri yapmaktadır. Darda kalınca peygamber ve mühim zatlardan yardım istemenin (istiğase) ve onların zatlarıyla tevessül etmenin meşru' olmadığını savunmaktadır. İbn Arabî'nin görüşlerine ve vahdet-i vücud fikrine muhalefetten dolayı da birçok kere hapse atılmıştır.¹⁰Buna benzer tenkitleri yüzden İbn Teymiyye'yi bid'atlerle mücadele eden ve sünneti dirilten biri olarak görenler olduğu gibi, onu Ehl-i sünnet'in dışına çıkmakla itham edenler ve hatta dalâletle itham edenler de vardır.¹¹

Bu tezde İbn Teymiyye'nin iman esaslarını nasıl ele aldığı incelendi. Bu konu ile ilgili olarak, yazarın Allah hakkında nasıl bir ilah tasavvuru savunduğu, ilahi sıfatlara bakışı da kısmi olarak ele alındı. Çalışmamız esas olarak yazarın Akidetü'l Vasitiyye adlı eseri üzerinden oluşturulmakla birlikte, konu ile bağlantılı olarak İbn Teymiyye'nin diğer eserlerinden de iktibaslara yer vermeye gayret edildi. Bu arada, yazarla ilgili yapılan tezler, makaleler ve kitaplardan da imkân ölçüsünde faydalanmayı tercih ettik. Özelde, Akidetü'l Vasitiyye'de İman Esasları'nı ortaya koymaya yönelik olan bu tezde, İbn Teymiyye'nin iman esasları çerçevesindeki fikirleri, Ehl-i sünnet'in görüşleri ile mukayese edildi. Bu çalışmanın İbn Teymiyye'nin Ehl-i Sünnet nezdindeki konumunu da anlamaya bir katkı sunacağı düşünülmektedir.

B. İbn Teymiyye'nin Hayatı

Takıyyüddîn İbn Teymiyye, 661'de (1263) Harran'da doğdu. Babası Abdülhalîm, Hanbelî mezhebinin âlimiydi. Moğollar'ın Bağdat'ı işgal etmeleri üzerine 667'de (1269) Şam'a (Dımaşk) göç ettiler. O dönemde Dımaşk, Suriye ve Filistin Hanbelî mezhebinin merkeziydi. İlköğrenimini Dımaşk'ta babasının

⁹Mehmet Sabır Şaybak, "İbn Teymiyye'nin Tanrı Tasavvuru Bağlamında Fıtrat Delili", *Bitlis İslamiyat Dergisi* 3/1 (2021): 127.

¹⁰Recep Akdoğan, *Akideden Kelama -Kelam Tarihi-*, 1. Bs (İstanbul, 2013), 149.

¹¹Sarıkaya, *İbn Teymiyye'de Tevhid Anlayışı*, 1.

medresesinde başlamıştır. İbn Teymiyye tabakat kitaplarının kaydettiğine göre 200'den fazla hocadan eğitim görmüştür. Babasının 1284 yılında ölmesi üzerine Şam'daki Hanbelîyye Medresesinde tedrisata başlamıştır. Kendisi tedrisata başladıktan sonra eserler telif etmeye başladı. Peygamberimize (s.a.v.) hakaret edenlerin cezalarıyla ilgili “eş-Şârimü'l-meslûl” adlı kitabı telif etti. İlerleyen zamanlarda yöneticiler ve halk nezdinde etkin bir konuma geldi. Hama halkının itikatla ilgili sorularına cevaplar vermek için “el-Akîdetü'l-Hameviyye” adlı eseri yazdı. Bu eserinde klasik kelimelere ve kelimelerin anlamına sert eleştiriler yaptı. Müteşabih ayetler ve Allah'ın sıfatları konusunda Selef anlayışını savundu. Bu kitabındaki Allah'ın sıfatları ile ilgili tespitlerinden dolayı müşebbihecilikle suçlandı.¹²

699'da (1300) Moğolların Dimaşk'a saldırısında Moğol Hükümdarından eman dileyip katliamı önledi. Aynı yıl Şiîlere karşı düzenlenen sefere katıldı. 704 (1304) yılında İbn Arâbî'nin Vahdet-i vücûd görüşünü destekleyenleri tenkit etti. Aynı yıl Şiîlere karşı tekrar sefere katıldı. Sefer dönüşünde Rifâiler ile münazaraya girdi. Kendi bölgesinde bazı kişilerin bir kayayı ziyaret edip adakta bulunduğunu öğrenince öğrencileriyle beraber gidip kayayı kaldırdı. Bid'at ve hurafelere karşı güçlü münazarası ve tenkitlerinde birçok insanları karşısına alan İbn Teymiyye “el-Akîdetü'l-Vasitiyye” adlı eserini yazdı. Bu eser hakkında da yine tartışmalar başladı. Bu eserinden dolayı birçok kere mahkemeye sevk edildi ve hapse maruz kaldı. Hapisten çıkınca Kahire'ye gönderildi. Kahire'ye vardığından kısa bir süre sonra dört hâkim tarafından Allah'ı insan suretinde tasavvur etmekle (Teşbih ve tecsim) yargılanarak hapse atıldı. Bir buçuk sene sonra 707 (1307) yılında hapisten çıktı. Fakat Dimaşk'a gitmesine izin verilmedi. İbn Teymiyye yine bid'at ve hurafelerle mücadele etmeye devam etti. Bu sefer karşısına Kahire'nin önde gelen mutasavvıflarından İbn Atâullah ile el-Âmülî çıktı. Bu iki mutasavvıf İbn Teymiyye aleyhinde kamuoyu oluşturdular. İbn Teymiyye tevessül ve ittihadiye görüşlerinden dolayı hakkında yeni bir mahkeme daha açılarak yargılandı. İbn Teymiyye delillerle muhataplarını yargıda susturdu. Bu yüzden normal hapisanede değil de kadıların hapisanesinde bir buçuk yıl kaldı. 709 (1309) senesinde hapisten çıktı. Fakat göz

¹²Ferhat Koca, “İbn Teymiyye Takıyyüddin” *TDV İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), XX:391-405.

hapsinden kurtulamadı. Bu arada er-Red ‘ale’l-Mantıkıyyîn eserini yazdı. 709’da (1310) tahta geçen Muhammed b. Kalâvun İbn Teymiyye’yi serbest bıraktı. Üç yıl Kahire’de kalan İbn Teymiyye burada tedrisatına devam etti.¹³

Moğollar tekrar saldırıya geçince İbn Teymiyye yedi yıl sonra ayrıldığı Dımaşk şehrine geri döndü. Dımaşk’ta beş yıl kalan İbn Teymiyye öğrenci yetiştirip eserler verdi. Meşhur öğrencilerinin arasında İbn Kayyim el-Cevziyye, İbn Müflih, İbn Abdülhâdî, İbn Kesîr ve Mizzi gibi birçok öğrenci vardır. İbn Kayyim hocasının görüşlerinin yayılması için çok gayret sarf edip onunla beraber hapse girmiştir. Dımaşk şehrinde Sübki ailesinin hususen Eş’ariyye ekolünün en önemli temsilcilerinden olan Takıyyüddîn es-Sübki ve Taceddîn es-Sübki ve birçok tasavvuf ehlinin İbn Teymiyye’ye muhalefetlerine rağmen geniş bir nüfuza sahip oldu. Dımaşk’ta olduğu dönemde Hanbelîler ile Eş’ariyye’ye mensup kişiler arasında münazaralar ve mücadeleler oldu. İbn Teymiyye bu tartışmalarda en tesirli isimlerden olmuştur. 716 (1317) yılında Şia fırkasına reddiye olarak Minhâcü’s-sünne isimli kitabı yazdı. 718 (1318) yılında İbn Teymiyye Hanbelî ve diğer mezheplerin kuvvetli görüşlerinin aksine olarak “Talak şartı ile yemin”in geçersiz olduğunun fetvasını verdi. Bu fetvadan dolayı üç kere muhakeme edildi ve yarım yıla yakın hapsedildi. 726 (1326) yılında enbiya ve evliya türbelerinin ziyaretini yasakladığından dolayı tüm öğrencileriyle beraber yine hapse atıldı ve bu sefer fetva vermesi de yasaklandı. Kendisi ve İbn Kayyim dışındaki tüm öğrencileri daha sonra serbest kaldı. Hapiste iken muhalifleri her geçen gün artıyordu. İbn Arâbî’nin öğrencilerinden olan Alâeddin el-Konevi’de muhaliflerinden oldu. İbn Teymiyye vefatına kadar hapiste kaldı. Bu arada hep eserler yazmaya devam etti. Kitabü’r-Red ‘ale’l-Ahnâî ile Ref’ul-melâm adlı eserlerini yazdı. Bu eserden rahatsız olan İmam Ahnâî, yöneticilere yaptığı şikâyet üzerine elinden kalemi, kâğıdı ve mürekkebi de alındı. Bu İbn Teymiyye’yi son derece rahatsız etti, üzüntüsünden hasta oldu ve 728 (1328) yılında hapishane de vefat etti.¹⁴

İbn Teymiyye’nin kelamla ilgili eserleri şunlardır: “el-Akîdetü’l-Vâsıtiyye, Minhâcü’s-sünne, Muvafakatü Sahihî’l-menkul, el-Akîdetü’l-Hameviyye, er-Risaletü’t-Tedmüriyye, el-İmân, el-İstiğase, el-Furkân beyne Evliyai’r-rahman, en-

¹³Koca, Takıyyüddin İbn Teymiyye, XX:392.

¹⁴Koca, Takıyyüddin İbn Teymiyye, XX:393.

Nübuvvat, Risale fi'l-kelam ale'l-fitra, Meratibü'l irade, Derecetü'l-yakîn, eş-Safediye, Mecmuatu't-tevhid, el-Haseneve's-seyyie, er-Risaletü'l-kudsiye, Risale fi ilmi'z-zâhir.

C. Muhaliflerine Göre İbn Teymiyye

İbn Teymiyye kendisini, İslami ilimlerdeki metodolojiye “katıksız sünnet” anlayışını getirdiğini söyleyip bunun için mücadele etmiştir. Nasların zahirini alması onun için temel bir esastı. Fakat bu durum İbn Teymiyye aleyhine sert tenkitler yapılmasına ve Hanbelî mezhebi dışındaki üç Sünni mezhep uleması arasında çok düşman kazanmasına sebebiyet verdi.¹⁵ İbn Teymiyye'nin muhalifleri onu eleştirmede ciddi bir duruş sergilemişlerdir. Fakat İbn Teymiyye'ye muhalif olan insanlar bile onun ilmi birikimlerini ve ilimdeki otoritesini kabul etmişlerdir. İbn Teymiyye'de kendi görüşlerini ifade ederken kimseden çekinmemiştir. Görüşleri uğrunda mücadelesi ve tahammül ettiği meşakkatlerden ötürü onu takdir edenler olduğu gibi tenkit edenlerde olmuştur. Başta kendi zamanındaki birçok tasavvuf ehli olmak üzere Takıyyüddîn es-Sübki ve oğlu Taceddîn es-Sübki, İbn Battuta, İbn Hacer el-Heytemî, İzzeddin b.Cemâa, Kemaleddin b. Zemlekânî ve Ebu Hayyân el-Endülüsî gibi zatlar İbn Teymiyye'nin muhalifleri arasında olmuş, fikirlerini tenkit ve red için kitaplar yazmışlardır.¹⁶Yine İbn Teymiyye'ye muhalefet edenlerin içinde İbn Murahhil, Ali ez-Zemlekânî, İbn Cibril el-Halebî, İbnü'l Hac, Ebu Hayyan ez-Zâhirî, İzzüddîn b. Cema'a, İbn Batuta, İbn Receb, Alaüddin Muhammed el-Buharî, Hafacî, Abdulhavy el-Leknevî, Dahlan, Sadrüddîn el-Müftî, Ebu'l Hüda, Yusuf en-Nebhânî ve İbn Cercis vardır.¹⁷

İbn Teymiyye'ye muhalefet eden âlimlerden Zeynüddîn el-İrâkî muhalefet sebebini şöyle açıklamıştır: “İbn Teymiyye'nin ilmi çok geniştir. Dünyadan yüz çevirip ahirete yönelmiştir. İbn Teymiyye'nin ilmi, aklından çok daha fazla olup ictilat ederek çok meselelerde ümmetin icmâ ettiği konulara muhalefet etmiştir. Bu muhalif görüşlerin toplamı altmışa (60) ulaşmıştır. Bu yüzden çok eleştirilere maruz kalmış olup hapsedilmiş ve hapiste ölmüştür. Fürû'da muhalefet, içtihadattan ötürüyse

¹⁵İsmail Akkoyunlu, *İbn Teymiyye'nin İman Konusunda Mezheplere Bakışı* (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011), 44.

¹⁶Koca, “İbn Teymiyye Takıyyüddîn”, XX:393.

¹⁷Akkoyunlu, *İbn Teymiyye'nin İman Konusunda Mezheplere Bakışı*, 47.

bunun zararı yoktur. Ama usûlde bile birçok meselede İbn Teymiyye icmâa muhalefet etmiştir. Ve bu yüzden, kendini tekfir eden bile olmuştur. Genelde, herhangi bir fûrû' meselesinde icmâ yapıldıktan sonra hiçbir alim, ulemâya muhalefet etmemiştir. İcmaya muhalefet, ancak, Selef-i Sâlihîn'in bir kısmının ifade ettiği bazı konularda gerçekleşmiştir. Ama İbn Teymiyye selefin söylemediği birçok konuyu söyleyerek icmâya zıt düşmüştür."¹⁸

İbn Teymiyye'nin muhaliflerinden İbn Hacer el-Heytemî, İbn Teymiyye'ye muhalefet ettiği noktaları maddeler halinde şöyle açıklamaktadır:

- 1) İbn Teymiyye icmaya muhalefetin kişiyi kâfir veya fasık etmediğini söylemiştir.
- 2) Allah'ın hâdislerin mahalli olduğunu söylemiştir.
- 3) Allah'ın küllün cüz'e muhtaç olması gibi mürekkep olduğunu söylemiştir.
- 4) Allah'ın zatında Kur'an'ın hâdis olduğunu söylemiştir.
- 5) Âlemin bir çeşit kadîm olduğunu, Allah'ın daima bir mahlûka muhtaç olduğunu ve böylece âlemin Allah ile beraber olduğunu belirtmiş ve âlemin zorunlu varlık olduğunu söylemiştir.
- 6) Allah için cismaniyet, cihet ve intikalin olduğunu söylemiştir.
- 7) Allah'ın arş miktarınca olduğunu, "Allah'ın arştan ne daha küçük, ne de daha büyük!" olduğunu söylemiştir.
- 8) Cehennem ateşinin söneceğini söylemiştir.
- 9) Peygamberlerin günahsız olmadığını söylemiştir.
- 10) Peygamberimiz (s.a.v.) ile tevessülün olamayacağını, yüzü suyu hürmetine bir şey istenemeyeceğini söylemiştir.
- 11) Peygamberimizi (s.a.v.) ziyaret niyetiyle sefer yapmanın haram olduğunu ve bu yaptığı sefer de günah seferi olduğundan dolayı kısaltarak namaz kılamayacağını söylemiştir.
- 12) Tevrat'ın ve İncil'in lafızlarının değişmediğini sadece manalarının değiştiğini söylemiştir.

Heytemî bunlardan sonra İbn Teymiyye'nin fikhi muhalefetini de naklettikten sonra sözlerine şöyle devam etmiştir: "Bazı âlimlerde İbn Teymiyye hakkında şöyle

¹⁸Ebü'l-Fazl Zeynüddîn Abdürrahîm b. el-Hüseyn b. Abdürrahmân el-İrâkî, *el-Ecvibetü'l-Mardiyye 'ale'l Es'ileti'l-Mekkiyye* (Mısır Ceyze: Mektebet'u-et-tev'iyyet'i-islâmiyye, t.y.), 91.

demişlerdir:“Kim İbn Teymiyye’nin kitaplarını mütalaa ederse, onun Allah’a cihet nispet ettiği görüşü dışında yukarıdaki meselelerden çoğunu kitaplarında bulamaz. (Bu yukarıda zikredilen çoğu meseleler, onun kitaplarında yoktur demişlerdir.) Allah’a cihet isnat edenler ise, Allah için zorunlu olarak cismaniyet, hiza ve arşa istikrar iddiasında bulunacaklardır. O halde İbn Teymiyye hakkında söylenenlerin kesin olması gerekir. Bir Müslümana isnat edilince o zaman kesinlik ve fazlaca ihtiyat gerekir. Eğer İbn Teymiyye hakkında yukarıda söylenenler doğruysa İbn Teymiyye ya tekfir edilir ya da bid’at ehlinden sayılır. Allah, İbn Teymiyye’ye adaleti ile muamele etsin. Eğer bunlar iftira ise o zaman bizi de, onu da affetsin.”¹⁹

Görüldüğü gibi müellifin fikirlerini tenkit edenler arasında tam bir ittifak yoktur. Tartışmalı fikirlerin mesnedi olan delillerin, yazarın eserinde varlığını apaçık göstermesi gerekir.

D. İbn Teymiyye’de Akıl-Nakil İlişkisi

Selef, aklın doğruya ulaşamama ve sapma riskinden dolayı akla güvenmemişlerdir. Mâtürîdiyye ve Eş’ariyye kelamcıları ise tafsilatta farklı bir takım görüşler benimsemişlerse de aklın nakil karşısındaki yerini belirlerken naklin esas kabul edilip akıl kurallarıyla pekiştirilmesi gerektiği hususunda ittifak etmişlerdir. Eş’ariler ve Mâtürîdîler aklın her şeyi anlamaya gücünün yetmediğini teorik olarak benimsemişlerdir. Ebül-Hasan el-Eş’arî, Allah’ın var olduğuna inanma meselesi dâhil bütün dini ilimlerin kaynağını akla değil de nakle bağlı görmüştür. Ona göre kişi akıl ile Allah’ın var olduğunu bulsa, doğru ile yanlış bilse de bunların doğruluğuna inanmayı gerekli kılan vahiydir. Şu halde insanın sorumluluğu dine bağlıdır. İmam Gazâlî’den sonra gelen Eş’arî kelamcıları, naklin doğruluğunu akıl ile ilişkili gördüklerinden dolayı akli esas, nakli onun şubesi gibi görmüşlerdir ve böylece Ebü’l-Hasan el-Eş’arî’den beri takip edilen görüşten ayrılmışlardır. Mâtürîdîler ise duyular âleminin gizemliliğini öğrenmek, nasları anlamak ve Allah’ın varlığını bilmek için akla başvurulması gerektiğini belirtir. Allah’a iman aklen vacip olup naklen vacip değildir. Şu halde akıl, vahiy olmadan da bazı hususları gerekli

¹⁹Ebü’l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Muhammed el-Heytemî, *el-Fetâva’l-ḥadîsiyye* (Beyrüt: Dârül-fikr, t.y.), 207.

kılar. Fakat yine de, akıl naklin önüne geçemez.²⁰ Yeni ilm-i kelamın öncülerinden olan Bediüzzaman Saîd Nursî’de akıl ve nakil taâruz ettiklerinde akla itibar edilip, naklin te’vil edileceğine dikkat çekerek, “fakat o akıl, akıl olsa gerektir” demektedir.²¹

İbn Teymiyye, ilk selefler gibi inanç konusunda akli tamamen devre dışı bırakmamakla beraber hususen inanç konularında öncekilerin kullandığı üsluptan ayrılmamıştır. İbn Teymiyye’nin Selefî bakış açısı şu şekilde özetlenebilir: Selef, akideyi, akide ahkâmını ve bunların ilişkili olduğu hususları kısaca ve etraflıca öğrenmenin tek yolunun Kur’an ve Sünnet olduğunu ifade etmişlerdir. Kur’an ve Sünnet’in her hükmünü kabul etmişlerdir. Onlara göre akıl, Kur’an’ın tefsirinde ve te’vilinde ve ondan ahkâm istinbat etmede otorite sahibi değil ve delil olarak kullanılamaz. Akıl sadece Kur’an’ın ahkâmını açıklar. Akıl kesinlikle hüküm koymaz.²²

Dinin temelini oluşturan kelimelerde naslara dayalı dini akılcılık yöntemini kullanmayı zorunlu kılan İbn Teymiyye, akılla naklin çatışması durumunda nakle öncelik verilmesi gerektiğini kabul etmektedir. Çünkü ona göre akıl, Resûlullah’dan (s.a.v.) geldiği kesin olan bütün haberleri kabul etmek zorundadır. Eğer bir nakil te’vil edilip ortadan kaldırılırsa aynı zamanda aklın delaleti ortadan kaldırılmış olur. Yine İbn Teymiyye’ye göre sabit nakil ile sarîh akıl asla birbiriyle çelişmez.²³

E. İbn Teymiyye’nin Te’vile Bakışı

Te’vil sözlükte dönüp varmak, dönüp gelmek manalarına gelmektedir. Terim olarak, naslarda geçen bir kelimeyi bir delile dayanarak aslî anlamından alıp taşıdığı muhtemel anlamlardan birine nakletmektir.²⁴

İbn Teymiyye’ye göre sıfatlarda te’vil yapmak tahrif niteliğindedir. Dolayısıyla naslarda geçen sıfatlar te’vile ihtiyaç bırakacak bir teciime ve teşbihe sebebiyet vermez. Çünkü Allah’ın bazı sıfatlarıyla insanların sıfatları için aynı

²⁰Yusuf Şevki Yavuz, "Akıl" Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), II:242-246.

²¹Saîd Nursî, *Muhakemat* (İstanbul: Söz matbaacılık, 2014), 22.

²²Sarıkaya, *İbn Teymiyye’de Tevhid Anlayışı*, 57.

²³Esat Sabırlı, *İbn Teymiyye ve Selefî Yorumları Bağlamında Kur’an’da Mecaza Bakışı* (Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013), 63.

²⁴Yavuz, “Te’vil”, XLI:390.

ifadeler kullanılsa da bu lâfzen aynıdır. Tanrı için kullanılan kelimelerin içeriğiyle insanlar için kullanılan lafızların içerikleri tamamen ayrıdır. Filozofların ve kelamcılarının sıfatları te'vil etmeleri ama selef'in ise te'vilden uzak durması gösteriyor ki, selef, nasları müteahhir âlimlerden daha iyi anlamaktadır.²⁵

İslam âlimlerinin çoğu, Kur'an'da mecazi cümlelerin varlığından bahsederken İbn Teymiyye ise Kur'an'da mecazın varlığını reddetmiştir. Bu düşüncesini itikadi ve dilsel olmak üzere iki temel esasa dayandırmaktadır. Dilsel sebeplerden ötürü ayetlere yaptığı tefsir, mecazı kabul edenlerinki ile örtüşmektedir. O halde İbn Teymiyye'nin özellikle de müteahbih ayetlerde olan mecazı reddetmesi, dilsel sebeplerden ziyade itikadi kaygılardır. Netice itibarıyla İbn Teymiyye "Allah'ın eli" gibi tabirleri Allah'ın zatına mahsus ve keyfiyetini sadece Allah'ın kendisinin bildiği el olarak yorumlamaktadır.²⁶

İbn Teymiyye'ye göre naslarda te'vil yapmak tahrifin ta kendisidir. Bunun için İbn Teymiyye te'vili değil de tahrifi kısımlandırmakta ve te'vili de bu kısımdan saymaktadır. İbn Teymiyye'ye göre tahrif üçe ayrılır:

- 1) Anlamı değiştiren lafız tahrifi: Mesela "Allah Musa ile konuştu"²⁷ ayetindeki Allah lafzını üstün okumak gibi.
- 2) Anlamı değiştirmeyen lafız tahrifi: Mesela Fâtiha süresinin ilk ayetindeki hamd kelimesindeki dal harfini ötre yerine üstün okumak gibi.
- 3) Anlam tahrifi: Naslarda geçen "yed/el" sözcüğünü kudret, nimet gibi te'vil yapmak.²⁸

İbn Teymiyye naslarda geçen tüm sıfatları tahrif (değiştirme) temsil (benzetme) tekyif (keyfiyet) ve ta'til (işlevsiz kılma) olmaksızın kabul etmektedir. Zira tahrif Kuran'da yerilmiştir. "Allah'ın benzeri hiçbir şey yoktur"²⁹ ayeti temsili reddetmektedir. Ayetin devamı olan "O işitendir, görendir" kısmı ise ta'tili reddetmektedir. Yahudiler ve Hıristiyanların Tevrât'ı ve İncil'i değiştirmeleri ise

²⁵Sarıkaya, *İbn Teymiyye'de Tevhid Anlayışı*, 88.

²⁶Sabırlı, *İbn Teymiyye ve Selefî Yorumları Bağlamında Kur'an'da Mecaza Bakışı*, 1.

²⁷Nisâ, 4/164.

²⁸Müjdat Alan, *İbn Teymiyye'nin "Şerhu Hadis'in-nüzûl" Adlı Eseri Bağlamında Hadis Yorumculuğu* (Yüksek Lisans Tezi, Necmeddin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017), 69.

²⁹Şûrâ, 42/11.

tahriftir. İbn Teymiyye'ye göre halef ulemasının yaptığı tahriftir. Sadece tahrifin ismini değiştip te'vil kelimesini kullanmışlardır. O halde halef ulemasının yaptıkları yerilmiş te'vil kısmındandır.³⁰

İmâm Mâlik'e Rahmân'ın arşa istivası hakkında soru sorulduğunda "İstivâ malûm, keyfiyeti meçhul, ona iman vacip, bu ayet hakkında soru sormak ise bid'attir" cevabını nakleden İbn Teymiyye "Tüm ümmet imam Mâlik'in cevabında hem fikirdir. O zaman tüm sıfatlarda "nasıl, niçin ve ne şekilde" gibi şeyler söylenemeyeceğine göre te'vil hiçbir sıfatta yapılamaz" diyerek tüm nasların te'viline karşı çıkmıştır.³¹

³⁰Alan, *İbn Teymiyye'nin "Şerhu Hadis'in-nüzûl" Adlı Eseri Bağlamında Hadis Yorumculuğu*, 69.

³¹Alan, *İbn Teymiyye'nin "Şerhu Hadis'in-nüzûl" Adlı Eseri Bağlamında Hadis Yorumculuğu*, 82.

BİRİNCİ BÖLÜM

İBN TEYMIYYE'NİN İMAN ESASLARINA (AMENTÜ) BAKIŞI

(el-Akîdetü'l-Vâsıtiyye Bağlamında)

1.1. ALLAH İNANCI

1.1.1. Ehl-i Sünnet'te Allah Tasavvuru

Asr-ı saâdetten sonra bid'at fırkalarına mensup insanlar Allah'ın varlığında değil de varlığının nasıl bir şekilde (keyfiyetine dair) olduğu ile ilgili tartışmalara girişmişlerdir. Hâlbuki Peygamberimiz (s.a.v.) “Allah'ın verdiği nimetleri düşünün. Ama Allah'ın zatını düşünmeyin” buyurmaktadır.³² Allah, madde ötesi ve tabiatüstü bir varlık olduğundan dolayı beş duyu organı (ve kalbin) Allah'ı idrak etmesi imkânsızdır.³³ Buna rağmen, az da olsa bazı gruplar ve kişiler tarafından İslam coğrafyasında Allah'ın keyfiyeti konusu tartışılmak istenmiştir. Ehl-i Sünnetin Allah'ın sıfatları ile ilgili ortaya koyduğu çalışmalar bu tür yanlış düşüncelerin Allah hakkında yanlış bir takım tasavvurların oluşmasını önlemiştir.

Ehl-i Sünnetin açıklamalarına göre, Allah Teâlâ'nın araz, cevher ve cisim olması, şekilli ve suretli olması, bir yerde veya bir yönde bulunması muhaldir. Aşırı Rafiziler, Yahudiler, Kerrâmiyye ve Müşebbihe mezhepleri Allah'ın cisim olduğunu iddia etmişlerdir. Hişam b. Hakem (ö.179/795) Allah'ı suretle vasıflandırmıştır. Müşebbihe ve Kerramiyye Allah'ın arşın üstünde bir mekânı olduğunu söylemişlerdir. Bazıları ise Allah'ın mekânsız arşta olduğunu iddia etmiştir. Neccariyye, “Allah zatıyla her mekândadır” derken, Mutezile ise “Zatı ile olmayıp ilmiyle her yeredir” demiştir. Ehl-i sünnet'e göre bu görüşlerin tümü yanlıştır. Çünkü bu nitelermelerde yaratılmışlık özelliklerinin Allah'a nisbeti söz konusudur. Allah her mekânda olmak gibi bir durumdan münezzehtir. Çünkü mekân cisimdir ve cisim ise cevherlerden meydana gelmiştir. Her mürekkep şeyin de parçalara ayrılması mümkündür. Yine cisim belirli bir hacme sahiptir. Onun taşıdığı boyuttan

³²Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî, *el-Câmi 'u's-şâğîr* (Beyrüt: Dârü'l-kutubi'l-ilmîyye, 1971), 201.

³³Veysel Kasar, *İlk Dönem Kelâmında Kudret Sıfatı Etrafındaki Tartışmalar*, 1. Bs (İstanbul: Kardelen, 2019), 22.

daha büyük ya da daha küçük olması da mümkündür. O halde sahip olduğu boyutta olması ancak bir muhassisin ona bu boyutu vermesiyle olur. Varlıkların suretleri de birbirinden farklıdır. Allah'ın bütün bu şekillere bürünmesi imkânsızdır. Bir kısmının Allah'a tahsis edilebilmesi ancak bir muhassıs ile oluşabilir.³⁴

Sünni kelamcılara göre, Allah'ın arş üzerinde mekân tutmuş olması görüşü de aynıdır. Bu iddiaya göre Allah arş miktarınca ya tam denk gelecek ya da ondan büyük veya küçük gelecektir. Eğer onun boyutundan küçük veya eşit farz edilirse Allah'ın nihayetli ve sınırlı olması lazım hale gelir! Nihayetli oluş ise mahlûkların belirtilerindedir. Şayet, Allah arştan büyük olursa onun arşa denk gelecek boyutu, arşın miktarına eşit olacaktır. Bu durumda da, Allah'ın kısımlara ve cüzlere ayrılmış olarak düşünülmesi gerekli hale gelecektir. Bu da yaratılmışlık alâmetlerindedir! Allah arşta mekân edinseydi arşın üstünde yerleşebilmesi için alt taraftan sonlu olması gerekirdi. Hâlbuki bir cihetten sonlu olabilen şey diğer yönlerden de sonlu olur. Mademki Allah'ın cihetten ve mekândan münezzehe olması ezelden sabittir; Şu halde ezelden yokken, sonradan Allah'ın cihet ve mekân edinmesi ezelden bulunmayan bir mananın ve bir sıfatın Allah'ın zatında meydana gelmesi durumu ortaya çıkar ki, bu da Allah için muhaldir.³⁵

Sünni kelamcılara göre Allah'ın arşa istiva meselesinde çeşitli ihtimaller vardır. Çünkü bazen “istiva” kelimesi “istila, hâkimiyet” manasında olabileceği gibi bu kelime yönelmek, kastetmek, tam ve kâmil olmak ve karar ve mekân tutmak anlamlarına da gelmektedir. Şu halde bu ihtimaller dâhilinde Allah'ın arş üzerinde mekân tuttuğunu söyleyen Müşebbihe ve Kerrâmiyye lehinde bu ayette dayanak bulunmamaktadır. Allah arşa istiva ile kendini övmektedir. Eğer istiva mahlûkat hakkında övgü için zikredilmiş olsaydı herhalde ondan “karar tutma ve mekân” manası anlaşılmazdı. Nitekim şu şiirde de:

Bişr Irak ülkesine istiva etmiştir (hâkim olmuştur)

Kan akıtmadan ve kılıç kullanmadan.

³⁴Nureddin Sâbûnî, *Mâtüridiyye Akaidi (Araştırma ve Notlar İlavesi ile Ter. Bekir Topaloğlu)*, 10. Bs (Marmara Üni. İ.F.Vakfı Yayınları, 2012), 61.

³⁵Sâbûnî, *Mâtüridiyye Akaidi (Araştırma ve Notlar İlavesi ile Ter. Bekir Topaloğlu)*, 62.

Bu şiirde istivâ hâkim olmak manasındadır. Zira birinin kendini ya da başkasını övmesi benzeri ve dengi olmayan (ya da kolay ulaşılamayan) bazı sıfatlarla sivrilip ayrılması demektir. Eğer şiirdeki istiva sözcüğünden mekân tutma kastedilirse bunda herkes eşit olur, kayda değer bir övgü olmaz. (Zira Irak'a yerleşme herkes için mümkün olabilir.)³⁶

Yön bakımından yukarıda olmakla övünmenin kayda değer bir manası yoktur. Çünkü muhafız görünüşte sultanın üstünde olmakla beraber sultan muhafızdan kat kat daha üstündür. Dua edilirken ellerin göğe kaldırılması sadece halis bir kulluk ve ibadet alametidir. Tıpkı secde ederken alını yere koymak ve namazda Kabeye yönelmek gibi. Mücessime ile Müşebbihe'nin Kur'an'ın zahiriyle delil getirdikleri bazı müteşabih ayetler vardır. Ehl-i sünnet bu konuda iki yolu takip etmektedir: Birincisi, bu türden nasları benimsemek ve hakiki manalarını Allah'a havale (tefviz) etmektir. Bununla beraber Allah'ın zatını ona layık olmayan şeylerden tenzih etmektir. Bu yol selevin yoludur. İkinci yol ise nasları kabul etmekle beraber Allah'ın zatına layık bir şekilde ve nasların tevillerini araştırmak ve bu yapılan te'villerin Allah'ın muradı olduğuna kesin derecesinde hükmetmemektir. Bu da halefin yoludur.³⁷

Selev ile Halef'in burada ortak kaygısı teşbihten kaçınmaktır. Selev teşbihten uzaklaşmayı nasların içeriğini tartışmaktan çekinmekle sağlayacağını düşünürken Halef ise teşbihten sakınmanın te'vil ile gerçekleştirilebileceğine inanır. Ne var ki Seleviyye'nin teşbih kaygısından dolayı te'vilden kaçmasını ve böylece müteşabih ayetleri olduğu gibi bırakmaları Müşebbihe ve Mücessime gibi mezhepler tarafından istismar edilmiştir.³⁸

Ehl-i sünnet'e göre Allah, hudûsun (yaratılmışların) mahalli olamayacağı gibi hâdislerde onunla kâim olamaz. Hâdislerle kâim olmak demek Allah'ın gelmesi³⁹ gibi birçok müteşabih ayetlerin zahirini olduğu gibi kabul etmektir. Ehl-i sünnet bu gibi ayetleri te'vil etmektedir. Şayet zahiri kabul edilse, gelmek gitmek gibi mahlûka ait olan bu vasıflar Allah'a isnad edilmiş olunur ki bu da Allah'ın hâdislerle kâim

³⁶Sâbûnî, Mâtüridiyye Akaidi (*Araştırma ve Notlar İlavesi ile Ter. Bekir Topaloğlu*), 62.

³⁷Sâbûnî, Mâtüridiyye Akaidi (*Araştırma ve Notlar İlavesi ile Ter. Bekir Topaloğlu*), 64.

³⁸Mevlüt Özler, *Kelam El Kitabı*, 1. Bs (Ankara: Grafiker, 2012), 156.

³⁹Fecr, 89/22.

olması demektir. Ehl-i sünnet ulemasına göre bu durum Allah için muhaldir. Allah'ın selbi sıfatlardan biri de Muhâlefetün li'l-havâdistir. Yani Allah zat ve sıfatıyla yaratılmışlara benzememektedir.⁴⁰

1.1.2. Ehl-i Sünnet'te Allah'ın Sıfatları

“Sıfat” akide ilminde Allah'ın zatına nisbet edilen bir kavramdır. Kur'an'da nitelemek anlamında “vasf” kelimesinin müştakları kullanılır. İlk dönem müslümanları Allah'ı vasfetmek için isim ve esma sözcüklerini kullanmışlardır. Sıfat sözcüğü ise hicri ikinci yüzyılda İslam akidesini diğer akidelere karşı muhafaza etmek için ortaya çıkmıştır. İnsanların Allah'ı tanıyabilmesi için naslarda Allah'ın kendisini nasıl nitelendirdiğini öğrenmemiz gerekir. Kelam ilminde Allah'ın mevcudiyeti ve vahdaniyetini anlatmak için “isim” ve “sıfat” terimleri ön plana çıkmıştır.⁴¹

Peygamberimiz (s.a.v.) zamanında Allah'ın isim ve sıfatlarında herhangi bir tartışma çıkmamıştır. Ancak sahabî asrının sonlarında Allah'ın sıfatları ve kader meselesi gündeme gelmiştir. Allah'ın sıfatları konusunu ilk gündeme getiren Hz. Ali (r.a.) zamanında yaşayan Abdullah b. Sebe ve taraftarlarıdır. Bunlar tecsim ve teşbih görüşlerini ileri sürmüşlerdir. Teşbih ve tecsim görüşleri tevhide aykırı olduğundan reddedilmiş ve münazara konusu dahi yapılmamıştır. Allah'ın sıfatları ile ilgili ilk münazara, Cehm b. Safvan ve Ca'd b. Dirhem tarafından başlatılmıştır. Cehm b. Safvan'a göre Allah, mahlûkların sıfatlarıyla sıfatlandırılmaz. Çünkü bu, mahlûka benzemeyi gerektirir. Sonraki devirlerde ise Mukatil b. Süleyman vb. kişiler, teşbihi savunmuşlardır. Yine aynı dönemlerde Mu'tezile savunucuları Allah'ın sıfatları meselesinde tevhide korumak ve birden fazla kadim varlıkları reddetmek için tenzihi sıfatları ortaya koymuştur. Selef uleması ise naslarda var olan sıfatları tenzihe başvurmadan Allah'a nisbet etmeyi temel esas tutmuşlardır.⁴²

Selefiyye'nin en temel hususu; inanç sahasında akla fazla yer vermemek, tecsim ve teşbihe düşmeden müteşabih ayetler dâhil naslarda geçen Allah'ın sıfatlarını olduğu gibi kabul etmek, te'vil yapmamaktır. Selefiyye'nin görüşünü,

⁴⁰İbrâhim el-Lekânî, *Tuhfetü'l-mürîd'alâ Cevhereti't-tevhîd* (Beyrüt: Dârü'l-kutubi'l-ilmîyye, 1971), 72.

⁴¹Mehmet Ali Biçer, *İbn Teymiyye'nin Uluhiyyet Anlayışı* (Yüksek Lisans Tezi, Erzurum Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011), 76.

⁴²Biçer, *İbn Teymiyye'nin Uluhiyyet Anlayışı*, 77.

İmam Mâlik'in istiva sorusuna verdiği cevap özetlemektedir. İmam Mâlik "İstiva malum, keyfiyeti meçhul, istivaya inanmak vacip, istiva hakkında soru sormak ise bid'attir" diye cevaplandırmıştır. Dört şıklı bu cevap selefin müteşabih ayetler hakkındaki inancıdır. "İstiva malum" cevabı, biz istivanın ne anlama geldiğini biliriz manasındadır. "Keyfiyeti meçhul" cevabı, istivanın nasıl olduğunu bilemeyiz demektir. "Ona inanmak vaciptir." Çünkü Kur'an'da bildiriliyor. "Onu sormak bid'attir." Çünkü biz onun hakikatini bilemeyiz, araştırmayız, sormayız, merak da etmeyiz. İşte Selef'in kelamdaki metodu naslarda bildirilenleri olduğu gibi kabul etmek (tefviz); akla dayanarak te'vil yoluna gitmemektir. Selef, fıkhi konularda akla ve re'ye başvururken, akide konularında bunlara başvurmaz, naslarda bildirilenlerle yetinirler. İstiva gibi müteşabih ve haberi sıfatlar konusunda yorum yapmazlar.⁴³

Sünni kelimcılara göre Allah'ın yirmi sıfatı vardır. Birincisi sıfat-ı nefsiyye'dir. Cumhur-u mütekellime göre vücut zatın dışındadır. Bu zat ister vacibi vücûd olsun isterse mümkün olsun (İnsanlar gibi). Allah'ın vücûdu zatının aynısıdır.⁴⁴Vücud sözlükte var olmak demektir. Yani Allah vardır. Onun mevcudiyeti başkasından değil, zatının gereğidir ve varlığı vücubidir. Varlığın zıddı olan adem (yokluk) Allah için asla düşünülemez. Sünni kelimcılara göre vücûd sıfatı, Allah'ın zatı üzerine zaid, bağımsız ve ezeli bir sıfattır. Allah'ın zatı vücûdsuz mülahaza edilemez. Vücûd bütün sıfatların aslı ve dayanağıdır.⁴⁵

Bu sıfattan başka Sıfât-ı selbiyye adında beş tane daha sıfat vardır. Bunlar, Vahdâniyet, Kıyâm binefsihi, Muhâlefetün-lil'hevâdîs, Bekâ ve Kıdem'dir. Geriye kalan on dört sıfatın yedi tanesi Sübûti (Meanî) sıfatlardır. Bunlar: "Hayat, İlim, İrade, Kudret, Sem', Basar ve Kelam'dır. Diğer yedi sıfat ise zatî (manevi) sıfatlardır. Hayy, Semi', Basîr, Mütekellim, Kadîr, Mürîd ve Alîm sıfatlarıdır.⁴⁶

Ehl-i sünnet Allah'ın sıfatlarını açıkladıktan sonra, Allah'ın cisim olmadığını ve cisimler gibi bir cisim de olmadığını açık olarak ifade eder. Ehl-i sünnet, bu meselede öncelikle, cismin tarifini şöyle yapar. Mesela, Fahreddin Razi cismi tanımlarken, onu tehayyüz (yer işgal etmek) kavramından hareketle

⁴³Bulut, "Delilleriyle İslam Akâidi", 46.

⁴⁴Cüneyt Gökçe, *Süirt'li Molla Halil'in Nehcu'l Enam Adlı Eseri ve Kelam İlmindeki Yeri*, 1. Bs (Elif, 2015), 38.

⁴⁵A. Saim Kılavuz, *Anahatlarıyla İslam Akâidi ve Kelâm'a Giriş*, 16. Bs (İstanbul: Ensar, 2011), 113.

⁴⁶Gökçe, *Süirt'li Molla Halil'in Nehcu'l Enam Adlı Eseri ve Kelam İlmindeki Yeri*, 39.

temellendirerek, “Mütehayyîz (uzayda yer kaplayan, mekân) ya taksimi (parçalanmayı) kabul etmez. İşte buna cevher-i ferd (atom, parçalanamayan cüz) denir. Ya da taksimi kabul eder. Buna da cisim denir. Kısacası cisim, parçalanabilen her şeye denir.”⁴⁷ Ebü'l-Ferec İbn Cevzi ise, (ö.597/1201) cismi tanımlarken varlıkla ilişki kurarak, “Varlık, uzayda yer kaplamış olup birleşmemiş ise cevher-i ferd, başkası ile birleşmişse cisim denir” diye tarif etmektedir.⁴⁸ Ebü'l-Berekât künyesi ile tanınan Neseî (ö.710/1310) ise, “Allah’ın isimleri hakkında eğri yola girenleri bırakın”⁴⁹ ayetinin tefsirini yaparken, bu ayette Allah Teâlâ’nın, Zatına, “cisim, cevher, akıl ve illet” gibi isimleri takan kişileri kastettiğini söylemiştir. O halde ayetin manası, “Allah’a cisim diyen kişileri terk edin” demek olur.⁵⁰ Ehl-i sünnet müteşabih ayetler ve kavramlarda yer alan yed, sâk, e’yun gibi mahlûkâta ait olan her şeyden, Allah’ın münezzehtir olduğunu ifade etmiştir.⁵¹ Yine, Ehl-i sünnet’e göre Allah mekândan, yönden ve mütehayyizlikten⁵² münezzehtir. Zât ve sıfât olarak Allah, yaratılmışlara benzemez.⁵³

1.1.3. İbn Teymiyye’nin Allah Tasavvuru

İbn Teymiyye’ye göre Allah tasavvuru hakkında tabi olunması gerekli olan genel metod ve doğru akide şu şekildedir:

“Allah’a iman etmek demek, Kur’an’da Allah’ın kendi zatını vafettiği şekilde, peygamberde (s.a.v.) onu nitelendirdiği şekilde söz ve anlam bozulması yapılmadan, (tahrif) yine sıfatları tümünden işlevsiz kılmadan ya da tümünden yok etmeden (ta’til) sıfatların nasıllığını sormadan (tekyif) ve sıfatları mahlûkâta benzetmeden (temsil) tümüne olduğu gibi iman etmektir. Şûrâ sûresinde belirtildiği gibi Allah’ın benzeri hiçbir şey yoktur⁵⁴, fakat kendisini nitelendirdiği şeylerle de vasfı nefyedilemez. Ona göre Müteşabih ayetler te’vil yapılarak tahrif edilmemeli ve

⁴⁷Ebû Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî, *Me’âlimü uşûli’ d-dîn* (Lübnan: Dârü'l-kitâbi'l-'Arabî, t.y.), I:33.

⁴⁸Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî, *el-Muntazam fî târihi'l-mülûk ve'l-ümem* (Beyrüt: Dârü'l-kütübi'l-'ilmiyye, 1992), I:118.

⁴⁹A'râf, 7/180.

⁵⁰Ebü'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd en-Neseî, *Medârikü't-tenzîl* (Beyrüt: Dârü'l-kelemi't-tayyib, 1998), I:62.

⁵¹el-Lekânî, *Tuhfetü'l-mürîd'alâ Cevhereti't-tevhîd*, 72.

⁵² Uzayda yer kaplama manasındadır.

⁵³el-Lekânî, *Tuhfetü'l-mürîd'alâ Cevhereti't-tevhîd*, 72.

⁵⁴Şûrâ, 42/11.

Allah'ın isimlerinde ve ayetlerinde ilhad yapılmamalıdır! Allah'ın sıfatlarıyla mahlûkatın sıfatları birbirine benzemez. Allah'ın dengi ve zıddı olmayıp mahlûkata kıyas edilemez. Allah kendi nefsinı vasfederken nefy (olumsuz) ve ispat (olumlu) metodunu bir araya getirmiştir. Bilindiği gibi ispat, Hayat, Semi', Basar gibi sübûti sıfatlara inanmak, nefy ise Kıdem, Bekâ gibi selbî sıfatlarının gereğini kabul etmektir.⁵⁵

İbn Teymiyye'ye göre Allah'ın naslarda açıkladığı haberi sıfatları şunlardır: "Hayat, ilim, kuvvet, işitme, görme, meşiet (dileme), irade, muhabbet, rıza, rahmet, hıfz, gazab, suht, (öfke), esef (üzgünlük) kerh (hoşlanmama) gelme, gitme, yüz, el, göz, şiddet, mekr (tuzak), afv, safh, izzet, istiva, uluvv, maiyyet (beraberlik), doğruluk, kelim ve bakmadır." Peygamberimizin (s.a.v.) bize bildirdiği haberi sıfatlardan bir kısmı da şunlardır; "Nüzul (inme), ferah, hoşlanma, gülme ve ayaktır.⁵⁶

İbn Teymiyye'ye göre yukarıda zikredildiği gibi naslarda geçen tüm isim ve sıfatların olduğu gibi kabul edilmesi lazımdır. Bu sıfatlar tersyüz edilerek insanların anlayışına göre anlamlandırılarak değiştirilmeden (tahrif), yok ve pasif kılınmadan, (ta'til) keyfiyeti sorulmadan (tekyif) ve yaratıklara denk tutmadan (temsil) olduğu gibi kabul edilmelidir. Başka bir ifadeyle, ona göre, Allah'ın isim ve sıfatlarında haddi aşır eklemeye veya noksanlık yapmadan, lüzumsuz te'villerde bulunmadan görünen ve hakiki manalarına aykırı yorum yapılmaz. İsim ve sıfatları kabul ederken de yaratıkların niteliklerine benzetmemek gerekir.

İslam dini nasıl ki Hıristiyan ve Yahudi dinlerindeki aşırılıklara karşı vasat-orta bir yapıdadır. O halde anlattığımız şekilde Allah'ın sıfatlarına inanmak orta yoldur. Zira bu dörtlü yol (temsilsiz, tekyifsiz, ta'tilsiz ve tahrifsiz inanç) Cebriye'nin⁵⁷ metodu olan sıfatları işlevsiz bırakma (ta'til) ve Müşebbihe'nin⁵⁸ metodu olan sıfatları mahlûkata benzetme (temsil) arasındaki orta yoldur. Bu dörtlü

⁵⁵İbn Teymiyye, *el-'Akîdetü'l-Vâsıtıyye*, 1. Bs (Suudi Arabistan: ed-Dürerü's-Sünniyye, 1433), 91.

⁵⁶İbn Teymiyye, *el-'Akîdetü'l-Vâsıtıyye*, 94-108.

⁵⁷ İnsanlara ait olan ihtiyari eylemlerin ilahi irade ve kudretin zorlayıcı etkisiyle ortaya çıktığını savunun grupların müşterek ismidir.

⁵⁸ Allah'ı mahlûkata veya mahlûkatı Allah'a benzetme sonucunu doğuran itikatları benimsemiş olan mezheptir.

yol Allah'ın fiillerinde de Kaderiye⁵⁹ ekolü ile Cebriye ekolü arasında orta yoldur. Bu dörtlü yol, Allah'ın va'd dediğimiz tehdit babında Mürcie⁶⁰ ekolü ile Kaderiye mezhebinin Va'diyye kolunun ortasıdır. Aynı zamanda bahsi geçen dörtlü yol, iman noktasında Harûriyye⁶¹ mezhebi ile Mu'tezile mezhebi arasında orta yoldur. Diğer taraftan Mürcie ile Cehmiyye arasında da orta yoldur. Ve nihayet anlattığımız esaslar, Resûlullah'ın (s.a.v.) ashâbı konusunda Rafizilerle Hariciler arasında orta yoldur.⁶²

İbn Teymiyye'ye göre Allah'a imandan kasıt, Allah'ın kendi kitabında kendini vafettiği şekilde ve Resûlünden (s.a.v.) tevatür yoluyla bizlere onun vasıflarından ulaşanlara ve selefin icma ettiği şekilde inanmaktır. İbn Teymiyye'ye göre bir mümin kesin bir şekilde Allah hakkında şunlara inanması gerekir; "Allah göklerin üstünde, arşın üstündedir. Yaratılmışlardan yücedir. Yaratılmışlar nerede olursa olsun, o da onlarla olup yaptıklarını bilmektedir. Hadîd süresinde belirtilen "Allah sizinle beraberdir" ayeti "yaratılmışlarla karışmış" manasında değildir. Ay, gece yolculuk yapanla hep beraberdir. Aynen, Allah için de durum böyledir. Dolayısıyla Allah'ın arşın üstünde olması ve bizimle beraber olması hakiki bir şekilde hak olup tahrife lüzum da yoktur. Yine Allah'ın yaratılmışlara (şah damarından daha) yakın olmasına da iman etmek gerekir. Kur'an'ın ve Sünnet'in beyan ettiği Allah'ın yakınlığı ve beraberliği, Allah'ın üstte olmasına münafi değildir. Zira Allah tüm sıfatları ile mahlûkata benzemez.⁶³

İbn Teymiyye'ye göre Allah'ın sıfatları dörttür;

- 1) İhtiyari sıfatlar
- 2) Kemalî sıfatlar
- 3) Fîlî sıfatlar
- 4) Haberî sıfatlar

Kemal sıfatlar, Allah'ın "Hayat, kelam, semî', basar, ilim ve kudret" vb. sıfatlarıdır. Allah bu vasıflardan ötürü ölümle değil dirilik ile sıfatlanır. Dilsizlik,

⁵⁹ Mesuliyet gerektiren eylemlerin sadece insan iradesiyle gerçekleştiğini söyleyen itikadi mezheptir.

⁶⁰İslamiyetin ilk dönemlerinde ortaya çıkan uzlaşmacı ve ılımlı fikirleriyle tanınan siyasi ve itikadi bir fırkadır.

⁶¹ Hükmün sadece Allah'a ait olduğu sloganıyla Hz. Ali'ye karşı çıkan ilk Haricilere verilen isimdir.

⁶²İbn Teymiyye, *el-'Akîdetü'l-Vâsıtye*, 113.

⁶³İbn Teymiyye, *el-'Akîdetü'l-Vâsıtye*, 114.

sağırılık ve körlükle değil de işitmek, duymak ve görmekle nitelendirilir. Cahillikle ve acizlikle değil de ilim ve güçlülük ile nitelendirilir. İhtiyari sıfatlar, Kur'an ve sünnette geçen Allah'ın zatıyla bitişik olan, zatı ve kudretiyle ayakta olan işitmesi, görmesi, kelamı, rahmeti, gazabı, istivası, ihsanı, adaleti, gelmesi, gitmesi gibi sıfatlardır. Fiili sıfatlar ise Allah'ın Muhyi (dirilten) Mumî't (Öldüren) Râzık (rızklandıran) Vâris (Mirasçı olan) gibi fiili sıfatlarla sıfatlanmasıdır.⁶⁴ Haberî sıfatlara gelince İbn Teymiyye onları özel bir sınıflandırmaya ihtiyaç duymamış yeri geldikçe diğer sıfatlarla beraber zikretmekle yetinmiştir.⁶⁵

Naslarda gelmek manasında olan "meci", inmek manasında olan "nüzul" gibi ifadeleri Allah için aynı manada kullanmak anlamında olan Allah'ı havâdis ile sıfatlandırmak İbn Teymiyye'nin Allah inancını ortaya koyan tasavvurudur. İbn Teymiyye Allah'ın havâdisle kaim olduğunu aşağıda anlatılan şekilde açıklayıp savunmaktadır:

"Her hareket edenin hâdis olduğu, ya da (vacibü'l-vücûd olmayıp) mümkün olduğu Kur'an'da nerede geçmektedir? Yine hareketin sadece hâdis ile ya da mümkün ile kâim olduğuna dair Kur'an'ın neresinde açık bir ifade geçmektedir?⁶⁶ Allah'ın hareket ettiğini, hâdislerin ve arazların da onunla kâim olduğunu söylersek bu sözümüzü iptal edecek delil nerede?⁶⁷ Yine hâdislerin Allah ile kâim olduğuna Kitap, Sünnet ve Selefin (bunlar terim olarak büyük harfle olması gerekir) icmâi delalet etmektedir.⁶⁸ Şer'at ve akıl da buna delalet etmektedir.⁶⁹ Allah'ın gelme, gitme inme, çıkma gibi fiillerle kâim olması kâim olmamasından daha mükemmeldir.⁷⁰ Hâdislerin Allah ile kâim olmasını seleften ve imamlardan kimse inkâr etmemiştir. Kur'an ve Sünnet bunu zımmen bildirmekte olup akıl da açık bir şekilde bunu uygun görmektedir. Havâdis lafzı mücmeldir. Bu kelime ile hastalık ve nakıs olan şeyler irade edilebilir. Ancak Allah bunlardan münezzehtir

⁶⁴Biçer, *İbn Teymiyye'nin Uluhiyyet Anlayışı*, 79.

⁶⁵Vildan Özişçi, *İmam Mâtürîdî ve İbn Teymiyye'nin Tevhid Konusundaki Görüşlerinin Mukayesesi* (Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019), 61.

⁶⁶İbn Teymiyye, *Der'ü te'âruzi'l-'akl ve'n-nakl* (Riyad: Câmiatü'l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye, 1411), I:118.

⁶⁷İbn Teymiyye, *Minhâcü's-sünne* (Riyad: Câmiatü'l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye, 1406), II:263.

⁶⁸İbn Teymiyye, *Mecmû'u Fetâvâ* (Medine: Mecme'u'l-Melik Fahd, 1416), XVI:382.

⁶⁹İbn Teymiyye, *Minhâcü's-sünne*, II:380.

⁷⁰İbn Teymiyye, *Mecmû'u Fetâvâ*, VI:90.

olduğuna göre Allah dilediği Őeyle kimdir.⁷¹ Selef-i Sâlihîn ve imamlar Allah'ın hdislerle kâim olup olmadığına dair, olumlu ve olumsuz hiç konuŐmamıŐlar, nefy ve ispat edenleri de reddetmişlerdir.⁷² İnsanlar, Allah'ın fiilleri konusunda  görüş ayrılmıştır... nc görüş olarak da Allah için lazimi (geçiŐsiz) ve müteaddi (geçiŐli) fiillerin varlığıdır. Bu nc görüş Kur'an'ın dellet ettiği görüş olup, Selefin ve Ehl-i Sünnet imamlarının da savunduğu görüştür. O halde Allah için gitme, gelme, inme, istivâ gibi kavramların olduğunu söylememiz mümkündür ve bu da Allah için kemaldır.⁷³ Bu nc görüş savunan imamlar Allah'ın hareket ettiğini söylemektedirler.⁷⁴ Osman b. Saîd ed-Drim (.280/894) Allah'ın hareket etmesini nefyetmiŐtir. Bu görüş, Selefin reddettiği Cehmiyye grŐsndendir. Zira her diri olan hareket eder, hareket etmeyen de diri olamaz.⁷⁵ Hareketin cinsi, gelme ve gitme gibi fiilleri kabul edecek ya da etmeyecektir. Eğer hareketin cinsi, hareketi kabul etmezse hareketi kabul edip hareket etmeyen cisimler, ondan daha ekmel olacaktır. Eğer hareketi kabul ederse ve hareket etmezse hareket edenler daha ekmel olmuş olur. Zira hareket, hareket eden için kemaliyettir.⁷⁶ Allah'ın hareketle gelmesi, gitmesi inmesi ve intikalin olması konusunda Ehl-i sünnet'te iki görüş vardır."⁷⁷

bn Teymiyye Allah'ın havâdisle kaim olduğunu belirttikten sonra Allah'ın cisim olduğunu fakat normal cisimler gibi cisim olmadığını Şu Şekilde ifade edip kendi grŐsne Şu Şekilde deliller getirmiştir:

“Peygamber, sahabî, tabin veya ümmetin selefinden Allah'ın cismiyetini ispat eden ya da nefyeden bir açıklama yoktur.⁷⁸ “Allah'ın benzeri hiçbir Şey yoktur”⁷⁹ ayeti ile “Allah'ın bir adaŐı (benzeri) olduğunu biliyor musun? (Asla benzeri yoktur)”⁸⁰ ayetleri hiçbir Şekilde sıfatların nefyine ve hiçbir Şekilde cismiyetinin nefyine dair bir delil değildir.⁸¹ Selef-i Sâlihîn, Cehmiyye grubunu

⁷¹bn Teymiyye, *Minhâcü 's-sünne*, 381.

⁷²bn Teymiyye, *Der' te 'âruzi 'l- 'akl ve 'n-nakl*, I:239.

⁷³bn Teymiyye, *Mecmû 'u Fetâvâ*, VIII:20.

⁷⁴bn Teymiyye, *Mecmû 'u Fetâvâ*, VIII:21.

⁷⁵bn Teymiyye, *Mecmû 'u Fetâvâ*, VIII:21.

⁷⁶bn Teymiyye, *Mecmû 'u Fetâvâ*, VIII:23.

⁷⁷bn Teymiyye, *Mecmû 'u Fetâvâ*, VI:11.

⁷⁸bn Teymiyye, *Şerhu hadîsi 'n-nüzûl* (Beyrt: el-Mektebetü 'l-islâmiyye, 1397), I:80.

⁷⁹ Şura, 42/11.

⁸⁰ Meryem, 19/65.

⁸¹bn Teymiyye, *Der' te 'âruzi 'l- 'akl ve 'n-nakl*, I:115.

Allah'ın cismaniyetini nefyettiklerinden dolayı reddetmişlerdir.⁸² Allah'ın kitabında, Resulünün sünnetinde, ümmetin selefinin ve imamlarının sözlerinde, Allah'ın cisim olmadığına ve onun sıfatlarının da cisim ve araz olmadıklarına dair hiçbir bir ibare mevcut değildir. Şer'an ve aklen sabit olan manaların şeriat ve aklın nefyetmediği manalarla nefyi cehalettir ve dalâlettir.⁸³ O halde selef mezhebinin tescîmi nefyettiği ya da isbat ettiği nasıl söylenebilir?⁸⁴ Allah için (hakiki normal cisimler gibi) cisim lafzının ispatı ya da nefyi caiz değildir.⁸⁵ Allah'ın cismaniyetini nefyetme meselesi tartışılması gereken bir meseledir. Allah'ın cisim olmakla vasıflanması, akıllıların yanında ve dinlerin nezdinde zaruret ile bilinmiş hükümlerdir.⁸⁶ Bu mesele Ehl-i İslam arasında ihtilafli bir meseledir.⁸⁷ Allah'a cismaniyet isnat etmeyenler, kendileriyle çelişmiş ve çoğunluk zarûriyyâtları ve hissiyatları inkâr etmişlerdir.⁸⁸

Bütün mevcut olan şeylerin hepsi ya cisim ya da arazdır. Bu arazlar da cisimlerle ayakta kalabilir.⁸⁹ Allah'ın azalarla, cüzlerle ve kısımlarla vasfı caizdir. Bunların, Allah ile bitişik olup ayrılmaları mümkün değildir. Bu görüş selef mezhebine aittir. Sahâbî ve Tabiîn "bir kısım" manasında olan بعض lafzını, Allah'ın sıfatları için kullanmışlardır.⁹⁰ Allah'ın cisim ile vasedilmesi görüşü İslam mezheplerinin cumhûrunun, ümmetin selefinin ve imamlarının görüşüdür. Bu görüş sadece Hanbelî mezhebi ile sınırlı kalmamıştır. Hatta bu görüş diğer dinlerin de görüşüdür.⁹¹ Allah için cismaniyetin düşünülmemesi, fitratın bedîhî gerçeklerinden olmayıp kapalı ve karışık olan bir durumdur. Allah'ı cisim olarak algılamamak sağlam olan fitrata ters olup akıllılarca da bu ittifak halinde değildir.⁹² Allah'ın cisim olduğunu söyleyenlerin görüşleri, kuvvetli, kırılmaz bir delil ile sabittir. Cismaniyeti kabul etmeyenlerin argümanları ise zayıftır.⁹³ Allah cisimdir ama normal

⁸²İbn Teymiyye, *Der'ü te'ârûzi'l-'akl ve'n-nakl*, I:249.

⁸³İbn Teymiyye, *Beyânü telbîsi'l-Cehmiyye*, 1. Bs (Medine: Mecme'u'l-Melik Fahd, 1426), I:373.

⁸⁴İbn Teymiyye, *Mecmû'u Fetâvâ*, IV:152.

⁸⁵İbn Teymiyye, *Şerhu hadîsi'n-nüzûl*, I:80.

⁸⁶İbn Teymiyye, *Mecmû'u Fetâvâ*, V:288.

⁸⁷İbn Teymiyye, *Mecmû'u Fetâvâ*, V:271.

⁸⁸İbn Teymiyye, *Mecmû'u Fetâvâ*, V:271.

⁸⁹İbn Teymiyye, *Mecmû'u Fetâvâ*, V:296.

⁹⁰İbn Teymiyye, *Beyânü telbîsi'l-Cehmiyye*, I:250.

⁹¹İbn Teymiyye, *Beyânü telbîsi'l-Cehmiyye*, I:251.

⁹²İbn Teymiyye, *Beyânü telbîsi'l-Cehmiyye*, I:359.

⁹³İbn Teymiyye, *Beyânü telbîsi'l-Cehmiyye*, I:359.

cisimler gibi bir cisim değildir. (جسم لا كالأجسام)⁹⁴ Hayal ve vehim, bir varlığın tasavvurunu sadece mekânlı ya da mekânla kâim olarak tasavvur edebilir. Bu da Allah'ı ve onun sıfatlarını sadece cisim olarak algılamak suretiyle mümkündür. Bu kuvvetli bir görüştür. Hem de inançlar, hayal ve vehm ile sabit olamaz.⁹⁵ Selef-i sâlihîn'den hiçbir kimse Allah'a cismaniyet isnat edenleri kötülememiş, bilakis Allah'tan cismaniyeti nefyeden Cehmiyye grubunu kötülemişlerdir.⁹⁶ Allah'ı cisim olarak vasıflamak, hiçbir probleme yol açmaz, Allah'tan cisim vasfını nefyetmek şeriatta hiç zikredilmemiş ve aklen de hiç sıkıntı olmaz. Bunun tersini iddia etmek ise cahillik ve dalâlettir.⁹⁷ Her cisim hâdis değildir, Allah kadîm bir cisimdir ve ondan başka hiçbir cisim kadîmlikle vasıflanamaz."⁹⁸

İbn Teymiyye, Allah'ı tasavvur etmenin O'nun cismaniyetini kabul etmekle mümkün olduğunu savunmaktadır. Ne var ki, burada, "bilinen cisimler gibi olmayan cismani bir varlık olma" kaydını koyar. O, bu düşüncesine delil olarak da, Kur'an, Sünnet ve Selef'ten böyle düşünmeyi nefyete dair bir delil bulunmadığını ileri sürer. Müellif Allah'ı "kadim bir cisim" olarak tasavvur etmektedir. Bu iddialarının da bedihi gerçeklerden olduğunu söyler. Bunlar Ehl-i Sünnetin kabul ettiği Allah tasavvuruna uymamaktadır. Ehl-i Sünnet Allah'a cismaniyet nispet etmemekte ve O'nun hakkında "Allah cisimler gibi olmayan bir cisimdir!" demeyi asla doğru bulmamaktadır. İbn Teymiyye'nin Şura,11.ci ve Meryem 65.ci ayette "Allah'ın hiçbir şeye benzemediğini" ifade eden muhkem naslara getirdiği açıklama, ne dinen ne de aklen tutarlı görünmemektedir.

İbn Teymiyye Allah'ın havâdisle kâim olduğunu ve cismaniyetini savunduktan sonra Allah'ın mekânı olduğunu da şöyle ifade etmektedir:

"Ehl-i sünnet'in cumhûruna göre Allah (gökten) iner, buna rağmen arş, onsuza kalmaz. Nasıl ki bunu İshâk b. Rahviyye ve Hammâd b. Zeyd, Ahmed b. Hanbel'den nakletmişlerdir.⁹⁹ Allah arşın üstündedir ve dünya semasına inse dahi arş ondan asla yalnız kalmaz. Bu yüzden arşın hiçbir zaman Allah'ın üstünde olmadığı görüşü,

⁹⁴İbn Teymiyye, *Beyânü telbîsi'l-Cehmiyye*, I:283.

⁹⁵İbn Teymiyye, *Beyânü telbîsi'l-Cehmiyye*, I:364.

⁹⁶İbn Teymiyye, *Beyânü telbîsi'l-Cehmiyye*, I:372.

⁹⁷İbn Teymiyye, *Beyânü telbîsi'l-Cehmiyye*, I:373.

⁹⁸İbn Teymiyye, *Beyânü telbîsi'l-Cehmiyye*, I:399.

⁹⁹İbn Teymiyye, *Minhâcü's-sünne*, II:638.

ümmetin selefinden ve imamlarından nakledilmiştir ve bu görüş en doğru görüştür. İbn Teymiyye'ye göre, hadiste geçen Allah'ın her gecenin son üçte birinde dünya semasına inmesinden¹⁰⁰ kastın, "rahmetinin ya da emrinin inmesi görüşü" ise birçok yönden hatalıdır.¹⁰¹ Ayette geçen Hz. Nuh'un gemisinin Cûdî dağına istivâ etmesinden¹⁰²kasıt, geminin dağa istikrarı ve oturmasıdır. Aynı bunun gibi Allah'ın arşa istivâsının¹⁰³ anlamı da oturma ve istikrardır.¹⁰⁴ Allah arşın üstündedir. Arşta sadece dört parmaklık bir boşluk kalmıştır. Bu boşluğa da peygamberimizi (s.a.v.) oturtacaktır. Fakat bu rivayet çok güçlü olmayıp en güçlü rivayet arşın tümüne Allah'ın oturduğunu anlatan rivayettir.¹⁰⁵ Allah'ın arşta olduğu, mütevâtir şer' ve selef ümmetinin icmâi ile sabittir.¹⁰⁶ Allah hakikaten göktedir.¹⁰⁷ Görüşlerinden razı olunmuş âlimler ve Allah'a yakın veliler, kıyamet gününde Allah'ın peygamberimizi (s.a.v.) arşa kendisinin yanına oturtacağını söylemişlerdir.¹⁰⁸

İbn Teymiyye'nin haberi sıfatlar ile zati ve sübuti sıfatları ayırmaksızın, nasların zahirinde ne ifade ediliyorsa, bunları yüce Allah'a nisbet etmesi Selef metoduna bağlılığının gereği olduğunu söylemektedir. Ancak açık nas ve sahih kaynak olmadan sadece Allah'a yakın veliler ve görüşlerinden razı olunmuş âlimlerin Allah'a ve Hz. Peygambere nispet ettiklerini inançla ilgili konuda temel kabul etmek, selim akılların ölçüleri ile telif etmek pek mümkün görünmemektedir.

Yazarın görüşlerini izlemeye devam edelim: Firavun ile Mûsâ peygamberin münazarasında Allah'ın gökte olduğuna delil vardır. Şöyle ki; Firavun Hâmân'a, Mûsâ'nın ilahını görebilmek için göklere çıkmak istediğini, bu yüzden kendisine bir kule yapmasını talep etmiştir.¹⁰⁹ Allah'ın gökte olduğunu Mûsâ peygamber Firavun'a bildirmiş olmasaydı Firavun nereden bilecekti?"¹¹⁰ Allah arşa oturduğunda yeni bir

¹⁰⁰Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî, *Buhârî* (Beyrüt: Dâru tuki'n-Necât, 1397), II:53.

¹⁰¹İbn Teymiyye, *Şerhu hadîsi'n-nüzûl*, I:66.

¹⁰²Mu'minûn, 23/28.

¹⁰³Taha, 20/5.

¹⁰⁴İbn Teymiyye, *Şerhu hadîsi'n-nüzûl*, I:145.

¹⁰⁵İbn Teymiyye, *Mecmû'u Fetâvâ*, XVI:435.

¹⁰⁶İbn Teymiyye, *Beyânü telbîsi'l-Cehmiyye*, V:127.

¹⁰⁷İbn Teymiyye, *El-Akîdetü'l-Hameviyye* (Riyad: Dâru's-Samîi, 2004), I:520.

¹⁰⁸İbn Teymiyye, *Mecmû'u Fetâvâ*, IV:374.

¹⁰⁹Mu'min 36-37

¹¹⁰İbn Teymiyye, *Mecmû'u Fetâvâ*, V:173.

semer üzerine oturan kişinin çıkardığı ses gibi arş inler ve gıcırdar.¹¹¹ Arş kelimesi, üstünde olan kişi için yatak, altında olanlar için tavadır. Allah için arş, tavan olmayacağına göre o halde Allah'a nisbeten serirdir yani yataktır. O halde Allah arşın üstündedir.¹¹² Bir insana, mekânsız, cisim ve cevher olmayan ve hiçbir şey onun ne üstünde ve ne de altında diye bir şey düşünülmesi istenildiğinde akıllı bir kişi hemen böyle bir şeyin asla varlıkta söz konusu olamayacağını söyleyip bunun *معدوم* yani yok olduğunu söyleyecektir. Dolayısıyla (Eş'ariyye kelamcılarının vafettiği) Allah'ın sıfatları hiçbir varlıkta olamaz.¹¹³ Mütahayyiz olmayan biri, kendi nefsiyle kâim olduğunda başkasının kendisine müdahalesini alıkoyamaz. Kendi nefsiyle kâim olan kişi, başkasının kendisine müdahalesinden alıkoyabilir ve bu alıkoyma kabiliyeti ise sadece mütahayyize hastır. O halde ne kadar nefsi ile kâim olan bir şey varsa mütahayyizdir.¹¹⁴ İnsanın fitratında, Allah'ın âlemin üstünde olduğunu ikrar etmek var olduğu gibi yine insan fitratında, âlemin dâhilinde ve haricinde olmayan bir varlığı inkâr etmek vardır. İnsan fitratı, Allah'ın varlığını âlemin haricinde olduğunu ikrar ettiğinde, bu görüş hem fitrata hem de akla en yakın olur.¹¹⁵ Allah'ın bütün yönlerle âlemden ayrı olması caizdir. Çünkü Allah'ın bütün yönleri üsttür. Başka yönü yoktur.¹¹⁶ Allah âlemin haricinde olup içinde değildir. Allah rütbeten âlemin üstünde olmayıp aksine gerçek bir şekilde âlemin üstündedir.¹¹⁷

İbn Teymiyye Allah'ın mekânının olduğunu söyledikten sonra Allah'ın sınırının olduğunu da şu şekilde savunur:

“Allah için haddi ve mekânı kabul etmeyi son derece tenkit etmiştir.¹¹⁸ “Rahman'ın arşa istivası,¹¹⁹ “Gökte olanın sizi yere batırıp vermeyeceğinden emin misiniz?”¹²⁰ “Üstlerindeki Rablerinden korkarlar”¹²¹ “Güzel söz Allah'a

¹¹¹İbn Teymiyye, *Beyânü telbîsi 'l-Cehmiyye*, III:261.

¹¹²İbn Teymiyye, *Beyânü telbîsi 'l-Cehmiyye*, III:278.

¹¹³İbn Teymiyye, *Beyânü telbîsi 'l-Cehmiyye*, II:365.

¹¹⁴İbn Teymiyye, *Beyânü telbîsi 'l-Cehmiyye*, II:369.

¹¹⁵İbn Teymiyye, *Beyânü telbîsi 'l-Cehmiyye*, III:750.

¹¹⁶İbn Teymiyye, *Beyânü telbîsi 'l-Cehmiyye*, IV:385.

¹¹⁷İbn Teymiyye, *Beyânü telbîsi 'l-Cehmiyye*, V:188.

¹¹⁸İbn Teymiyye, *Beyânü telbîsi 'l-Cehmiyye*, II:607.608.

¹¹⁹Tâhâ, 20/5.

¹²⁰Mülk, 67/16.

¹²¹Nahl, 16/50.

yükselir”¹²² gibi ayetler, Allah’ın mekân haddini belirtir. Allah için had (sınır) olduğu selef imamlarının sözleri ile sabittir.¹²³ Allah’ın gökte olduğunu ve onun sınırının olduğunu bulûğ çağına ermemiş olan çocuklar bile bilir ve çocuklar üzüldüklerinde ellerini göğe kaldırıp Allah’a dua ederler. Dolayısıyla Allah’ın gökte olduğunu ve onun sınırının olduğunu ufacak çocuklar bile anlar. Her bir çocuk Cehmiyye (Eş’ariyye mezhebi) mezhebinden bile daha iyi anlar. ¹²⁴Kitap ve Sünnet, Allah’ın diğer mahlûklarla ayrıldığı sınırının olduğunu açıklamış¹²⁵ve bu sınırının arş miktarı kadar olduğunu Müslümanlar ve kâfirler ittifak etmişlerdir. Mecazi olmayıp hakiki bir şekilde Allah âlemin üstündedir.¹²⁶ Allah arşta olup, arşı onun haddi ve nihayetidir. (sınırın sonudur) Allah için cihet lafzı da kullanılabilir. ¹²⁷Kim Allah için had yani sınır olmadığını söylerse Kur’an’ı reddetmiştir. Zira Allah kendi mekânının haddini vafetti. Rahman’ın arşa istivâsı ve ve Hz.İsa’ya ‘seni kendime kaldıracağım’ sözü ile açıklamış oldu.”¹²⁸

İbn Teymiyye Allah’ın ağırlığının ve mahlûkata teması ile ilgili de şunları belirtmektedir:

Allah’ın ağır bir yükü vardır. Bu sebeple arşı taşıyan meleklerle Allah’ı taşımak ağır gelmiştir.¹²⁹ Allah Dâvûd peygambere o kadar yaklaştı ki Dâvûd peygamberin bir kısmına bile değdi.¹³⁰ Yedi kat gök Allah’ın ağırlığından dolayı inledi.¹³¹ Gündüzün evvelinde müşrikler ayağa kalktıklarında (Allah’a şirk isnat ettiklerinde) Allah’ın ağırlığı arşı taşıyan meleklerle ağır gelir ama Allah’ı tesbih edenler ayağa kalktıklarında ise (Allah’a inananlar ise zikir yaptıklarında) meleklerle hafif gelir.¹³² Allah dilerse bir sivrisineğin sırtının üzerinde bile durabilir.¹³³ Allah’ın tağayyuru ve tahvili olabilir.¹³⁴ Tasdik edilmesi vacip olan şeylerden biri de Allah’ın

¹²²Fatir, 35/10.

¹²³İbn Teymiyye, *Beyânü telbîsi'l-Cehmiyye*, III:591.

¹²⁴İbn Teymiyye, *Beyânü telbîsi'l-Cehmiyye*, II:611.

¹²⁵İbn Teymiyye, *Beyânü telbîsi'l-Cehmiyye*, III:48.

¹²⁶İbn Teymiyye, *Beyânü telbîsi'l-Cehmiyye*, I:390.

¹²⁷İbn Teymiyye, *Beyânü telbîsi'l-Cehmiyye*, III:595.

¹²⁸İbn Teymiyye, *Beyânü telbîsi'l-Cehmiyye*, II:607.

¹²⁹İbn Teymiyye, *Beyânü telbîsi'l-Cehmiyye*, III:696.

¹³⁰İbn Teymiyye, *Beyânü telbîsi'l-Cehmiyye*, VI:220.

¹³¹İbn Teymiyye, *Beyânü telbîsi'l-Cehmiyye*, III:268.

¹³²İbn Teymiyye, *Beyânü telbîsi'l-Cehmiyye*, III:270.

¹³³İbn Teymiyye, *Beyânü telbîsi'l-Cehmiyye*, III:696.

¹³⁴İbn Teymiyye, *Mecmû'u Fetâvâ*, II:274.

maḥşer meydanına gelmesidir. Maḥşere gelince kürsünün üzerine oturacak ve böylece Allah'ın nuruyla yer aydınlanacaktır.¹³⁵ Allah arşta oturmakta olup peygamberimizi de (s.a.v.) kendisinin yanında oturtacaktır. Bunları ulema ve evliya söylemektedir. Buna delil olarak "Rabbinin seni övgüye değer bir makama göndereceği umulur"¹³⁶ ayetidir.¹³⁷ Allah'ın arşta olduğu görüşü mütevâtir bir yolla gelmiş olup bunda selefin icmâi vardır. Allah'ın arşta olduğunu kabul etmek aklen zorunludur. Allah'ın arşa dokunmasında da engel yoktur.¹³⁸ Allah hakikaten dünya semasına iniyor ve (buna rağmen) arş Allah'tan boş kalmaz."¹³⁹

Hülâsa Allah'ın havâdisle kaimliği, mekânı, cismi, teması ve sınırı gibi tüm yukarıda naklettiğimiz ibarelerden anladığımız kadarıyla ve kanaatimizce hem de bu kendi kitabında olanlar eğer gerçekten onun yazısı ise tüm bunlardan sonra İbn Teymiyye Allah hakkında şu şekilde bir ilah tasavvurunda bulunduğunu söyleyebiliriz:

- a) Allah'ın zatının, mürekkep bir cisim olduğunun inancındadır.
- b) Allah'ın zatının cüzlerden ve kısımlardan meydana geldiği inancındadır.
- c) Bu cüzleri ve kısımları el, yüz, göz, bacak ve ayak gibi naslarda geçen azalar olarak belirtmiştir.
- d) Allah'ın zatının altı yönü (sağ, sol vb.) olduğu ve Allah'ın uzunluğu ve genişliği olduğu inancındadır.
- e) Allah'ın zatı için sınır ve nihayet olduğu, zatındaki sınır miktarınca sınırlı bir mekânı olduğu inancındadır.
- f) Allah için tayin ettiği bu sınır ve mekânında, âlemin yönlerinden bir yönde olduğu, bu yönünde âlemin üstünde, yani yukarı yönde kesin olarak da arşın üstünde olduğu inancındadır.
- g) Allah'ın zatının bir taraftan diğer bir tarafa naklinin ve hareketinin mümkün olduğu inancındadır.

¹³⁵İbn Teymiyye, *Mecmû'ü Fetâvâ*, VI:166.

¹³⁶İsrâ, 17/79.

¹³⁷İbn Teymiyye, *Mecmû'ü Fetâvâ*, IV:374.

¹³⁸İbn Teymiyye, *Beyânü telbîsî'l-Cehmiyye*, V:127.

¹³⁹İbn Teymiyye, *Şerhu hadîsî'n-nüzûl*, I:34.

- h) Allah'ın zatının hâdisleri kabul etmesinin caiz olduğu inancındadır.
- ı) Allah'ın zatının hâdislerin mahalli olduğu inancındadır.

1.1.4. Allah'ın Kelam Sıfatı

Konuşmak herkes için ekmel bir vasıftır. İnsanlar ses ve harflerle konuşur. Yaraticının da peygamberlerden bir kısmı ile konuştuğu bilindiğine göre Allah'ın konuşma keyfiyeti nasıl olduğu tartışılan bir meseledir. Ehl-i sünnet'e göre Allah Teâlâ'nın konuşması ses ve harflerle değildir. Yani ses olmadan ve harf olmadan konuşur.¹⁴⁰

İbn Teymiyye bu konuda şöyle demektedir: “Allah dilediği vakit zatı ile kâim olan bir kelamla konuşur. Allah'ın konuşması da işittiği bir sesledir. Kelamının türü kadîm olup muayyen sesi ise kadîm değildir.¹⁴¹ Allah'ın dilemesiyle, kendisinin konuşması kadîmdir. Allah bir şey söyledikten sonra başka bir şey söyler (sıra sıra konuşur)¹⁴² Allah peş peşe gelen harflerle (insanın konuşması gibi) konuşup, toplu halde konuşmaz. Bu görüşte doğru görüştür.¹⁴³

1.1.5. Allah'ın Kudret Sıfatı

Sünni kelamcılara göre Allah muhal şeylere gücü yetmez. Bunun dışında her şeye gücü yeter. Allah'ın her şeye gücü yeter ayetini “İrade ettiği her şeye gücü yeter” diye kayıt altına almaktadırlar. Daha sonra Allah'ın muhal şeyleri irade etmediğini ifade etmektedirler.¹⁴⁴ Ehl-i sünnet'e göre Allah için muhal olan şeylerin bir kısmı şunlardır:

- 1) Allah'ın yok olması, fani veya hâdis olması muhaldir.
- 2) Yaratılmışlara benzemesi muhaldir.
- 3) Allah'ın mürekkep (cisim) ya da mürekkep olmayan (cevher-i ferd) bir madde olması muhaldir.

¹⁴⁰Sa‘düddîn Mes‘ûd b. Fahriddîn Ömer b. Burhâniddîn Abdillâh el-Herevî el-Horâsânî et-Teftâzânî, *Şerhu'l-‘Akâ'id* (İstanbul: Salah bilici kitapevi yayınları, t.y.), 89.

¹⁴¹İbn Teymiyye, *Beyânü telbîsi'l-Cehmiyye*, II:362.

¹⁴²İbn Teymiyye, *Beyânü telbîsi'l-Cehmiyye*, II:278.

¹⁴³İbn Teymiyye, *Beyânü telbîsi'l-Cehmiyye*, IV:127.

¹⁴⁴Ahmed b. Muhammed el-Mâlikî el-Halvetî es-Sâvî, *Hâşiyetü's-Sâvi 'a'lâTefsîri'l-Celâleyn* (Beyrüt: Dâru'l-fikr, 2012), I: 38.

4) Mekâna hulûliyeti, hâdis sıfatlarla vasıflanması, rengi, hareketi ya da durması muhaldir.

5) İlâh'ın birden fazla olması muhaldir.

6) Körlüğü, dilsizliği, acizliği ve bilmemezliği muhaldir.

Allah'ın her şeye gücünün yettiğini fakat kullarının amellerine ise gücünün yetmediğini söyleyen Mu'tezile mezhebinin görüşünün yanlış olduğunu söyleyen İbn Teymiyye doğru görüşün ise Allah'ın kulların fiilleri dâhil tüm her şeye kadir olduğunu söylemiştir. İbn Teymiyye daha sonra muhal şeylere Allah'ın kadir olmadığını ifade etmiştir. Mesela Allah'ın bir şeyi tek bir anda hem var hem yok yapamayacağını ve bunun da bütün akıllıların yanında imkânsız bir şey olduğunu ifade etmiştir.¹⁴⁵

İbn Teymiyye'ye göre Allah'ın kendisi gibi bir ilâh yaratmasına gücünün yeteceğini söylemek ya da kendisini yok etmesine kadir olduğunu söylemek caiz değildir. Zira bu nasları birbirine vurmaktır. Allah'ın kendisinde olan hayata ve daim kâmil kayyûmiyete (el-Kayyûm) zıttır. Allah'ın ayette bildirdiği "kendisinin mislinin olmadığı" görüşüne de terstir. Bunların tümü muhal olan şeylerdendir. Allah'ın kelamı birbirini tasdik eder. Allah her şeye kadir olup hayydır ve onun benzeri yoktur.¹⁴⁶

Hülâsa yukarıdaki açıklamalardan anladığımız kadarıyla ve kanaatimizce İbn Teymiyye ile Sünni kelimciler arasında Allah'ın muhal olan şeylere gücünün yetmediğinde ittifak vardır. Fakat İbn Teymiyye Sünni mezheplerinin Allah'ın havâdisle kâim olmadığı görüşüne katılmadığından dolayı Allah için muhal olan şeylerin neler olduğu konusunda Sünni kelimcilerle İbn Teymiyye arasında ihtilaf vardır.

1.1.6. Allah İçin Zulüm Söz Konusu mu?

Allah Teâlâ Kur'an'da "Allah kullarına zulmetmez"¹⁴⁷"Zerre kadar zulme uğramazlar"¹⁴⁸ayetlerinde kendisinin zulüm yapmayacağını söylemiştir. Yine sahih

¹⁴⁵İbn Teymiyye, *Mecmû'u Fetâvâ*, VIII: 383.

¹⁴⁶İbn Teymiyye, *Beyânü telbîsi'l-Cehmiyye*, II:350 IV:319.

¹⁴⁷Fussilet, 41/46.

hadiste Allah'ın kendine zulmü haram kıldığını, insanlar arasında da zulmün haram olduğu bildirilmektedir.¹⁴⁹Nevevî (ö.676/1277) Sahih-i Müslim şerhinde Allah'ın zulümden yüce ve temiz olduğunu ve Allah için zulmün muhal (imkânsız) olduğunu söylemiştir. Zira bütün kâinat ve mülk onundur. Mülkün sahibi dilediği şekilde mülkünde tasarruf hakkına sahiptir. Zulüm, başkasının mülkünde yetkisiz tasarruftur. Bütün mülk de Allah'ın olduğundan dolayı Allah kendi mülkünde dilediğini yapar. Buna zulüm denilemez.¹⁵⁰

İbn Teymiyye Allah için zulmün, Allah'ın gücünün yetmediği imkânsız şeylerden olmadığını, bilakis Allah için zulmün mümkün ve zulme gücünün yettiğini söyledikten sonra şu açıklamayı yapmıştır: “Övgü sadece gücü yettiği halde yapmamakla hâsıl olur. O halde Allah zulme kadir olup mümkün olmasına rağmen yapmamaktadır.”¹⁵¹

1.2. MELEKLERE İMAN

Melek sözlükte “Elçi, güç ve kuvvet” manasındadır. Meleklerle inanmak, iman esaslarındandır. Melekler Allah'ın emriyle birtakım görevleri yapan, gözle görülmeyen ruhani ve nurani mahlûklardır. Duyu organlarıyla ve gözle algılanamayan melekler ancak nakil ile ispatlanabilir. Kur'an'da meleklerle imanın farz olduğunu bildiren ayetler vardır. Melekler deney ve gözleme dayanan pozitif bilimin araştırması dâhilinde olmayan fizikötesi varlıklardır.¹⁵²

Ehl-i sünnet'e göre melekler Allah'ın kulları olup Allah'ın emrini yerine getirirler. Onlar dişilik ve erkeklikle vasıflanamaz. Melekler yemezler ve içmezler. Allah onları öz itibarıyla daha çok nurdan yaratmıştır. Meleklerin kanatları da vardır. Allah her bir meleğe ayrı görev vermiştir. Meleklerin bir kısmı özel (havas)dir. Melekler Allah'ın emri dâhilinde Allah'ın istediği kişinin şekline girebilirler. (İnsan

¹⁴⁸ Nisâ, 4/124.

¹⁴⁹Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *Sahih Müslim* (Beyrüt: Dâru ihyâi türâsi'l-Arabî, 1994), IV:1994.

¹⁵⁰Ebü Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî (ö. 676/1277) en-Nevevî, *el-Minhâc fî şerhi Sahîhi Müslim* (Beyrüt: Dâru ihyâi türâsi'l-Arabî, 1392), XVI:132.

¹⁵¹Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Ömer b. Ya'li Ebû Abdillâh Bedrüddîn el-Ba'li, *Muhtasaru'l fetâva 'l-mısriyye li-İbni teymiyye* (Kahire: Matbaatü's-sünneti'l-Muhammediyye, t.y.), I:119.

¹⁵²Kılavuz, *Anahatlarıyla İslam Akâidi ve Kelâm'a Giriş*, 282.

suretine bürünebilirler) Melekler kıyamet koştığı zaman ölürlür. Daha sonra (sura üfürülüp dirildiklerinde) cennete girip müminler için hizmet edeceklerdir. ¹⁵³

İnsanlarla meleklerden hangisinin üstün olduğu meselesi, üzerinde ittifak olmayan konulardan biridir. Mu'tezile, İslam filozofları ve bir kısım Eş'ari kelamcısı peygamberlerin meleklerden vahiy aracılığıyla ilim öğrenmelerini, meleklerin soyut ve kâmil ruhtan yaratıldığını, naslarda sürekli olarak meleklerin peygamberlerden önce zikredildiğini dikkate alarak meleklerin insanlardan daha faziletli olduğu görüşünü benimsemişlerdir. Ancak Ehl-i sünnet'in çoğunluğu meleklerle insanlar arasındaki fazilet meselesini şu şekilde açıklamışlardır:¹⁵⁴

1) İnsanların peygamberleri meleklerin peygamberlerinden faziletlidir. Çünkü Allah Teâlâ insan için "Halife" tabirini kullanmış, Hz. Âdem peygambere secde etmeleri için meleklerle emretmiş, onu melekler karşısında faziletli kılmış, evren ve eşyaları meleklerle gösterip, bunların isimlerini sorduğu zaman, melekler bilememiş, Hz. Âdem ise tek tek eşyaların isimlerini söylemiştir. Ayette de "Allah Âdem'i, Nuh'u, İbrahim ailesini (âlini) ve İmrân ailesini (âlini) seçip âlemlere üstün kıldı"¹⁵⁵ buyrulmuştur. Melekler "âlem" sözcüğüne girdiğine göre peygamberlerden daha üstündür.

Hem de meleklerin Allah'a ibadetleri ve daimi iyilik yapmaları, akciğerin solunumu ve kanın damarda akışı gibi zorunlu olup, istemeye bağlı eylemler değildir. Hâlbuki insan kendisini hidayetten alıkoyacak birçok engeli aşarak Allah'a ibadet eder, iyi işler yapar. Bütün bunlar insan peygamberlerin, meleklerin peygamberlerinden daha üstün olduğunu hatta daha genel bir ifade ile insan cinsinin melek cinsinden faziletli olduğunu gösterir.

2.) Meleklerin resûlleri, peygamber olmayan insanlardan daha faziletlidir.

3.) Şehitler, günahlardan korunan insanlar, salih amel işleyenler, âlim olup ta ilmiyle amel edenler, dinde dosdoğru hareket edenler, meleklerin peygamberlerinden üstün değildir. Fakat bunlar peygamber olmayan meleklerden daha üstündürler.

¹⁵³Gökçe, *Siirt'li Molla Halil'in Nehcu'l Enam Adlı Eseri ve Kelam İlmindeki Yeri*, 76.

¹⁵⁴Kılavuz, *Anahatlarıyla İslam Akâidi ve Kelâm'a Giriş*, 294.

¹⁵⁵Âli İmrân, 3/33.

4.) Meleklerin peygamber olmayanları insanların müşrik, kâfir, münafık, amelsiz, ahlaksız ve inancı bozuk olanlarından ve kebâir günah işleyenlerden daha faziletlidirler.¹⁵⁶

İbn Teymiyye meleklerle iman konusunda, meleklerin varlığını ve onların insanlardan daha üstün olup olmadığı konusunda ince bir noktaya değinir; “Salih insanların nihayet (netice) itibarıyla meleklerden daha üstün olduklarını, fakat başlangıç itibarıyla meleklerin daha üstün olduğunu söyler. Şöyle ki; gökteki melekler, yeryüzünde olan âdemoğlunun bulaştığı günahlardan beridirler. Şu an melekler, gökyüzünde Allah’a ibadet ederler. Dolayısıyla başlangıç itibarıyla melekler, insanlardan daha üstündür. Ama kıyamet gününde, müminler cennete girdikten sonra müminler, meleklerden daha üstün olacaklardır.”¹⁵⁷

İbn Teymiyye’ye göre üstünlük iki şeyden birindedir; Üstünlük, ya melek ve beşer cinsindedir ya da salih melek ve salih beşer cinsindedir. Birinci kısım dört çeşide ayrılır:

1. İnsanların her biri meleklerin her birinden üstün müdür?
2. Bireysel olarak değil de külliyyet olarak insanların tümü meleklerin tümünden üstün müdür?
3. Faziletliyi faziletli ile karşılaştırırsak, faziletliye tabi olanları da diğer cinsin tabi olanları ile karşılaştırırsak hangisi daha üstündür?
4. Meleğin hakikati ve melekiyet tabiatı mı yoksa beşer hakikati ve beşeriyet tabiatı mı daha üstündür?

İbn Teymiyye tüm bu sorulara cevap vererek hangisinin daha üstün olduğunu tespit etmiştir. Birinci soruya şöyle cevap verir: “Birinci kategorideki soruyu hiçbir akıllı sormaz. Zira insanlardan kâfir, mümin, günahkâr, cahil ve kibirli vardır. İnsanlardan bazıları hayvanlardan daha aşağıdır. Hatta hayvanlar onlardan daha iyi halledirler. İbn Teymiyye bununla ilgili ayetler zikredip her bir feridin üstün olmadıklarına delil getirmektedir.

¹⁵⁶Kılavuz, *Anahatlarıyla İslam Akâidi ve Kelâm’a Giriş*, 295.

¹⁵⁷İbn Teymiyye, *Mecmû’u Fetâvâ*, IV: 343.

İbn Teymiyye ikinci soruya cevap verirken net konuşmayıp bunun cevabını bilmediğini söyler.

Üçüncü sorunun cevabında da İbn Teymiyye tereddüt edip şu açıklamayı yapar; “Meleklerden fazilet sahibi olmayanlar beşerin çoğundan daha üstündür. Beşerin faziletli olanları ise onların faziletli olanlarından daha üstündür, ama bir taraftaki üstün olanlar ile bir alt kademedeki olanların derece farkı diğer taraftakilere nisbeten daha fazladır.

Dördüncü sorunun cevabı olarak meleğin hakikatinin daha mükemmel ve daha yüksek olduğunu, insan hakikatinin ise daha sade ve daha kapsayıcı olduğunu söyler. Mutlak olarak kastedildiğinde bütün özellikleriyle birlikte meleklik hakikati, insanlık özellikleri ile birlikte düşünülen insanlık hakikatinden daha üstündür.¹⁵⁸

1.3. KİTAPLARA İMAN

Alla Teâlâ insanlara tebliğ için peygamberlere kitaplar ve suhuf indirmiştir. Tevrât, Zebûr, İncil ve Kur'an indirilmiş kitaplardandır. Kur'an Allah tarafından korunduğu için tahrif edilmemiştir. Tevrât ve İncil'in tahrif şekillerinin nasıl olduğuna ve bunların mahlûk olup olmadığına değineceğiz.

1.3.1. İbn Teymiyye'nin Halku'l Kur'ân Görüşüne Bakışı

Allah konuşan bir varlıktır. Allah bu kelam sıfatıyla resullerine suhuf ve kitaplar indirmiştir. Bazı peygamberiyle de bizzat konuşmuştur. Bütün ekoller Allah'ın konuşan olduğunda hemfikir olmasına rağmen Allah'ın konuşmasının delili olan Kur'an'ın mahlûk olup olmadığına hemfikir değillerdir. Kur'an'ın mahlûk olup olmadığı konusunda mezheplerin muhtelif görüşleri vardır. Konu ile ilgili ilk tartışma Ca'd b. Dirhem tarafından ortaya atılmıştır. Bazı ufak farklılıklara rağmen Şia, Mu'tezile, Cehmiyye ve Harici mezhepleri Kur'an'ın yaratılmış olduğunu savunmaktadırlar. Selefîyye ise Kur'an'ın hem lâfzen hem de mana itibarıyla Allah'ın zatıyla kaim olduğunu benimsemiştir. Ehl-i sünnet kelamcıları ise kelam-

¹⁵⁸İbn Teymiyye, *Mecmû'u Fetâvâ*, V: 358.

nefsînin yaratılmış olmadığını söyleyerek lafız ile manayı birbirinden ayırmışlardır.¹⁵⁹

Biraz daha mezhepleri açtığımızda selefe göre Kur'an mahlûk olmayıp Allah ile kaim olup ondan ayrı değildir. Kur'an yalnız lafızlardan ve harflerden ibaret olmayıp hem manadan hem de harflerden oluşmuştur. Bu sebeple selefe göre Kur'an'ın lafızları ve harfleri mahlûk değildir. Mu'tezile ise Kur'an'ın harf, ses, süre cüz ve ayetlerden meydana geldiğini, inzal, tenzil, tanzim ve te'lif gibi hûdus alametleriyle sıfatlandığını söyleyerek Kur'an'ın mahlûk olduğunu söylemiştir. Sünni kelimciler ise Selefle Mu'tezile düşüncülerinin arasında bir yol takip ederek Allah'ın kelamını nefsî ve lâfzî olmak üzere iki kısma ayırmışlardır. Nefsi kelam, Allah'ın zatı ile kaim olup, mahiyetini anlayamadığımız ezeli bir sıfat olup, yaratıcı bu kelam ile mütekellimdir. Lâfzî kelam ise ses ve harflerden teşekkül etmiş Kur'an'ın lafızlarıdır. Bu lâfzî kelam ezeli olmayıp hâdistir. Çünkü bunlar hâdis niteliklerdir.¹⁶⁰

İbn Teymiyye ise Mu'tezile'nin ve diğer mezheplerin Kur'an'ın mahlûk olduğu görüşünü sert dille eleştirir ve şöyle der; "Allah'a ve kitaplarına imandan biri de Kur'an'ın Allah'ın kelamı olduğuna inanmaktır. Allah tarafından indirilmiş olup mahlûk değildir. Kur'an Allah'tan gelip Allah'a dönecektir. Allah, Kur'an vasıtasıyla (mecazi olarak değil de) hakikaten konuşmuş olup onu Nebisi olan Muhammed'e (s.a.v.) indirmiştir. Kur'an Allah'tan başka kimsenin kelamı değildir. Allah'ın kelamından naklederek kendi sözü gibi söz söylemek caiz değildir. Şöyle ki; insanların, kendi sözlerine ya da yazdıkları kitaplarına Kur'an'dan iktibas adı altında Allah kelamı değilmiş gibi nakil yapması caiz değildir. Zira iktibasda olsa bu onu Allah kelamının olmaktan çıkarmaz. Çünkü kelâm, başlangıçta onu konuşana isnat edilir. Yoksa onu tebliğ edene isnat edilmez.¹⁶¹İbn Teymiyye'ye göre Kur'an'ı okuyan ve yazan kişiye, bu "Bu tilavet (veya kitabet) mahlûktur veya mahlûk değildir" denilemez. İndirilmiş olan Kur'an'ı okuduğundan dolayı mahlûktur

¹⁵⁹Osman Karadeniz, *Kelam El Kitabı*, 1. Bs (Ankara: Grafiker, 2012), 389.

¹⁶⁰Kılavuz, *Anahatlarıyla İslam Akâidi ve Kelâm'a Giriş*, 131.

¹⁶¹İbn Teymiyye, *el-'Akâidetü'l-Vâsıtıyye*, 115.

denilemez. Kulun fiili ile bu kıraat meydana geldiğinden dolayı “Mahlûk değildir” denilemez.¹⁶²

Konuyu özetlemek gerekirse Ehl-i sünnet, elimizde olan mushafın ve Kur’an’ın lafızlardan, harflerden, kâğıttan ve mürekkepten meydana geldiğini söyler. Onlarına görüşüne göre elimizde bulunan Mushaf ve Kur’an’ı okuyan kişinin kıraati, ve Kur’an’ı yazan kişinin kitabeti mahlûktur. Kelâm-ı nefsi dediğimiz Allah’ın Zâtı ile kaim olan kelâmı ise mahlûk değildir. İbn Teymiyye Sünniler gibi böyle bir ayırımı gitmeden Kur’an’ın mahlûk olmadığını ve Kur’an’dan iktibasın bile onu Kur’an olmaktan çıkarmadığını ifade etmiştir.

1.3.2. İncil ve Tevrat’ın Tahrif Şekli

Ehl-i sünnet’e göre İncil ve Tevrat, hem lafızla hem manasıyla tahrif edilmiştir. “Kelimeleri yerlerinden oynatarak değiştirirler” diye Kur’an’da nass vardır.¹⁶³Müfessirler يحرّفون “tahrif ediyorlar” fiilinin عن harf-i cerri ile gelmesi¹⁶⁴ halinde, tahrifin yorumla, te’ville yapıldığı, lafızla yapılmadığı; من harfi cerri ile gelmesi durumunda da¹⁶⁵ tahrifin hem lafızla hem manayla yapıldığı anlamına geldiğini söylemektedirler.¹⁶⁶Tahrifin yorumla yapılması barizdir. İsrail oğulları yanlış yorum yaparak Tevrat’ı değiştiriyorlardı. Tahrifin lafızla yapılması demek Tevrat’taki bazı lafızları tamamen Tevrat’tan çıkarıp yerine başka lafızlar koymaktır. Mesela insanlar, Tevrat’taki recim ayetlerini değiştirip yerine sopa ve yüz kızartma cezası koymuşlardır.¹⁶⁷ Hem Kur’an ayetlerini inceleyen müfessirler hem de bu meseleyi araştıranların çoğuna göre, Kur’an dışındaki üç münezzel kitap, hem lafzi olarak tahrifata uğramış hem de mana olarak tahrif edilmiştir.¹⁶⁸

İbn Teymiyye, Münezzel kitaplardan hiçbirinin insanlar tarafından değiştirilmediğini (lafzen tahrif edilmediğini) sadece manasının tahrif edildiğini söylemiştir. Münezzel kitaplarla ilgili üç görüşün olduğunu vurgulayıp, bu üç

¹⁶²İbn Teymiyye, *Mecmû’u Fetâvâ*, III: 403.

¹⁶³Mâide, 5/13.

¹⁶⁴Mâide, 5/13.

¹⁶⁵Mâide, 5/41.

¹⁶⁶Ebü’l-Hasen Alâüddîn Alî b. Muhammed b. İbrâhîm el-Hâzin, *Lübâbü’t-te’vîl fi me’âni’t-tenzîl*, 1. Bs (Beyrüt: Dârü’l-kütübi’l-’ilmiyye, 1415), II:45.

¹⁶⁷el-Hâzin, *Lübâbü’t-te’vîl fi me’âni’t-tenzîl*, II:45.

¹⁶⁸Levent Toslak, *Kur’an’a Göre Semavi Kitapların Tahrifi Meselesi* (Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008), 134.

görüştten bir görüşünde kitabın harflerinin değiştirilmeyip sadece manalarının değiştirildiğini ve bu görüşün (lafzının tahrif olmadığını, sadece manasının tahrif olduğu görüşünün) çoğu Müslümanlar tarafından söylendiğini dile getirmiştir.¹⁶⁹İbn Teymiyye, tahrifin dini kaidelerde olmayıp tarihi bilgilerde olduğunu söyleyerek bu konuda yepyeni bir iddia ortaya atmıştır. Tevrat ve İncil'in çok az bir bölümünün tahrif edildiği sonucuna varmıştır."¹⁷⁰

1.4.PEYGAMBERLERE İMAN

İslam'da inanılması lazım olan esaslardan birisi de peygamberlere imandır. İman esaslarını bildiren ayetlerde peygamberlere iman vardır. İnsanları dünya ve ahiret saadetine götüren en doğru yol İslam dinidir. İslam dinini insanlara peygamberler öğretir. Bu sebeple son derece mühim bir görev yüklenen peygamberlerin kimliklerini ve özelliklerini bilmek gerekir. Peygamber farsça bir kelimedir. "Haber getiren" anlamındadır. Arapça da ise peygamber sözcüğünün karşılığı olarak Nebi ve Rasûl sözcükleri kullanılmaktadır. İkisi de "Haberci, elçi" manasındadır. Kalam kitaplarımızda çoğunlukla resûl "Allah'ın müstakil ve yeni bir şeriatla gönderdiği elçi" manasında kullanılır. Nebi de "Müstakil ve yeni bir şeriatla gönderilmeyip önceki bir resûlün şeriatına tabi olarak gönderilen elçidir." Böyle bir tarifin doğruluğunu bilemiyoruz. Zira yukarıdaki tarife göre Hz. İsmâîl, bir nebi olup resûl değildir. Çünkü Hz. İsmail'e yeni bir şeriat verilmemiş ve yeni bir kitap inmemiştir. Buna rağmen Allah Hz. İsmail için "İsmail, gerçekten sözüne sadıktı, resûl ve nebî idi"¹⁷¹ diye buyurmaktadır. Demek ki böyle bir ayırım doğru değildir.¹⁷²

Sünni kelamcılara göre peygamberlerin sıfatları beştir: ¹⁷³

- 1) Emanet: Emin ve güvenilir manasındadır. Peygamberler her meselede özellikle vahiy meselesinde güvenilir kimselerdir. Allah'tan aldıkları vahyi titizlikle insanlara ve cinlere ulaştırmışlardır.

¹⁶⁹İbn Teymiyye, *Mecmû'ü Fetâvâ*, XIII:104.

¹⁷⁰Muhammed Tarakçı, "Tahrif" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*", (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), XXXIX:422-424.

¹⁷¹ Meryem, 19/54.

¹⁷²Bulut, "Delilleriyle İslam Akâidi", 356.

¹⁷³Bulut, "Delilleriyle İslam Akâidi", 397.

- 2) Sıdk: Doğruluk demektir. Peygamberlerin doğru olması şarttır. Doğru ve dürüst insanlardır. Yalan söylemezler ve onlara yakışmaz ve onlarla bağdaşmaz. İnsanlar haklı olarak yalan söyleyen insanlara güvenmezler.
- 3) Tebliğ: Peygamberlerin Allah'tan aldıkları emirleri ve yasakları insanlara ulaştırmasıdır. Vahyi hiçbir eksikliğe uğratmadan ve hiçbir fazlalık katmadan insanlara ulaştırmasıdır.
- 4) Fetanet: Akıllı ve zeki olmaktır. Peygamberlerin vahyi hiçbir eksikliğe uğratmadan hafızalarında tutmaları gerekir. Bu da ancak bu sıfatla muttasıf olduklarında mümkün olabilir. İnsanları doğru yola iletebilmeleri için ve düşmanları susturabilmeleri için ikna kabiliyeti gerekir. Dolayısıyla bu da kuvvetli bir hafıza ve zekâ ile olabilir.
- 5) İsmet: Peygamberler günah işlemezler. Çünkü günah işleyen kimsenin bir başkasını günahlardan uzak tutması ve sözünün tesirli olması düşünülemez. Bataklığa batmış birinin başkasını bataklıktan çıkarması zor hatta imkânsızdır.

Eş'ariyye mezhebine göre yukarıda zikredilen beş sıfat, sadece resuller içindir. Nebide ise tebliğ sıfatı hariç dört sıfat vardır. Dolayısıyla nebi ile resûl arasındaki tek fark resulün tebliğ etmesi, nebinin tebliğ etmemesidir. Bazı âlimler nebinin de tebliğ yapmasını gerekli görmüşlerdir.¹⁷⁴

Eş'ariyye mezhebine göre kul ne kadar ibadette çalışırsa çalışsın yine de peygamberlik makamına ulaşamaz. Çünkü peygamberlik kesbi olmayıp vehbidir. Ama filozoflar peygamberliğin kesbi olduğunu söylemişlerdir. Peygamberlik eğer kesbi olsa o zaman peygamberimizden sonra da peygamberlerin olması mümkün olurdu. Hâlbuki naslarda peygamberimizin (s.a.v.) son peygamber olduğu bildirilmiştir.¹⁷⁵

İbn Teymiyye ise peygamberlerin sıfatlarından ismet sıfatına katılmamakta ve görüşünü şu şekilde açıklamaktadır;

¹⁷⁴İbrahim b. Muhammed el-Bâcürî, *Tuhfetü'l-mürîd'alâ Cevhereti't-tevhîd* (Diyarbakır: Mektebetü Seyda, t.y.), 345.

¹⁷⁵el-Lekânî, *Tuhfetü'l-mürîd'alâ Cevhereti't-tevhîd*, 358.

“Peygamberler büyük günahlardan masum olup küçük günahlardan masum değildirler. Bu görüş İslam âlimlerin çoğunluğunun hatta çoğu kelamcılarının görüşüdür. Eş’ariyye mezhebinin çoğu bu görüşte olup tefsir, hadis ve fıkıh ehlinin çoğunluğu da bu görüştedir. Bu ümmette ilk mutlak masumiyeti iddia eden Rafiziler olmuştur. Zira Rafiziler peygamberlerin, Hz. Ali’nin ve on iki imamın masum olduklarını söylerler. Hatta Rafiziler peygamberlerin sehv, nisan ve te’vil yoluyla meydana gelen hatalardan da tamamen korunduklarını iddia ederler. Onlar kendi imamlarının da masum olduklarını ileri sürerler. İmam Gazzâlî Râfizîlerin düşüncelerini reddetmek için bir kitap yazmıştır.”¹⁷⁶

İbn Teymiyye’ye göre nübüvveti elde etmek kesbî olamaz. Kul çalışarak nübüvvet makamına ulaşamaz.¹⁷⁷

İbn Teymiyye’ye göre nebi, Allah’ın kendisine vahyettiği, o da Allah’ın vahyini haber verenlerdir. Bununla beraber Allah’tan gelen risaleti tebliğ için Allah’ın emrine muhalefet edenlere (kâfirlere) gönderilirse resüldür. Ama kendinden önceki şeriatla amel edip risaletini tebliğ ile memur olmazsa o sadece nebidir; resul değildir. Zira “Senden önce ne kadar Resül ve Nebi gönderdiysek...”¹⁷⁸ ayeti kerimesi her iki türü içine almaktadır. Nuh peygamber Allah’ın emrine muhalefet edenlere gönderilen mutlak resüldür. İlk yeryüzüne gönderilen resül Hz.Nuh peygamberdir. Zira Hz. Nuh’tan önceki Âdem, İdris, Şis gibi peygamberler müminlere gönderilmiş olup kâfirlere gönderilmemiştir. Bu peygamberlere, etrafındaki müminlere birtakım emirleri bildirmek için vahiy geliyordu. Aynı bunun gibi İsrail oğullarına gönderilen nebilerde Tevrat’ın şeriatıyla amel etmekle emrolunmuşlardı. Dolayısıyla onlarda resül olmayıp nebidirler. O halde nebi şudur ki: Eğer sadece müminlere Allah’ın kendisine vahyettiği emirleri, nehiyleri tebliğ ediyorsa nebidir. Ama kâfirlere de tebliğ yapıyorsa, onları tevhide çağırıyorsa o zaman o resüldür. Resülün yeni bir şeriat getirmesi de şart değildir. Yusuf peygamber resül olmasına rağmen yeni bir şeriat getirmeyip Hz. İbrahim’in şeriatına tabiydi. Yine Davud ve Süleyman peygamberler Tevrât’ın şeriatına tabiydiler.¹⁷⁹

¹⁷⁶İbn Teymiyye, *Mecmû’u Fetâvâ*, IV: 319.

¹⁷⁷İbn Teymiyye, *en-Nübüvvât* (Riyad: Edvâü selef, 1420), II: 1073.

¹⁷⁸ Hac, 22/52.

¹⁷⁹İbn Teymiyye, *en-Nübüvvât*, II: 717.

1.5. AHİRETE İMAN

1.5.1. Kabir Azabı

Sünni kelimcılara göre, kabir azabı ve kabirde nimet ve azap görme olayı, haktır ve gerçekleşecektir. Söz konusu mesele için, Sünni kelam âlimleri, ruhun cesede kısa bir sürede gelmesini yeterli görmekte-dirler. Kabirde meleklerin sorgusu da, ruhun tekrar cesede girmesiyle mümkündür. Mu'tezile ise kabir azabını inkâr etmiştir.¹⁸⁰ Kabir hayatı kabre bağlı bir özellik değildir. Şu halde bir insanın kabir hayatını yaşayabilmesi için bedeninin mezara defnedilmiş olması gerekmez. Ölen kişi ister denize atılsın ister bedenini yırtıcı hayvanlar yesin, fark etmez, o kişi yine de bu kabir azabını çekecektir.¹⁸¹

İnsan hayatı üç kısma ayrılır. Birincisi dünya yaşamıdır. İkincisi ölüm anından başlayıp arasatta toplanmak üzere kabirlerde dirilti-lip kalkmaya kadar devam edecek olan berzah hayatıdır. Üçüncüsü ise ahiret hayatıdır. Ehl-i sünnet bilginlerine göre insan kabre konulunca Münker ve Nekîr adında iki melek gelip bir takım sorular sorar. İman edip salih amel işleyenler doğru cevap verirler. Bunlar nimetler içinde sıkıntısız yaşayacaklardır. Kâfir ve münafıklar ise sorulara cevap veremediklerinden kabirde azap göreceklerdir. Mu'tezile kelimcileri ise kabir azabını inkâr etmektedirler. Kabir azabına işaret eden ayetler hakkında sübût açısından şüphe olmadığı halde, anlamlarının kabir azabına delaleti üzerinde ittifak oluşmadığı ve zan ifade ettikleri; ayrıca aynı konuyu ifade eden hadislerde mütevatir seviyesine ulaşmadıkları için kabir hayatını ve buradaki sorgu sualin inkârı küfür sayılmaz.¹⁸²

İbn Teymiyye ahiret inancına girmeden önce kabir hayatından ve kabirde herkesin yaşayacağı bir takım hadiselerden bahseder. Bunları iman edilmesi gerekli olan inançlardan sayar. İbn Teymiyye peygamberimizin (s.a.v.) ölümden sonra olacak olan şeyleri haber verdiği her şeyi tasdik etmenin ahirete imanın kısımlarından olduğunu söyler. İbn Teymiyye'ye göre peygamberimizin (s.a.v.) bu konu hakkında haber verdiği şeylerden bir kısmı şunlardır: "İnsanlar kabirlerinde ya

¹⁸⁰Sâbûnî, Mâtüridiyye Akaidi (*Araştırma ve Notlar İlavesi ile Ter. Bekir Topaloğlu*), 177.

¹⁸¹Kılavuz, *Anahatlarıyla İslam Akâidi ve Kelâm'a Giriş*, 318.

¹⁸²Kılavuz, *Anahatlarıyla İslam Akâidi ve Kelâm'a Giriş*, 321.

azap çekecekler ya da nimetler içinde olacaktır. Kabirde melekler “Rabbin kim?” “Dinin ne?” “Peygamberin kim?” diye soru soracaklardır. Allah sağlam sözle iman edenleri sapasağlam tuttuğundan¹⁸³ dolayı müminler, “Rabbim Allah, dinim İslam, Muhammed nebimdir” der. Kâfirler ise cevap veremez ve “Bilmiyorum” der. Kâfirler cevap veremeyince demir balyozla dövülecektir. İnsan dışında tüm varlıklar bu sesi işitecektir. İnsan bu sesi işitseydi düşüp ölürlü. Bu sorulara cevap veren kişiler kıyamete kadar nimetler içinde olurlar, cevap veremeyenler ise kıyamete kadar azap içinde kalırlar. Kıyamet koştığı zaman ruhlar cesetlere döner.¹⁸⁴

1.5.2. Mizan

Sözlükte terazi ve ölçü manasında olan “mizan” kelimesi kıyamette hesaptan sonra herkesin yaptıkları eylemleri tartan ilahi adalet terazisidir. Mâtürîdiyye mezhebine göre mizan, amellerin miktarını tespiti yarayan terazi olup akıl onun keyfiyetini bilmekten acizdir. Bildiğimiz dünya terazilerine benzetilemez.¹⁸⁵ İbn Teymiyye bu konuda şöyle demiştir:

“Allah’ın kendi kitabında bildirdiği ve Resulünün kendi diliyle söylediği üzere kıyamet kopar. İnsanlar kabirlerinden çıplak, sünnetsiz ve yalın ayak bir halde çıkıp mahşere giderler. Güneş (tepelerine) kadar yaklaştığından dolayı kulak hizasına kadar tere batacaklardır. Teraziler kurulur ve kulların amelleri tartılır. Kimin terazisi ağır basarsa o kurtulacak, kimin terazisi hafif basarsa, işte onlar cehenneme gireceklerdir. Amel sayfaları olan divanlar açılacak, kimi sağ tarafından, kimi sol tarafından kimi de arkasından kitabını alacaktır. Kâfirler için terazi kurulmayacaktır. Zira kâfirlerin iyilikleri yoktur. Onların amelleri tartılmayıp tek tek sayılacaktır. Böylece onlar da amellerini ikrar edecekler ve bununla cezalandırılacaktır.”¹⁸⁶

1.5.3. Havz-ı Kevser

Sözlükte “Havuz, su birikintisi” gibi anlamlara gelen havz ile “pek çok, çok” manasında sıfat veya “ırmak” anlamında ad olan Kevser sözcüğünden oluşan havz-ı Kevser, kıyamette peygamberimize (s.a.v.) ayrılan, bütün cennet nehirlerinin

¹⁸³ İbrahim, 14/27.

¹⁸⁴ İbn Teymiyye, *el-’Akîdetü’l-Vâsıtıyye*, 116.

¹⁸⁵ Sâbûnî, *Mâtürîdiyye Akaidi (Araştırma ve Notlar İlavesi ile Ter. Bekir Topaloğlu)*, 178.

¹⁸⁶ İbn Teymiyye, *el-’Akîdetü’l-Vâsıtıyye*, 117.

kendisinden tevellüt ettiği çok büyük bir su kaynağını veya ırmağı ifade eder. Resûlullah (s.a.v.) kevser havuzunun yanında ümmetiyle buluşacaktır. Kur'an'da havz sözcüğü geçmemekte olup kevser ise bir defa geçmektedir. Tefsir ve hadis kitaplarında kevserin peygamberimize (s.a.v.) cennette verilen bir ırmak olduğu görüşünün yanında kendisine verilen hikmet, nübüvvet ve ümmet gibi manalarla da yorumlanmıştır. Bir takım rivayetlerde kevser havuzunun, kubbelele çevrili, etrafı incilerle örülmüş, miskten daha güzel kokulu, kardan daha soğuk, suyunun süttten beyaz olduğu ifade edilir. Kevser havuzu ile ilgili hadisler, kıyamette bu havuzun yanında Resûlullah (s.a.v.) ile buluşmanın sonsuz kurtuluşun bir simgesi konumunda bulunduğunu göstermektedir. Bir takım hadislerde peygamberimizin (s.a.v.) ümmetinden olduğu halde irtidat edenler, bid'atlar uyduranlar havuzda buluşamayacaklardır.¹⁸⁷Ehl-i sünnet'e göre ahirette peygamberimize (s.a.v.) verilecek olan havuza inanmak vaciptir. Fakat inkârı kişiyi dinden çıkarmayıp fasık eder. Mu'tezile ise bu havuzu inkâr etmiştir.¹⁸⁸

İbn Teymiyye bu konu da şöyle demiştir:“Ahirete imandan biri de mahşer sahasında peygamberimizin (s.a.v.) su havuzunun olduğuna inanmaktır. Suyu süttten daha beyaz, baldan daha tatlı olup uzunluğu ve genişliği bir ay mesafesindedir. Etrafındaki kapları ise gökteki yıldızlar sayınca olup içen kişi ebediyen susamaz.”¹⁸⁹

Hülasa yukarıdaki açıklamalardan anladığımız kadarıyla ve kanaatimizce Sünni kelamcılarla İbn Teymiyye arasında Kevser havuzu ile ilgili bir tartışma bulunmadığı gibi kevser suyu ile ilgili teferruatta bile ittifak halindedirler.

1.5.4. Sırat Köprüsü

Sünni kelamcılara göre sırat köprüsü cehennemün üstünde uzatılmış köprüdür. İnsanlar ve cinler üstünden geçeceklerdir. Cennet ehli onu geçecek, ateş ehli ise geçemeyip cehenneme düşeceklerdir.¹⁹⁰ Bu konuda İbn Teymiyye “Vasitiyye” kitabında şöyle demektedir:

¹⁸⁷İlyas Çelebi, *Kelam El Kitabı*, 1. Bs (Ankara: Grafiker, 2012), 694.

¹⁸⁸el-Bâcürî, *Tuhfetü'l-mürîd'alâ Cevhereti't-tevhîd*, 465.

¹⁸⁹İbn Teymiyye, *el-'Akîdetü'l-Vâsitiyye*, 118.

¹⁹⁰Sâbûnî, *Mâtüridiyye Akaidi (Araştırma ve Notlar İlavesi ile Ter. Bekir Topaloğlu)*, 178.

“Sırat, cennet ve cehennem arasına konulmuş köprü olup insanlar kendi ameline göre üzerinden yürürler. Sırat köprüsünün üzerinden geçiş keyfiyeti ve hızı ise herkesin amellerinin derecesine göre olacaktır. Sıratı geçince cennet ile cehennem arasında başka bir köprü üzerinde durdurulacaklar ve müminler birbirinden haklarını alacak, yani kısas edileceklerdir. Bu şekilde temizlendikten sonra cennete girmelerine izin verilecektir.”¹⁹¹

1.5.5. Rü’yetullah İle İlgili Görüşleri

Ehl-i sünnet kelamcılarına göre Allah’ın ahirette görülmesi naklen vacip, aklen de mümkündür. Zira insan düşüncesi peşin kararlardan ve dış çevrenin etkilerinden uzak durarak kendi kendine düşünse, tersine bir hüküm bulunmadığı müddetçe rü’yetullah’ın imkânsız olduğuna hükmetmez. Nakil dediğimiz ayet ve hadislerde Allah’ın ahirette görülmesi ile ilgili naslar varid olmuştur. Ama Allah’ın cennette nasıl görüleceğine ve görmenin keyfiyetine dair bilgi yoktur. Bundan dolayı Sünni kelamcılar “Allah bir yönde ve mekânda olmadan, ışınlar göze gelmeden (ittisâl-i şu’a), müminler ile Allah karşı karşıya gelmeden (mukabele) ve müminlerle Allah arasında bir mesafe bulunmadan görülecektir” demişlerdir.¹⁹²Görüldüğü gibi Rü’yetullahı kabul eden Sünni mezhepler bunu tenzihe dikkat çekerek ve Allah hakkında teşbih ve teccimi çağrıştıracak tasvirlerden uzak durarak anlatmışlardır.

Hiz. Musa’nın Allah’ı görmek istemesi rü’yetullah’ın mümkün olduğuna delildir. Çünkü Hiz. Musa peygamber olarak Allah’ın tüm sıfatlarını bilmekteydi. Şu halde onun Allah’ı görme isteği, bunun muhal olmadığını gösterir. Rü’yetullah’ın inkârı Hiz. Musa’nın Allah’ın sıfatlarını bilmediği manasına gelir. Allah ile konuşup vahye muhatap olan birinin Allah’ın sıfatlarını bilmemesi düşünülemez. Sünni kelamcılarının çoğu bu konuda görmenin temel şartının vücud olduğunu ifade ederek, “Vücûd” sahibi olan Allah’ın görülebileceğini savunurlar. İmam Mâtürîdî ise rü’yetullah’ı kabul etmekle beraber istidlal olarak vücud delilini kabul etmez ve bu konuda sadece naslarla yetinir. Mu’tezile ve Cehmiyye mezhepleri ise teşbih endişesinden dolayı rü’yetullah’ı kabul etmezler.¹⁹³

¹⁹¹İbn Teymiyye, *el-’Akâidetü’l-Vâsıtiyye*, 118.

¹⁹²Kılavuz, *Anahatlarıyla İslam Akâidi ve Kelâm’a Giriş*, 351.

¹⁹³Kılavuz, *Anahatlarıyla İslam Akâidi ve Kelâm’a Giriş*, 353.

İbn Teymiyye Allah'ın kıyamette görülme meselesini Allah'a, Resulüne ve kitaplarına iman esaslarından görmektedir. Kitaplarında uzun uzadıya rü'yetullah meselesine girmiş ve bunu imanın rükünlerinden saymıştır. İbn Teymiyye bu konuda şöyle demiştir; “Bulut olmadığı zaman güneş net bir şekilde görüldüğü gibi, yine ay tam dolunay şekline büründüğünde, görülmesinde zorluk olmadığı gibi kıyamet gününde, mahşer meydanında kendi başlarının gözleriyle müminler Allah'ı göreceklerdir. Bir de müminler cennete girdiklerinde de Allah'ın dilediği miktarda göreceklerdir¹⁹⁴ Bu dünyada kimse Allah'ı gözüyle görmemiştir. Peygamberimiz (s.a.v.) dışında kimse hakkında bu konuda tartışma olmamıştır. Cumhûr-u ulemaya göre de peygamberimiz (s.a.v.) bu dünyada onu gözüyle görmemiştir. İbn Abbas ve Ahmed b. Hanbel'den peygamberimizin Allah'ı gözüyle gördüğüne dair bir rivayet sabit olmamıştır. Onlardan sabit olan rivayet, peygamberimizin (s.a.v.) mutlak bir şekilde Allah'ı gördüğü, ya da kalp gözüyle gördüğüdür.¹⁹⁵Cennet ehli cennette Allah'ı görürken bir yönde (bir cihette) göreceklerdir. Bu mütevâtir naslarla sabittir.¹⁹⁶Allah'ı karşılarında olduğu halde göreceklerdir.¹⁹⁷

Hülâsa İbn Teymiyye ile Ehl-i Sünnet arasında Allah'ın cennette görüleceği konusunda bir ihtilaf yoktur. İhtilaf sadece Allah'ı görme keyfiyeti üzerindedir. İbn Teymiyye Allah hakkında mekân ve cihet tayin edilerek görüleceğini söylerken Ehl-i sünnet ise mekânsız, cihetsiz, ışık vb. bir vesile ile bitişik olmadan görüleceğini ifade etmektedir.

1.5.6. Cehennem Hakkındaki Tespitleri

Ehl-i sünnet'e göre cehennem ateşi hiçbir zaman sönmeyecek olup ebedidir. Kur'an'da kâfirler için cehennem ateşinin daimi olacağı ilgili 'hâlid' ve 'ebed' kelimeleri üç yerde beraber zikredilmiştir.¹⁹⁸ Ehl-i sünnet'e göre bu kesinlikle (zaruriyet) bilinen malum dini meselelerdendir.¹⁹⁹ Kâfirlerin cehennem azabının ve

¹⁹⁴İbn Teymiyye, *el-'Akîdetü'l-Vâsıtye*, 114.

¹⁹⁵İbn Teymiyye, *Mecmû'u Fetâvâ*, II:335.

¹⁹⁶İbn Teymiyye, *Beyânü telbîsî'l-Cehmiyye*, IV:430.

¹⁹⁷İbn Teymiyye, *Minhâcü's-sünne*, III:341.

¹⁹⁸ Nisâ, 4/169. Ahzâb, 33/65. Cin, 72/23.

¹⁹⁹Ebü'l-Hasen Takıyyüddîn Alî b. Abdilkâfî b. Alî b. Temmâm es-Sübkî, *el-İ'tibâr bi-bekâ'i'l-cenneti ve'n-nâr* (Şam: Kudsi yayınları, 1302).

müminlerin cennetteki nimetlerinin ebedi olduğu konusunda icma vardır.²⁰⁰ Cennet nimetlerinin ve cehennem azabının ebediliği inkâr edilemeyen kısımlardandır.²⁰¹

İbn Teymiyye'ye isnat edilen meselelerden birisi de cehennem ateşinin söneceğini iddia etmesidir. O'na "elem dolu azabın söneceği veya cehennem ehlinin azaba karşı bağışıklık kazanabileceğini iddia ettiği gibi düşünceler nispet edilmiştir. İbn Mes'ud, Hz. Ömer, Ebu Said el-Hudri ve Ebu Hureyre (r.a) tarafından benimsendiği rivayet edilen bu görüşü İbn Teymiyye ve İbn Kayyim desteklemiştir.²⁰² İbn Teymiyye cehennem ateşinin söneceği rivayetlerini zikredip, cehennem ebediliği konusunda icmâ olmadığını, bilakis tartışma olduğunu ifade etmiştir. Daha sonra Taberânî'nin mu'ceminde geçen cehennemde cercîr (su teresi, roka) biteceği rivayetine dayanarak, cehennem faniliğine kitap, sünnet ve sahâbilerin sözlerinin delil olduğunu söylemiştir. Cehennem ateşinin ebedî olduğunu söyleyenlere karşı, bu hususla ilgili, Kur'an'da, sünnette ve sahâbilerin sözlerinde bir delil bulunmadığını ifade etmiştir. Cehennem ateşinin faniliği konusunda selef ve haleften iki görüşün olduğunu belirten İbn Teymiyye, cehennem faniliğini sahâbilerden Hz. Ömer, İbn Mes'ud, Ebu Hureyre, Ebu Sa'id ve bunun dışındakilerden rivayet edildiğini belirtmiştir.²⁰³ İbn Kayyim "Cehennem başlangıcı ve devamlılığı konusunda hocam İbn Teymiyye, selef ve haleften iki görüş söylemiştir. Tabiînler arasında da bu tartışmanın bilindiği malumdur" demiştir.²⁰⁴

1.6. KADERE İMAN

Ehl-i sünnet'e göre mahlûkatın fiilleri, sözleri ve hallerinin tümü yüce Allah'ın kaderi ve kazası ile meydana gelir. Mu'tezile ise günahların Allah'ın kader ve kazasıyla olmadığını ifade etmektedir. Sünni kelimcilerle Mu'tezile kelimcileri arasındaki asıl mesele kullara ait eylemlerin yaratılması konusudur. Sünni kelimciler Allah'ın iradesi ve yaratmasıyla meydana gelen her şeyi onun kader ve kazasına

²⁰⁰Ebü'l-Hasen Alî b. İsmâîl b. Ebî Bişr İshâk b. Sâlim el-Eş'arî, *Maḳālâtü'l-İslâmiyyîn ve ihṫilâfû'l-muṣallîn*, 3. Bs (Almanya Fîsbâdîn: DâruFrânziştâyiz, 1980), I:474.

²⁰¹Ebü Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî, *Merâtibü'l-icmâ'* (Beyrüt: Dârü'l-kütübü'l-'ilmiyye, t.y.), I:173.

²⁰²İbrahim Toprak, *Cennet ve Cehennem Ebediliği* (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010), 38.

²⁰³İbn Teymiyye, *er-Redd 'alâ men kālebifenâi'l-cenne ve'n-nâr* (Riyad: DâruBilensiye, 1995), I:67.

²⁰⁴Ebü Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Züraîed-Dımaşkî el-Hanbelî İbn Kayyim el-Cevziyye, *Hâdi'l-ervâḫ ilâ bilâdi'l-efrâḫ* (Kahire: Matbaatü'l-Medenî, t.y.), I:354.

dayandırırılar. Zira kaza sözlükte sağlam bir şekilde yapma ve işleme manasındadır. Kader ise her bir varlığı ona ait vasfıyla belirlemektir. Bu vasfa fayda, zarar, iyilik ve kötülük gibi şeyler girebildiği gibi o varlığa ait mekân ve zaman unsuru ile ona terettüp edecek azap ve mükâfat da girmektedir.²⁰⁵Kaderiyye mezhebi kadere imanı reddedip, şerrin Allah'tan değil de insandan olduğunu söyler. Kaderiyye'ye göre insan kendi eylemlerini kendisi yapmaya gücü yeter. İnsanın eylem ve fiilleri Allah tarafından yapılması halinde insan mesul olamaz ve Allah'a çirkinlik ve şer isnad edilir.²⁰⁶

Ehl-i sünnet ekolünden olan Mâtürîdîlere göre Allah bir şeyi yaratırken hikmet ve sebebe bağlı olarak yaratır. Eş'arilerde durum tam tersidir. Onlara göre Allah'ın eylemlerinde hikmet ve sebep aranmaz. Mâtürîdîler, her şeyde bir hikmet olduğunu söyler. Ancak bir kısım şeylerin hikmet ve sebebini bilemememiz onların hikmetsiz ve boş yaratılmış olduğu anlamına gelmez. Zira eksik olan akıl ilâhi hikmeti bazen kavrayamaz.²⁰⁷ Yine Eş'ariyye mezhebine göre maktül ancak eceliyle ölür. Yani Allah Teâlâ yanında ölümü için takdir edilen zamanda ölmüştür. Bazı Mu'tezile imamlarına göre ise katil, öldürülmüş kişinin ecelinin önüne geçmiş ve onun hayatını sonlandırmıştı. Ehl-i sünnet ise Allah'ın ezeli ilmüne muvafık olarak kullarının ecellerinin şüphe ve tereddüde yer kalmayacak şekilde takdir ettiğini söylemiştir.²⁰⁸

Cüz-i irade meselesine gelince Sünni ekolden olan Eş'ariler, her ne kadar insanda cüz-i irade olduğunu söyleyip kendilerini Cebriyye ekolünden uzak tutmaya gayret etseler de, insandaki güç ve iradenin, eylemin meydana gelmesindeki etkiyi kabul etmemektedirler! Bu görüşleri sebebi ile Eş'ariler "orta yollu Cebriyeciler" diye itham edilmişlerdir. Eş'arilere göre istitâat ve kudret denilen şey, insanda fiille beraber gelir. Fiilden önce insanın gücü yoktur. İnsandaki kudret ve meydana gelen fiil Allah tarafından yaratılmıştır. İnsanın fiile ve kudrete tesiri yoktur. Ancak kesb

²⁰⁵Sâbûnî, Mâtürîdiyye Akaidi (*Araştırma ve Notlar İlavesi ile Ter. Bekir Topaloğlu*), 152.

²⁰⁶Akdoğan, *Akideden Kelama -Kelam Tarihi-*, 54.

²⁰⁷Karadeniz, *Kelam El Kitabı*, 462.

²⁰⁸Talha Hakan Alp, *Sa'düddîn et-Taftazanî Şerhu'l Akâid Tercüme ve İzahat*, 4. Bs (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı, 2017), 224.

(fiili elde etme) insanda vardır. Mâtürîdilere göre insanın külli iradesi olup, kudret ve iradenin eylemler üzerinde tesiri vardır.²⁰⁹

Biri, başka birini tüfekle öldürdüğünde maktûlün eceli meselesinde Ehl-i sünnet şöyle der: “Kader onun ölmesini onun silahıyla tayin etmiştir. Eğer katilin onu öldürmediği varsayılırsa, o vakit kaderin taalluk etmemesi varsayılır. O zaman ölmesine ne ile hükmolunacak? Cevap olarak biz Sünniler deriz ki: “Katil onu öldürmeseydi ölmesi bizce meçhuldür.” (Ama Allah katında malumdur) Cebriye ise ‘silah sıkmasaydı yine ölecekti’, derken Mu’tezile ise ‘ölmeyecekti’ der.”²¹⁰

Bu konularda İbn Teymiyye’nin görüşleri şu şekildedir: İbn Teymiyye’ye göre kadere iman iki derecelidir. Her derecesi de iki şeyi barındırır. (Birincisi ilmi ve kitabetidir. İkincisi ise meşieti ve kudretidir.) Allah, mahlûkatın tüm yapacakları iyilikleri ve günahları, ecellerini ve rızıklarını ezeli ve ebedi olan kadim ilmiyle bilir. Bunların tümünü levh-i mahfûza kaydetmek için kalemi yarattı. O halde Allah’ın ilk yarattığı şey kalemdir. Kıyamete kadar olacak olan şeyleri yazıp kalemin kurduğunu, sayfaların da dürüldüğünü söyleyen İbn Teymiyye, ana rahminde olan cenine ruh üflenmeden önce Allah’ın melek gönderdiğini, onun rızkını, ecelini, amelini, cennetlik veya cehennemlik olacağı ile ilgili dört kelime kitabeti ile meleğin emrolduğunu belirtir. Bu kısmı inkâr edenin de bu zamanda az olduğunu ama eskiden kaderiye mezhebinden aşırıların inkâr ettiğini söyler.²¹¹

İbn Teymiyye’ye göre kaderin ikinci derecesinde ise şunlara iman edilmesi gerekir: “Allah’ın uygulanabilen meşieti ve kapsayan kudreti vardır. Yani Allah’ın istediği olur, istemediği olmaz. Yeryüzünde ve gökyüzünde ne kadar bir hareket ve sükûn varsa bunların tümü Allah’ın meşietiyledir. Mülkünde ise sadece irade ettiği şeyler olur. Allah’ın mevcut ve ma’dum olan her şeye gücü yeter. Göklerde ve yerde olan her şeyi Allah yaratmıştır. Allah hem kendisine hem de Resulüne itaati emretmiştir. Allah iyilik yapanları, takvalıları, adalet sahiplerini, iman edip salih

²⁰⁹Temel Yeşilyurt, *Kelam El Kitabı*, 1. Bs (Ankara: Grafiker, 2012), 173.

²¹⁰Saîd Nûrsî, *Sözler* (İstanbul: Söz Yayınları, 2019), 629.

²¹¹İbn Teymiyye, *el-’Akîdetü’l-Vâsıtıyye*, 120.

amel işleyenleri sever fakat kâfirleri sevmez. Kulların küfürlerinden de razı değildir.²¹²

Kullar gerçek faildir. Allah ise onların fiillerinin yaratıcısıdır. Kulların hem kudretleri hem de iradeleri vardır. Allah ise onların kudretlerinin ve iradelerinin yaratıcısıdır. Dolayısıyla kullar icbar (cebir) altında olmayıp, kendi seçme hürriyetlerine sahiplerdir.”²¹³

İbn Teymiyye kadere iman esaslarından olan bu ikinci dereceyi kaderiyye mezhebinin çoğunluğunun inkâr ettiğini belirtip Selef-i Sâlihîn’in bunlara “Ümmetin Mecusileri” unvanını taktığını belirtmektedir. Hatta bu gruptan bazıları çok aşırıya gidip bu kaderin ikinci derecesini inkâr etmiş ve kuldaki cüz’i iradeyi ve kudreti inkâr etmişlerdir.²¹⁴

İbn Teymiyye’ye göre Müslüman fırkalarının geneline göre öldürülmüş kişi ancak eceliyle ölür. Eğer katil onu öldürmeseydi bir kısım ulemaya göre yine ölecekti. Bir kısmına göre de sebep olmadığından dolayı ölmeyecekti. Bu iki görüş de hatalıdır. Çünkü kaderde bir başka sebeple değil de, öldürme (katil) sebebiyle öleceği geçti. Bu öldürülme sebebi olmasaydı bu kişinin başka bir sebeple kesin öleceğini söylemek ya da kesin ölmeyeceğini söylemek mümkün değildir. Kaderiye mezhebi ise katilin, maktulün ecelini kestiğini söylemişlerdir.²¹⁵

İbn Teymiyye’ye göre sadaka, akraba ziyareti gibi yapıldığında ömrün uzayacağı rivayetleri olan meselelerde bir kısım âlimler ömrün uzamasının hiç caiz olmadığını belirtmiş, varid olan nasları da ömrün bereketlenmesine hamletmişlerdir. Ona göre doğru olan şudur ki; sadece meleklerin sayfalarında eksiklik ve fazlalık olur. Allah’ın kadîm ilminde ise değişiklik olmaz.²¹⁶ Yani Ecel mutlak ve mukayyed diye ikiye ayrılmıştır. Mutlak eceli (sadece) Allah bilir. Diğeri ise mukayyettir. Allah meleğe kulun ecelini yazmasını ve eğer akraba ziyareti yaparsa ömrünü artırmasını

²¹²İbn Teymiyye, *el- 'Akâidetü 'l-Vâsıtyye*, 122.

²¹³İbn Teymiyye, *el- 'Akâidetü 'l-Vâsıtyye*, 122.

²¹⁴İbn Teymiyye, *el- 'Akâidetü 'l-Vâsıtyye*, 123.

²¹⁵İbn Teymiyye, *Câmi 'ur-Resâil* (Riyad: Dâru'l-'atâ, 2001), 94.

²¹⁶İbn Teymiyye, *Mecmû 'u Fetâvâ*, XXIV: 381.

emreder. Melek ömrünün artıp artmayacağını bilemez. Ama Allah elbette kendisi bilir. Bu vakit gelince artık takdim ve tehir olmaz.²¹⁷

Hülasa yukarıdaki açıklamalardan anladığımız kadarıyla ve kanaatimizce İbn Teymiyye ile Sünni mezhepler, Allah'ın ilminin her şeyi kuşattığı, her şeyi daha önceden bildiği ve yaratılmışların fiilleri, sözleri ve hallerinin tümünün daha önceden yazıldığı, yani Allah'ın kaderi ve kazası ile meydana geldiği konusunda hemfikirlidir. Öldürülen kişi, şayet katil tarafından öldürülmeseydi maktulün yaşayıp yaşamayacağı insanlara göre bunun meçhul olduğu konusunda da ihtilaf yoktur. İbn Teymiyye ile Ehl-i sünnet'in Mâtüridiyye mezhebi kulların kendi eylemlerinde kendi kudretlerinin ve iradelerinin tesiri olduğu konusunda hemfikirlidir.

²¹⁷İbn Teymiyye, *Mecmû'ü Fetâvâ*, VIII: 517.

İKİNCİ BÖLÜM

ESMÂ, AHKÂM, VA'D-VA'İD VE TEVHİD İNANCI

2.1. Esmâ ve Ahkâm Konuları

Mürtekb-i kebîre, yani büyük günah işleyenlerin dinden çıkıp çıkmayacağı meselesi “Esmâ” ve “Ahkâm” konuları içinde ele alınan temel problemdir. İman konusundaki münazaralar özellikle de Ehl-i sünnet akidesinin meydana gelmesinden sonra kelam kaynaklarında çoğunlukla “Esmâ ve Ahkâm” adı altında incelenmiştir. Esmâ bölümünde kişilerin mümin, münafık ve kâfir gibi isimlerden hangisiyle adlandırılacağı ve bunların içeriği tartışılmıştır. Ahkâm kısmında ise bu isimlerle vasıflananların ahiretteki ceza veya mükâfatları ele alınmıştır. Ayrıca bu kısımlarda çocuğun imanı meselesi ve taklidi iman sahibinin durumu da ele alınmıştır.²¹⁸

2.1.1. İmânın Mahiyeti

Mâtürîdiyye ekolünün muhakkiklerine göre iman sadece kalp ile tasdikten ibarettir. Dil ile ikrar dünyada (İslami) ahkâmın onun üzerinde cereyan etmesi için şarttır. Bu görüş Eş'ariyye'den rivayet edilen iki görüşten en sahih olanıdır. Çünkü lügatta iman, tasdik demektir. Ameller imandan bir parça değildir. Çünkü naslarda iman ile salih amel ayrı ayrı zikredilmiş ve salih amel iman üzerine atfedilmiştir. Kişi, dil ile iman ettiğini söyleyip kalbi ile inanmazsa, Allah katında kâfir olup bizim yanımızda mümindir. Kalbiyle iman edip diliyle ikrar etmezse, Allah katında mümin, insanlar yanında ise dünya hükümlerinde kâfirdir.²¹⁹

İbn Teymiyye'ye göre Ebu Hanife, Hammad b. Süleyman ve diğer Kûfe fakihleri, imanı “Dilin kelime-i şehâdeti telaffuz etmesi, kalbin ise tasdik etmesidir” diye tarif etmişlerdir. Bunlardan, “İman sadece kalp ile tasdiktir” şeklinde bir görüş gelmemiştir. İmanın sadece kalbî tasdik ile hâsıl olacağı görüşü Cehm b. Safvan'dan nakledilmiştir. Selef ise bu görüşe karşı çıkmıştır. O halde İbn Teymiyye iman kavramını şu şekilde tarif etmiştir: “İman lisan ile ikrar, kalp ile inanmak ve azalarla ameldir.” Daha kısa bir tarifile tasdik, ikrar ve amelden ibarettir. İbn Teymiyye'ye göre iman ile tasdik kavram bakımından farklıdır. Çünkü tasdik her türlü haber için

²¹⁸Akkoyunlu, *İbn Teymiyye'nin İman Konusunda Mezheplere Bakışı*, 71.

²¹⁹Sâbûnî, *Mâtürîdiyye Akaidi (Araştırma ve Notlar İlavesi ile Ter. Bekir Topaloğlu)*, 170.

kullanılırken iman teriminin kullanılabilmesi için ihbar edilen şeyin gaybi bilgilerden olması gerekir. İşte o zaman ihbar edilen şey için “İman ettik” söylenilebilir. ²²⁰

2.1.2. İman-Amel İlişkisi

İslam lügatta boyun eğmek, itaat etmek, bir şeye teslim olmak demektir. Terim olarak ise Allah’a itaat etmek, peygamberimizin (s.a.v.) tüm getirdiklerini benimsemektir. Kur’an’da İslam ve iman bazen aynı manada kullanılmış bazen de farklı kavramlar olarak ele alınmıştır. İslam kelimesinin fehvası çok geniştir. İslam üç şekilde olur: kalben inanmak, lisan ile ikrar etmek, azalarla ibadet etmektir. Bunların en faziletlisi kalp ile olandır ve kalbin teslimiyetine iman denilir. Mâtürîdîler iman ile islamı bir saymışlardır. Eş’ariler ile Mâtürîdîler’den olan İmam Nesefî’ye göre iman ile İslam farklı şeylerdir. O halde her iman sahibi kişi mümin olmakla beraber müslümandır. Fakat her müslüman ise mümin değildir. Çünkü İslam kalbin teslimiyeti değil sadece dilin ve azaların teslimiyetidir. İman daha özel bir fehva iken İslam daha umum bir kavramdır. Mesela münafık müslüman gibi davranır fakat iman etmez. ²²¹

İbn Teymiyye’ye göre mümin ve iman sözcükleri hakkında bazı âlimler tartışmışlardır. Bu tartışma bazen kelime üzerinde iken bazen de anlam üzerindedir. Bunlar “İmanda eksilme ve artma olur mu? Günahkâr birisi kâmil bir mümin sayılabilir mi? İmanda istisna caiz midir? Ameller imanın bir kısmı mıdır?” gibi sorular üzerinden cereyan etmiştir. ²²²

Allah’ın birliği ve Hz. Muhammed’in (s.a.v.) onun kulu ve Resulü olduğuna şahadetin, imanın ilk rüknü olduğunda ulema icma halindedir. Amelin imanın hakikatına girip girmemesi meselesi ise ilim ehli arasında ihtilafli bir konudur. Hâriciler ve Mu’tezile amelin imandan bir cüz olduğunu kabul ederler. Bu yüzden Mu’tezile büyük günah işleyenin imanla küfür arasında bir mertebede (el-menziel beyne menzileteyn) olduğunu söylerler. Onlara göre böyle birine Müslüman denilebilir ama mümin denilemez.

²²⁰Akkoyunlu, *İbn Teymiyye’nin İman Konusunda Mezheplere Bakışı*, 74.

²²¹Kılavuz, *Anahatlarıyla İslam Akâidi ve Kelâm’a Giriş*, 55.

²²²Akkoyunlu, *İbn Teymiyye’nin İman Konusunda Mezheplere Bakışı*, 72.

İbn Teymiyye'ye göre amel imandan bir parçadır. "İman yetmiş küsur şubedir. En üstünü Lâilâheillâllah sözü iken en alt derecesi ise yoldaki eziyet veren şeyleri kaldırmaktır" hadisini delil olarak getirir. Amelin imandan bir parça olduğunu kabul eden İbn Teymiyye imanda artış ve eksikliğin olabileceğini savunur. İbn Teymiyye bu meseleye delil olarak Kur'an ayetlerini getirip te'vilden kaçınır. Bunları düşünmeye ve araştırmaya ihtiyaç olmayan nass olarak kabul eder. Ameller imandan bir cüz olduğuna göre kebâiri (büyük günahları) işleyen imandan çıkar mı? Bu noktada İbn Teymiyye bu kişinin kâfir sayılmayacağını, (küfrün daha aşağısı olan) el-menzile beyne'l-menziyleteyn mertebesinde de olmayacağını söyler. Bu kişi âsî veya fasık sayılabilir. Bu kişiye "imani kemale ermemiş bir mümin" denilir.²²³

Hülasa yukarıdaki açıklamalardan anladığımız kadarıyla Ehl-i sünnet ile İbn Teymiyye arasında imanın amelden bir cüz olup olmayacağı hususu ihtilafıdır. İbn Teymiyye amelin imandan bir cüz olduğunu, sadece kalp ile tasdik kâfi gelmeyeceğini söylerken Ehl-i sünnet ise kâfi geldiğini söyler. O halde İbn Teymiyye sadece kalp ile inanmanın kâfi gelmeyeceğini kuru sözle ile de imanın yetersiz olduğunu bununla beraber, organlarla da amelin şart olduğunu ifade etmiştir.

2.1.3. İmanda İstisna

İmanda istisna, kişinin kendi imanı hakkında "İnşallah mümin'im" sözünü söylemesidir. Mâtürîdiyye mezhebine göre imanda istisna caiz değildir. Çünkü istisna şüpheyi ya da şüphe ihtimalini akla getirir. Diri birinin "Ben inşallah diriylim" sözü nasıl uygun değilse bu meselede aynı böyledir. Ama İmam Şâfî buna muhalefet etmiş, imanda istisnanın caiz olduğunu söylemiştir.²²⁴

İbn Teymiyye imanda istisna konusunu geniş bir yelpazeye sermiştir. Hatta ibadetlerde de istisna yapılıp yapılmayacağına değinmiştir. İbn Teymiyye'ye göre geçmiş zamanda yaşamış insanların yaptığı amellerinin makbul olup olmaması korkusundan dolayı ve kendi yaptığı amellerinin de emredildiği gibi yapamama korkusundan dolayı istisna yapılması caizdir. İbn Teymiyye'ye göre "İnşallah müminim" ya da ibadette istisna yapmak olan "İnşallah oruç tuttum" gibi sözleri emrolunduğu gibi yapamama korkusu olduğundan dolayı böyle şüpheli

²²³Muhammed Ebu Zehra, *İmam İbn-i Teymiyye* (İstanbul: İslamoğlu, 1988), 316.

²²⁴Sâbûnî, *Mâtürîdiyye Akaidi (Araştırma ve Notlar İlavesi ile Ter. Bekir Topaloğlu)*, 175.

konusulmaktadır. Bu yüzden bu istisnalarda bir beis yoktur. Hatta Kur'an'da belirtildiği gibi müminlerin Rıza-i İlâhî'yi kazanamama korkusuyla çaba göstermeleri lazımdır. Bu da imanda ve ibadette istisna benzeri bir tür hassasiyeti ifade etmektedir. Müminlerin bu endişeleri sürekli yaşamaları gerekir.²²⁵

2.1.4. İmanda Artma ve Eksilme

Ehl-i sünnet kelamcılarının Mâtürîdîyye mezhebine göre kişi kalben tasdik ettikten sonra imanı meydana gelmiştir. Artık bu imanda eksiklik ve ziyadelik tasavvur edilemez. Mâtürîdîyye'ye göre İmanın arttığını ifade eden ayet²²⁶peygamberimiz (s.a.v.) zamanında iman meselelerinin tafsilleri bakımından artışını ifade eder. Şöyle ki: Sahabî döneminde her bir gün yeni yeni hükümler indiği; sahabîler de bunların da her birine ayrı ayrı iman ederek imanlarında artış olduğu için imanda bir artış söz konusuydu. Yine ayetin manası “imanın meyvesi ve nurunun parlaklığının daha da artması” manasında da olabilir. İmam Şâfi'ye göre ise ameller artınca iman artar, ameller eksildiğinde imanda eksilir.²²⁷ İbadetleri imanın zatına dâhil (asli cüzü) rükün olarak gören İmam Şâfi, Ehl-i Hadis, , Hariciler ve Mutezile, ibadet arttıkça imanda artacağını söylemişlerdir.²²⁸Eş'arilerin cumhuruna göre ise ibadet arttıkça iman artar. İbadet eksildikçe imanda eksilir.²²⁹

İbn Teymiyye'ye göre gerek iman gerek küfür “artışla” nitelendirilebilir. “Haram ayları ertelemek, küfürde ziyadeliiktir”²³⁰ayeti küfrün artışından bahsetmektedir. Ona göre küfür arttığına göre aynı şekilde Allah'ı zikretmekle ve ona şükretmekle de iman artar. Selef uleması ve İbn Teymiyye imanda ve küfürde artışın olabileceğini kabul ederken bir takım fakihler imanın azalabileceğini kabul etmemişlerdir. Bunlara göre Kur'an'da imanın artışından bahsedilmesine rağmen azalmasından bahsedilmemektedir. İbn Teymiyye'ye göre imanda artma ve eksilme konusunda “eksiklik” ve “fazlalık” kavramları kullanmayıp bunun yerine “imanda

²²⁵Akkoyunlu, *İbn Teymiyye'nin İman Konusunda Mezheplere Bakışı*, 93.

²²⁶Enfâl, 8/2.

²²⁷Sâbûnî, *Mâtürîdîyye Akaidi (Araştırma ve Notlar İlavesi ile Ter. Bekir Topaloğlu)*, 174.

²²⁸Dr. Mustafa Özgen, *Eş'arî ve Mâtürîdî Mezhepleri Arasındaki Görüş Farklılıkları* (Konya: Palet, 2017), 88.

²²⁹el-Bâcürî, *Tuhfetü'l-mürîd'alâ Cevhereti't-tevhîd*, 152.

²³⁰Tevbe, 9/37.

üstünlük ve farklılık” tabirlerini kullanmak tartışmayı başka bir mecraya taşımaktır.²³¹

Hülasa yukarıdaki açıklamalardan anladığımıza kadarıyla, Ehl-i sünnet bu konuda ihtilaf etmiştir. İbn Teymiyye'nin görüşleri ise bu konuda Eş'ariyye mezhebi ile aynı noktalarda birleşmektedir.

2.1.5. İman Mahlûk mudur?

İmanın yaratılmış olup olmadığı meselesi Ebu Hanîfe'den itibaren Kur'an'ın mahlûkiyeti ekseninde tartışılmış meseledir. Ehl-i hadis âlimleri, Ebu Hanife, Buhara Hanefileri, Ebü'l-Hasan el-Eş'arî ve Ahmed b. Hanbel gibi âlimler imanı Allah'ın ezeli kelamı kabul edip onun mahlûk olmadığını savunurlar. Çünkü bu âlimler, “Allah kendinden başka ilah olmadığına şahitlik etti” şeklindeki ilahi hitabı istidlal getirerek bu haberi ezeli kabul ederek Allah'ın kendisini “bu şehadeti tasdik eden” manasında el-Mu'min ismiyle sıfatlandırmıştır. Buna göre bir insan Kur'an'ı okuduğu zaman gerçekten de Allah kelamının okuyucusu oluyorsa kelime-i şehâdet'i söyleyen kişide şahsında yaratılmamış olan imanı gerçekleştirmiş olur. O halde Allah'ın sıfatlarından sem', basar ve ilim nasıl ezeliyse iman da ezelidir. Eş'ari'nin müteahhir uleması ise fiili sıfatları yaratılmış kabul ettikleri için Eş'ari'nin Allah'a nisbet edilen mahlûk olmayan iman görüşüyle kullara nisbet edilen iman fiilini bir araya getirmişlerdir. Müteahhirûn uleması mümin ismini Allah'a nisbet ederek imanın bir cihetini ezeli kabul etmişlerdir. İnsanlara ait olan iman ise mahlûk olarak kabul etmişlerdir. Müteahhirûn âlimlerinin yanında bu mesele tıpkı Halk'ul-Kur'an meselesinde ki kelam-ı nefsi ve kelâmı lâfzî gibidir.²³²

İbn Teymiyye “İman yaratılmış mıdır yoksa yaratılmamış mıdır?” sorusuna şöyle cevap verir: “İmandan kasıt eğer Lâilâheillallâh gibi Allah'ın sıfatları ve kelamı ise ve yine Allah'ın “El-Mu'min” isminin delalet ettiği iman kastediliyorsa o zaman bu iman mahlûk değildir. Eğer imandan kasıt kulların fiilleri ve sıfatları ise o

²³¹Akkoyunlu, *İbn Teymiyye'nin İman Konusunda Mezheplere Bakışı*, 95.

²³²Hikmet Yağlı Mavil, *Ehl-i Sünnet Kelâmında Halku'l-İmân Tartışması* (Abant İzzet Baysal Üniversitesi, 2019), 27.

zaman bütün kullar ve onların sıfatları ve fiilleri mahlûktur. Yaratılmış olan bir kulda yaratılmamış kadîm bir sıfat asla düşünülemez.²³³

Yukarıdaki açıklamalardan anladığımızı göre, Ehl-i sünnet'in müteahhirûn âlimleriyle İbn Teymiyye arasında bu konuda görüş birliği vardır.

2.2. VA'D VE VAİD İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

Va'd sözlükte söz manasında iken Va'id tehdit manasındadır. Va'd kelimesi ile kastedilen Allah'ın müminleri cennetle ödüllendirmesidir. Va'id ise kâfirleri ve bazı günah işleyenleri ceza ile tehdit etmesidir. Va'd ve Va'id konusu ilk defa Hariciyye fırkasının Vaidiyye kolu tarafından meydana çıkarılmıştır. Mutezile mezhebi çıkınca bu konu gündemden düşmez olmuştur. İbn Teymiyye'ye göre Allah va'dinden dönmez. Va'ide gelince Allah dilerse büyük günah işleyen kulunu affedebilir. Büyük günah işleyenlerin de ebedi cehennemde kalmasının söz konusu olamayacağını ifade eden İbn Teymiyye Kur'an'da şirk dışında kebâir ehlinin ebediyen cehennemde kalacağına dair bir ayetin olmadığını söylemiştir. İbn Teymiyye Mürcie grubunun "Müslümanlardan hiç kimsenin ateşe girmeyeceği" şeklindeki iddiasının tarihsel bir kaynağının olmadığı görüşündedir.²³⁴

2.2.1. Mürtekib-i Kebîre Problemi

Sözlükte "büyük günah işleyenler" manasında olan bu terim ilk olarak Hz. Osman'ın şehit edilmesinden sonra Haricilerin Hz. Osman'ın katillerini tekfir etmeleriyle başlamıştır. Haricilere göre öldürme gibi büyük günah işleyenler küfre düşmüş olup ebediyen ateşte kalacaklardır. Ancak bu durum o zamanın Müslümanları arasında insanların tekfir silahını kolay bir şekilde kullanmalarına sebep oldu.

İbn Teymiyye'ye göre mürtekib-i kebire o günahı imanlı olarak işlemez ve o günah yüzünden imanın özünü kaybetmez. Yani o büyük günah onu dünya ve ahiret mutluluğuna ulaştıracak imandan uzaklaştırır. Kebâir ehlinin, işlediği günahtan dolayı kaybettiği imanı tövbe ile geri gelir. Büyük günah işleyenler bu dünyada tekfir

²³³İbn Teymiyye, *Mecmû'u Fetâvâ*, VII: 664.

²³⁴Akkoyunlu, *İbn Teymiyye'nin İman Konusunda Mezheplere Bakışı*, 102.

edilemezler ve onlar, ahirette de (kesin) cehennemlik olmadığı gibi affedilmeleri ümit edilir.²³⁵

İbn Teymiyye bu konuda Vasıtiyye kitabında şöyle demiştir:

“Günahkâr olmuş fasıktan mümin tabiri alınmaz. Mu'tezile'nin dediği mürtekib-i kebire olan günahkâr fasık ebedi ateşe girer sözü de kabul edilemez. Fasık kişiye de mümin denilebilir. Bazen de “mutlak mümin” ismi altına giremez, “Müminler ancak Allah zikredildiği zaman yürekleri titrer...”²³⁶ ayetine baktığımız da bazen mürtekib-i kebire fasık, mutlak mümin ismi altına giremiyor. Yine peygamberimizin “Zina yapan kişi zina esnasında mümin değildir, hırsızlık yapan da hırsızlık esnasında mümin değildir”²³⁷ hadisleri de mürtekib-i kebire'nin mutlak iman ismi çatısı altında olamayacağını göstermektedir. O halde “imanı noksan bir mümin” ya da “imanı ile mümin, büyük günahından dolayı da fasık” diye nitelendirilebilir. “Mutlak mümin” vasfı verilemeyeceği gibi iman vasfı da ondan alınamaz. Günahkârlar hatta büyük günah işleyenler kible ehli oldukları müddetçe tekfir edilmezler. İman kardeşliği günahlarla beraber yine de sabittir. Kur'an'da kısas meselesinde Allah, “Kimin cezası kardeşi (maktülün velisi) tarafından bağışlanırsa...” buyurmaktadır.²³⁸ Dolayısıyla büyük günah işlenmesine rağmen burada Allah, kardeş sözcüğünü kullanması mürtekib-i kebire'nin imandan çıkmadığına delildir.”²³⁹

2.2.2. Şefâat

Şefâat, lügatta kişinin günahlarının affedilmesi için bağışlanma dileme, yardımcı olma ve aracılık yapmak manasındadır. Terim olarak ise kıyamette günâhkar Müslümanların affedilmesi, günahı olmayanların ise daha yüksek konumlara ulaşması için peygamberlerin ve Allah'ın yanında mertebeleri yüce olanların yalvarmaları, affedilmelerini istemeleridir. Mu'tezile “şefaet etmenin Allah'ın adaletine ters olduğu” gerekçesiyle şefaatin hakikatini reddetmiştir. Kıyamette peygamberler ve Allah'ın sevdiği kişiler, özellikle günahkârlar için şefaet

²³⁵ Akkoyunlu, *İbn Teymiyye'nin İman Konusunda Mezheplere Bakışı*, 90.

²³⁶ Enfâl, 8/2.

²³⁷ Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *Sahîh Müslim* (Beyrüt: Dâru ihyâi türâsi'l-Arabî, t.y.), I: 76.

²³⁸ Bakara, 2/178.

²³⁹ İbn Teymiyye, *el-'Akîdetü'l-Vâsıtiyye*, 123.

edeceklerdir. Allah'ın razı olmadığı kimselere şefaaf yapılamayacağı gibi Allah'ın izni olmadan da kimse şefaaf edemeyecektir.²⁴⁰ Peygamberimize ait olan bir takım şefaafler şunlardır: ²⁴¹

- 1) En büyük şefaaf manasında olan “Şefaât-i uz mâ”,
- 2) Bir kısım insanların hesapsız cennete girmeleri için yapacağı şefaaf.
- 3) Ateşi hak etmiş olan bir kısım insanların ateşe girmemeleri için yapacağı şefaaf,
- 4) Muvahhidlerden cehenneme girmiş olanları çıkarmak için yapacağı şefaaf,
- 5) Cennet ehlinin derecelerinin fazlaşması için yapacağı şefaaflerdir.

Allah Teâlâ'nın hiçbir aracı olmadan affetmesi mümkündür. O halde arada peygamber veya veli gibi büyük zatlar varsa, bunların şefaafi ile günahkâr kulların affi daha yüksek ihtimalle mümkündür. Kelime-i tevhid getirip hiç hayır işlemeyenlere Allah şefaaf eder. Bu, Allah'ın şefaafi olup kulu direkt cehenneme girmeden affetmesidir. “Ahirette şefaaf edicilerin şefaafi, kâfirlere fayda vermez”²⁴² ayeti, şefaafın olduğuna delildir. Zira şefaaf, iman edenlere de menfaat sağlamasaydı kâfirlerin istisna edilmesi manasız kalırdı. “Benim şefaafim ümmetimden büyük günah işleyenler içindir”²⁴³ hadisi de şefaafın varlığına delildir. Mu'tezile ise büyük günah işleyenlerin affını kabul etmediklerinden dolayı şefaafte de karşı çıkmışlardır.

²⁴⁴

İbn Teymiyye şefaafın inkâr edilemeyeceğini vurgulayarak kıyamette üç çeşit şefaafın olacağını bildirmiştir;

1. Şefaaf-i Uzma denilen, Allah'ın hükme başlaması için mahşerdeki insanlara yapılacak şefaattir. İnsanlar, bir kısım peygamberlere şefaaf ümidiyle müracaat edeceklerdir. Fakat her peygamber o vakit “nefsim, nefsim” deyip

²⁴⁰Kılavuz, *Anahatlarıyla İslam Akâidi ve Kelâm'a Giriş*, 343.

²⁴¹el-Bâcürî, *Tuhfetü'l-mürîd'alâ Cevhereti't-tevhîd*, 469.

²⁴²Müddessir, 74/48.

²⁴³ Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî* (Beyrüt: Daru'l-Ğarbi'l-islâmi, 1998), 4:203.

²⁴⁴Sâbûnî, *Mâtüridiyye Akaidi (Araştırma ve Notlar İlavesi ile Ter. Bekir Topaloğlu)*, 163.

kabul etmeyeceklerdir. Sonunda insanlar peygamberimize (s.a.v.) gelecekler. Hz. Peygamberin şefaati gerçekleşecektir.

2. Peygamberimizin (s.a.v.) cennet ehli olmaya layık olup henüz cennete girmeyenler için yapacağı şfaat.

İşte bu iki şfaat sadece peygamberimize (s.a.v.) hastır.

3. Ateşi hak etmiş olup henüz girmemiş, ya da girmiş olup çıkmaları için yapılan şfaattir. Bu şfaat tüm peygamberler, sıddıklar ve diğerleri için söz konusudur. Allah kendi rahmeti ve fazlı ile arada hiçbir şfaatçi olmadan bir takım kavimleri cehennemden çıkaracaktır.²⁴⁵

Hülasa, Ehl-i sünnet alimleri ile İbn Teymiyye şfaatin var olduğunda hemfikirlerdir.

2.3. TEVHÎD

2.3.1. Ulûhiyet ve Rubûbiyet Farkı

İbn Teymiyye, “İlâh ve Rab” kavramlarının ayrı olduğunu, kâfirlerin rubûbiyyet tevhidini kabul edip ulûhiyet tevhidini kabul etmediğini söylemiştir. İbn Teymiyye İlâh ve Rab kavramlarını farklı kategoride değerlendirip, mütekellimûnun rubûbiyyet tevhîdini bildiklerini fakat ulûhiyet tevhidini bilmediklerini iddia etmiştir.²⁴⁶

İbn Teymiyye tevhîdi, rubûbiyyet, ulûhiyet ve zat ve sıfat tevhidi olmak üzere üçe ayırmıştır. O, kâinatın yaratıcısı olarak tek bir ilahı kabul etmeyi rubûbiyyet tevhidi olarak isimlendirmiştir. İslamın asıl özelliğini oluşturanın ise ulûhiyyet tevhidi olduğunu belirtmiştir. Ulûhiyyet tevhidi ise Fâtiha süresindeki yalnız Allah’a tapmak ve yalnız Allah’tan yardım talep etmektir.²⁴⁷ Putperestler, putların kendilerini Allah’a yaklaştırma vesilesi (vesile-şfaatçi) olduklarına inanıyorlardı.²⁴⁸ Dolayısıyla rubûbiyyet tevhîdini kabul edip ulûhiyyet tevhidini kabul etmiyorlardı. Bu yüzden müşrik ve kâfir olarak adlandırılmışlardır. İbn Teymiyye’nin tevhidle ilgili açıklamalarına göre, vefat etmiş velilerden meded ve yardım dileme, türbeleri

²⁴⁵İbn Teymiyye, *el-’Akîdetü’l-Vâsıtıyye*, 119.

²⁴⁶İbn Teymiyye, *Mecmû’u Fetâvâ*, I:23.

²⁴⁷Fâtihâ, 1/4.

²⁴⁸Zümer, 39/3.

ziyaret edip nezirlerde bulunma ve kurbanlar kesme ulûhiyyet tevhidinde ters düşer. Bunları yapanlar (tevessül, istigase, meded, şefâat talebi) ile putperestler arasında hiçbir bir fark yoktur!²⁴⁹ Zat ve sıfat tevhîdine gelince, Kur'an'da geçen Allah'ın isimlerini ve sıfatlarını olduğu gibi kabul etmektir.

Sünni kelmacılara göre tevhid sadece rubûbiyet tevhididir. Tecsimlik gerektiren haberi sıfatların nefyini bu rubûbiyet tevhîdine katmışlardır. Sünni kelimeler kitaplarında ulûhiyyet tevhidinde hiçbir işaret yoktur.²⁵⁰

2.3.2. Tevessül ve Teberrük

Tevessül lügatta, bir kişiye yanında değerli olan bir şeyi aracı kılarak yakınlaşmaktır. Kur'an'da tevessül sığası ile bu kelime zikredilmese de bu kelimenin maddesi olan vesîle zikredilmiştir. "Allah'a yakınlaşmak için vesile arayın"²⁵¹ buyrulmuştur. Tevessül ile ilgili üç görüş vardır.

Birincisi; Peygamber efendimiz (s.a.v.) de dâhil olmak üzere hiçbir kimseyi ne hayatlarında ne de vefat ettikten sonra vesile kılmak caiz değildir ve bu işlem bid'attir.

İkincisi; Sadece peygamberimiz (s.a.v.) ile tevessül caizdir.

Üçüncüsü; Zarar ve fayda verenin sadece Allah olduğuna inanarak peygamberimiz (s.a.v.) olsun ister başkası olsun salih insanları hayatlarında ya da vefatlarından sonra duada aracı kılmak bid'at olmayıp caizdir. Bu görüş çoğunluk âlimlerin görüşüdür.²⁵²

Allah'tan duanın daha çabuk kabul olması istenildiğinde, diri olsun, vefat etmiş olsun fark etmeden peygamberleri ya da sâlih insanları aracı kılarak dua etmekte sakınca yoktur. Zira peygamberlerin mucizesi ve velilerin kerametleri vefat ettikten sonra dahi devam eder.²⁵³ Kişi, sâlih birinin kabrine gidip dua ettiğinde ölüden istememekte olup ölmüş olan velinin yüzü suyu hürmetine (onun hakkı için)

²⁴⁹Berat Sarıkaya, *İslam düşüncesinde tevhid -İbn Teymiyye örneği-* (Gümüşhane, 2013), 149.

²⁵⁰Abdurrahman b. Salih B. Salih Mahmud, *Mevkifu İbn Teymiyye mine 'l-Eşâ'ireti* (Riyad: Mektebetü Rüşd, 1409), 695

²⁵¹Mâide, 5/35.

²⁵²Abdulvehhâb Gözü, *İbn Teymiyye'nin Tevessül Anlayışına Eleştirel Bir Yaklaşım* (Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2018), 4.

²⁵³Ebü Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Ahmed b. Hamza er-Remlî er-Remlî, *Fetâva'r-Remlî* (Beyrüt: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, t.y.), IV:382.

Allah'tan istemektedir.²⁵⁴Peygamberlerin kabirleri olsun ya da başka kabirler olsun kabre dokunmak ve kabri öpmek kişiyi dinden çıkarmaz. Peygamberlerin ya da velilerin türbelerini öpmek, bereketlenmek niyetiyle olsa, mekruh değildir.²⁵⁵ Ölü ile tevessül yapabilmeyenin caiz olabilmesi için tevessül ettiği kişinin peygamber, sâlih, ya da veli biri olması gerekir. Peygamberlerle olsun, velilerle olsun, ölü olsun diri olsun fark etmeden, onlarla istigase, tevessül, meded dileme bunların tümü caizdir.²⁵⁶Yeni ilmi kelamın öncülerinden olan Saîd Nursî, ceviz gibi bir ehemmiyetsiz bir şey bile kaybettiğinde “Ya Şeyh! Benden sana bir Fatiha! Sen, benim bu kaybettiğimi buldur” derdi. Kaybettiği şeyi her seferinde bulduğunu yemin ederek ifade etmiştir.²⁵⁷

İbn Teymiyye, kabir ziyaretleri kapsamında; ölüden ihtiyaçlarını yerine getirmesini istemek, ölüden dua ve şefaata talep etmek ya da kabir yanında dua ederek duanın daha çabuk kabul edileceğini sanmak gibi tüm bu kapsamdaki kabir ziyaretlerini bidat ziyaretlerden saymıştır. Peygamberimizin (s.a.v.) yapmadığı bir uygulama olduğunu söyleyip, sahâbîlerin ne peygamberimizin (s.a.v.) ne de başkasının kabrinde böyle yapmadığını belirterek bunların tümünün şirk cinsinden olduğunu ve şirke sebep olduğunu söylemiştir.²⁵⁸ Ölüden ya da gaipten ihtiyaçlarını istemek için yapılan kabir ziyaretini bidat ziyaretlerden saymış, müşriklerin ziyareti cinsinden olduğunu söylemiştir.²⁵⁹İbn Teymiyye, Peygamberlerin kabri bile olsa kabre dokunmanın, öpmenin ve yanak değdirmenin haram, hatta kişiyi dinden çıkarıp şirke düşüren bir eylem olduğunu ifade etmiştir. Yine ölü ile tevessülün ve ölü ile istigasenin de bu hükümde olduğunu söylemiştir.²⁶⁰

2.3.3. Türbe Ziyareti

²⁵⁴ Tevessüle örnek olarak “Ya Rabbi! Şu velinin hakkı için, onun yüzü suyu hürmetine benim şu duamı kabul et.”

²⁵⁵ Abdülhamîd eş-Şirvânî, *Hâşiyetü 'ş-Şirvânî 'alâ Tuhfeti 'l-muhtâc bi-şerhi 'l-Minhâc* (Mısır: el-Mektebetü'l-Ticariyyeti'l-Kübrâ, 1983), III:175.

²⁵⁶ er-Remlî, *Fetâva 'r-Remlî*, IV:382.

²⁵⁷ Saîd Nursî, *Sikke-i Tasdik-ı Gaybî* (İstanbul: Söz matbaacılık, 2013), 208.

²⁵⁸ İbn Teymiyye, *Kâ'ide celîle fi 't-tevessül ve 'l-vesîle* (BAE: Mektebetül-Furkan, 2001), I:34.

²⁵⁹ İbn Teymiyye, *er-Red 'ale 'l-Mantıkiyyîn* (Beyrüt: Darul-Marife, t.y.), I:536.

²⁶⁰ İbn Teymiyye, *Ziyâretü 'l-kubûr ve 'l-istincâd bi 'l-makbûr* (Riyad: Dâru Tayyibe, t.y.), I:54.

Ehl-i sünnet'e göre Peygamberimizin (s.a.v.) türbesini ziyarete gitmek sünnettir.²⁶¹ Diğer peygamberlerin, âlimlerin, ya da sâlihlerin türbelerini ziyaret etmek için sefer yapmak ta sünnettir. Bu üç sınıf dışında kabir ziyareti için sefer yapmak sünnet değildir.²⁶² Peygamberimizin kabrini ziyaret eden kişiye peygamberimizin şefaatinin vacip olduğu ile ilgili hadisler vardır.²⁶³

İbn Teymiyye, cumhûr-u ulemânın icmalarına dayanarak, peygamberimizin (s.a.v.) ve velilerin kabrini ziyaret etmek için sefer yapmanın yasaklandığını ileri sürmüştür. Bu seferin günah seferi olduğunu ve bu sebepten dolayı yolcunun namazlarını kısaltamayacağını belirtmiştir. Bu konudaki görüşünü Buhârî ve Müslim'de geçen "Sadece üç mescit için sefer yapılır"²⁶⁴ hadisine dayandırmaktadır.²⁶⁵ İbn Teymiyye El-Fetâva'l-kübrâ kitabında peygamberlerin ve sâlihlerin kabrini ziyaret için sefer yapmanın bidat olduğunu, ne sahâbîden ne de tabîinden hiç kimsenin bunu yapmadığını, peygamberimizin de (s.a.v.) bunu emretmediğini ifade etmiştir. Müslüman imamlardan kimsenin bunu müstehap görmediğini söyledikten sonra buna inanıp yapan kişinin sünnete ve imamların icmâna muhalefet ettiğini net bir şekilde söylemiştir.²⁶⁶ Peygamberlerin ya da sâlihlerin kabrini Allah'a yakınlaşma ve ibadet niyetiyle ziyaret etmek için sefere çıkan kişinin, icmâa muhalefet ettiğini ve Müslümanların icmâi ile haram işlediğini söylemiştir.²⁶⁷

2.4. SAHABÎLER HAKKINDA GÖRÜŞLERİ

İbn Teymiyye sahabî konusuna önem vermiş, Şia fırkasının sahabîlerin aleyhinde konuşmalarını engellemek için müstakil eserler vermiştir. İbn Teymiyye Vâsıtıyye kitabında bu konuda şu açıklamaları yapmıştır:

"Sahabîlerin aleyhlerinde dilimizi ve kalbimizi kirletmememiz; Kur'an ve sünnette geçen sahabî üstünlüklerini kabul etmek gerekir. Kur'an'ın emrinden

²⁶¹Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Lü'lü' b. Abdillâh er-Rûmî el-Mısırî, *Umdetü's-sâlik ve 'uddetü'n-nâsik*, 1. Bs (Katar: eş-Şuûni'd-Dîniyye, 1982), 145.

²⁶²eş-Şirvânî, *Hâşiyetü's-Şirvânî 'alâTuhfeti'l-muhtâcî-şerhi'l-Minhâc*, III:199.

²⁶³Ebü'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed ed-Dârekutnî, *Sünenü'd-Dârekutnî* (Beyrüt: Müessesetü'r-risâleti, 1424), III:334.

²⁶⁴*Sahîh Müslim*, II: 1014.

²⁶⁵İbn Teymiyye, *Mecmû'u Fetâvâ*, IV:520.

²⁶⁶İbn Teymiyye, *el-Fetâva'l-kübrâ*, 1. Bs (Beyrüt: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, 1987), V:289.

²⁶⁷İbn Teymiyye, *Kitâbü'r-Red'ale'l-Ahñâ'i* (Beyrüt: Mektebetü'l'asriyye, 1423), I:143.

dolayı²⁶⁸Hudeybiye sulhundan önce infak edip savaşanları hudeybiye anlaşmasından sonra infak edip savaşanlardan daha üstün tutulması gerekir. Muhacirler, Ensardan daha üstünlerdir. 310 küsur sayıda olan Bedir’de savaşan sahabîler için “Dilediğinizi yapın. Allah sizi affetmiştir”²⁶⁹hadisine inanmak lazımdır. Kur’an’ın emrinden dolayı²⁷⁰ 1400’den daha fazla olan ağacın altında biat eden sahabîlerin cehenneme girmeyeceğine inanmak ve Allah’ın onlardan razı olduklarına, onlarında Allah’tan razı olduklarına inanmak gerekir. Aşere-i mübeşşere diye isimlendirilen cennetle müjdelenen on sahabînin cennete gireceğine inanmak gerekir.²⁷¹ Peygamberimizden (s.a.v.) sonra bu ümmetin en hayırlısı hadislerde belirtildiği gibi sırasıyla Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali’dir. Sahabîler Hz. Osman’ın Hz. Ali’den daha üstün olduğunda icma halindedirler. Bununla beraber bir kısım ulema Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer’in üstünlüklerini kabul ettikten sonra Hz. Ali’nin Hz. Osman’dan daha üstün olduklarını ifade etmişlerdir. Bir kısım ulemada bu konuda susmuşlardır. Hz. Osman’ın Hz. Ali’den daha üstün olduğunu söylemek dalâlete sürükleyen usûl meselelerinden değildir. Asıl dalâlete götüren usul meselesi hilafet meselesidir. İlk halife, Ebu Bekir, sonra Hz. Ömer sonra Hz. Osman sonra da Hz. Ali’dir. Bu halifelik sıralamasına biri karşı çıkarsa işte bunlar sapıtmış kişilerdir.²⁷²

Peygamberimizin (s.a.v.) ailesi ve akrabası olan Ehl-i beyt sevilir, dost edinilir ve Ğadîr-i Hum günü emrettiği Ehl-i beytine iyi davranılması tavsiyesine uyulur. Amcası Abbas, peygamberimize gelip Kureyş’ten bazılarının Haşim oğullarına cefa ettiklerini şikâyet edince peygamberimiz “Sizleri ve benim akrabalarımı sevmedikçe onlar iman etmezler” gibi hadislerden dolayı Ehl-i beyt sevilir.²⁷³

Yine peygamberimizin (s.a.v.) hanımlarını veli edinmek gerekir. Efendimizin eşleri ahirette yine onun eşleridir. Özellikle de evlatlarının çoğunun annesi olan Hz. Hatice ilk ona iman eden kişi olup ona yardım etmiştir. Peygamberimizin yanında

²⁶⁸Hadîd, 57/10.

²⁶⁹et-Tirmizî, *Sünenü’l-Tirmizî*, V:265.

²⁷⁰Fetîh, 48/18.

²⁷¹İbn Teymiyye, *el-’Akîdetü’l-Vâsıtye*, 125.

²⁷²İbn Teymiyye, *el-’Akîdetü’l-Vâsıtye*, 127.

²⁷³İbn Teymiyye, *el-’Akîdetü’l-Vâsıtye*, 127.

Hz. Hatice'nin ve Hz. Aişe'nin önemli bir yeri vardır. Hz. Aişe'nin diğer kadınlardan üstün olduğuna dair hadisler vardır.²⁷⁴

Sahabîlerden buğz eden ve onlara hakaret eden Rafiziler'den ve Ehl-i beyt'e sözleriyle ve fiilleriyle eziyet eden Haricilerden uzak durmak gerekir. Sahabîler arasında cereyan eden şeyler hakkında sukut gerekir. Zira sahabîleri kötüleyen rivayetlerin bir kısmında kizb, bir kısmında ziyadelik, bir kısmında noksanlık, bir kısmında da tahrif vardır. Sahih görüş şudur ki; sahabîler mazurdurlar. Zira (aralarında yaptıkları harp vb. kararların) bir kısmı ya isabetli içtihatdır ya da hatalı içtihatdır. Bununla beraber sahabîlerin küçük ve büyük günahlardan masum olduğunu söyleyemeyiz. Onlardan da günah sudur edebilir. Sahabîlerin öyle faziletli amelleri vardır ki, şayet onlardan günah sudûr etmişse bile bu ameller onları imha edebilir; günahları silinebilir. Sonraki nesillerin hiçbiri o iyiliklerin derecesine erişemez. Peygamberimiz sahabîler döneminin en hayırlı asır olduğunu²⁷⁵sahabîlerden sonraki nesillerin Uhud dağı kadar altın infak etseler bile sahabîlerin bir avuç infakının sevabına erişemeyeceğini²⁷⁶bildirmiştir.²⁷⁷

İbn Teymiyye Sahabîlerden sadır olan günahlarla ilgili şu beş seçenekten biriyle düşünmeyi önerir: “Şayet onlardan bir günah sudûr etmişse sahabî o günahından dolayı ya tövbe etmiş, günahını gideren bir iyilik yapmış; İslamın ilk asrındaki faziletli grubundan olduğu, ya da Peygamberimizin şefaati ile günahı silinmiş de olması imkan dahilindedir. Bu durumda içtihat ettikleri meselede günahkâr olduklarını düşünmek uygun olmaz. Kaldı ki hatalı ictheadın da sevabı vardır. Çünkü, müçtehid, içtheadında isabetli ise iki, hatalı ise bir sevap kazanır. Ayrıca içthead hataları affedilmiştir. (bu cümlelerle ilgili hadisleri yazmanız gerekir) Hem onların hoş karşılanmayacak fiilleri mühim bir yekün ifade etmeyecek kadar azdır. Sahabîlerin Allah'a ve Resulüne imanını, Allah yolunda cihadı, hicreti, yardımı, salih amelleri ve öğrenip öğrettikleri faydalı ilimlerin yanında hata fiilleri elbette azdır. Allah'ın onlara verdiği faziletleri bilen kişi peygamberlerden sonra en faziletli

²⁷⁴İbn Teymiyye, *el-'Akîdetü'l-Vâsitıyye*, 128.

²⁷⁵ *Sahîh Müslim*, 4:1963.

²⁷⁶ *Sahîh Müslim*, 4:1967.

²⁷⁷İbn Teymiyye, *el-'Akîdetü'l-Vâsitıyye*, 129.

kişiler olduğunu bilirler.²⁷⁸ İbn Teymiyye'ye göre sahabîlerin tümü adildirler. Râfiziler ise bu görüş ve tekliflere muhalefet etmişlerdir.²⁷⁹

2.5. BİD'AT MESELESİ

Sünneti bid'atten ayırmak önemli bir meseledir. İbn Teymiyye bid'ate karşı çok serttir. İbn Teymiyye bid'at hakkında şu açıklamaları yapmıştır: “Kur'an'a ve sünnete muhalefet etmek, ya da itikatta ve ibadette ümmetin selefinin icma ettiği meselelere muhalefet etmeğe bid'at denir.²⁸⁰ Sünnet, Şâri'in emrettiği şeyler, bid'at ise dinde olmayan şeylerdir. İslam tarihinde bazı fırkalar kendi yolunun sünnete uygun bir yol, muhalifinin ise bid'at sahibi olduğunu söylemiştir. Bu yüzden Allah'tan başka kimsenin saymadığı kadar çok şerler meydana gelmiştir.²⁸¹ Bid'at Allah'ın ve Resulü'nün emretmediği yoldur. Allah'ın ve Resulünün emri ona girmemiş hükümler kötülenmiş bid'attir. Eğer bir hükümde emri varsa peygamberimizin (s.a.v.) vefatından sonra bile olsa o bid'at olamaz. Mushafın cem olması, ramazan ayında mukabele usûlünün olması, Yahudi ve Hıristiyanların ihraç edilmesi, bunların tümü bid'atlerden sayılamaz.²⁸² Yine mürtedin ve Haricilerin öldürülmesi, teravih namazının tek bir imam çatısında kılınması da bidatlerden sayılamaz. Ama Allah ve Resulünün emretmediği şeyler örneğin bir mekânı ya da bir zamanı ibadete tahsis etmek bid'atlerdendir. Namaz vakitleri, bayram günleri, Mekke şehrinin üstünlüğü, üç meşhur mescidin üstünlüğü gibi haller ise şeriatın emri olduğundan bidatlerden sayılamaz.²⁸³ Peygamberimiz (s.a.v.) bidat sahipleri olan Haricilerin ve zulmün reisleriyle savaşmayı emrederken bidat sahibi olmayıp amelde kusurlu olan, yani içki içene lanet eden kişiye hitaben “Ona lanet etme, çünkü o, Allah ve Resulünü seviyor” buyurmuştur.²⁸⁴ O halde bid'atlar şeytana günahlardan bile daha sevimlidir.²⁸⁵ Yine başka bir hadiste de bazı kavimlerin çıkacağına, Kur'an okuduklarında boğazlarının aşağısına inmeyeceğine, dinden, okun yaydan çıktığı gibi

²⁷⁸İbn Teymiyye, *el-'Akîdetü'l-Vâsıtye*, 130.

²⁷⁹İbn Teymiyye, *el-'Akîdetü'l-Vâsıtye*, 54.

²⁸⁰İbn Teymiyye, *Mecmû'u Fetâvâ*, XVIII:346.

²⁸¹İbn Teymiyye, *el-İstikâmet*, 1403. Bs (Medine: Camiatü'l-İmâm Muhammed b. Suûd, t.y.), I:13.

²⁸²İbn Teymiyye, *Mecmû'u Fetâvâ*, XXXI:36.

²⁸³İbn Teymiyye, *Mecmû'u Fetâvâ*, XXIII:133 IV:107.

²⁸⁴ el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed b. el-Ferrâ' Ebû Muhammed el-Beğavî, *Şerhu's-Sunne*, thk. Şu'ayb el-'Arna'ût ve Muhammed Zuheyr eş-Şâviş (Dimaşk; Beyrut: el-Mektebi'l-İslâmî, 1403/1983), X:337.

²⁸⁵İbn Teymiyye, *Mecmû'u Fetâvâ*, XXVIII:470.

çıkacaklarını bildirip, onların yanında namazlarınızı hakir göreceksiniz²⁸⁶ buyurmuştur.²⁸⁷ Bu hadisten de anlaşılıyor ki diyanet meselelerinde nefsanî arzulara uymak, kişinin şahsı için olan şehvi arzulara uymaktan daha büyüktür. ²⁸⁸ Bu ümmette âlimler ve amirler düzelirse insanlar da düzelir. Bid'at ve zulüm sadece ilmi riyaset sınıfı ile güç riyaseti sınıfından zuhur eder."²⁸⁹

İbn Teymiyye'ye göre bid'at, iki kısma ayrılır: Birinci kısım naslara ve sünnete tabi olmak isterken nasları anlamada hata yapmışlardır. Kendilerine muhalefet edenleri de tekzib etmişlerdir. Hariciler ve Müslüman Şia fırkaları ve Mürcie bunlara örnektir. İkinci kısım ise hakikatte münafık olup kendini Şia fırkası gibi göstermişlerdir. Bundan dolayı bir kısım ulema yetmiş iki fırkanın kökeninin sadece Şîa, Hariciyye, Mürcie ve Kaderiyye olduğunu söylemişlerdir. Sıfatları nefyeden Cehmiyye (Eş'ariyye)²⁹⁰ve Mutezile grubu ise onların dinlerinin kökeni kitap ve sünnet değildir. Onlar Allah'ın fiillerinde akıllarına tutunduklarını söylerler. (Allah için haberi sıfatları olduğu gibi kabul etmezler.) Kur'an nassı varken de akla yer yoktur.²⁹¹ Vacip ve sünnet olmayan bir ibadet yapılırsa ve yapan kişi bunun vacip ve sünnet olduğuna itikad ederse, e din imamlarının ittifakıyla bu bid'at-i seyyie'den olup dalâlettir.²⁹²

2.6. İMAMET-İ UZMÂ

Ceza ve müeyyidelerin tatbiki, kanunların icrası, orduların donatımı, devletin sınır güvenliğinin sağlanması, zekâtın toplanması, hırsız ve eşkıya gibilerinin cezalandırılması, bayram ve Cuma ve namazlarının kıldırılması, insanların arasında çıkan kavga ve münakaşaya müdahale edilmesi, mahkemede şahitlerin şahitliğinin kabul edilmesi, velisi bulunmayan küçük kız ve erkek evlatların izdivaçları ve ganimetlerin taksimatı gibi dînî, adli ve siyasi işleri yürüten bir İslam halifesi seçmeleri Müslümanlara lazımdır.²⁹³ Nitekim peygamberimizin (s.a.v.) vefatının

²⁸⁶ *Sahîh Müslim*, II:743.

²⁸⁷ İbn Teymiyye, *Mecmû'ü Fetâvâ*, XX:103.

²⁸⁸ İbn Teymiyye, *Mecmû'ü Fetâvâ*, XXVIII:132.

²⁸⁹ İbn Teymiyye, *Mecmû'ü Fetâvâ*IV:494.

²⁹⁰ İbn Teymiyye birçok kitabında Eş'ariyye mezhebi için Cehmiyye tabirini kullanmıştır. Daha fazla tafsil için İmam Sübkî'nin *Kasîdetü'n-nûniyye*'ye yaptığı şerh olan *es-Seyfü's-sakîl*'e bakınız.

²⁹¹ İbn Teymiyye, *en-Nübüvvât*, 423.

²⁹² İbn Teymiyye, *Mecmû'ü Fetâvâ*, I:160.

²⁹³ Alp, *Sa'düddîn et-Taftazanî Şerhu'l Akâid Tercüme ve İzahat*, 309.

hemen ardından devlet başkanını belirtmek üzere Hz. Ebû Bekir'in tayin edilmesi bunu göstermektedir. Devlet başkanlığı aslında İslam hukukunun konusudur. Fakat Şîa mezhebi, devlet başkanının masum olma şartı gibi bazı birtakım hususlar ortaya attığından dolayı Ehl-i sünnet âlimleri sahih imamet fikrini belirtmek için akîde konusu ile birlikte ele alma gereğini duymuşlardır.²⁹⁴ Aynı zaman içinde iki devlet başkanının olması caiz değildir. “Her dönemde konuşan ve susan iki imam vardır” diyen Râfiziler Hz. Ali'nin devlet başkanı olduğu sırada Hz. Muâviye'nin de reisliğini kabul eden Kerrâmiye mezhebi buna muhalefet etmiştir. Şayet iki kişiye aynı anda devlet başkanlığı verilmişse ikisinin de başkanlığı geçersiz olur.²⁹⁵

Eş'ariye mezhebine göre İslam hâlifesinin zahiri olması yani ortaya çıkması beklenen veya saklanan biri olmaması lazımdır. Halifenin Kureyş neslinden olması lazımdır. Kureyş'ten olduktan sonra Hz. Ali'nin soyundan veya Haşimoğullarından gelmesi beklenmez. Halifenin ma'sûm/günahsız veya zamanının en faziletli kimsesi olması şart değildir. Fakat halifenin tastamam ve mutlak bir velayet sahibi ve halkı idare ve sevk yeteneğinin olması gerekir. Bununla beraber halifenin kanunları uygulayacak, İslam devletlerinin sınırlarını koruyabilecek, zulme uğramışın hukukunu zalimden alabilecek kudrete haiz olması şartı da aranır. İşlediği zulüm ve günahlardan dolayı da halifenin yetkisi düşmez.²⁹⁶

İbn Teymiyye'de Ehl-i sünnet gibi imametın Kureyş'e ait olmasını savunur. Ancak İbn Teymiyye bu şartla beraber, göreve getirilmesi Müslümanların şurasıyla olması, biat edilmiş olması ve adalet şartını da katar. Biat yapılma şartında bir tartışma yoktur. Şura şartını da Hz. Ömer'in rivayet ettiği hadisten alır. Adalet de seçim sırasında aranacaktır. İbn Teymiyye “Adalette itaat, zulümde itaatsizlik” şeklinde orta yol çizmiştir. O halde müminler, günah konusunda hâlifeye asla itaat etmemelidir. İbn Teymiyye halifelik şartları olan Kureyşi olma, adaletli oluş ve şura ile seçilme şartlarına haiz kimsenin bulunamaması durumunu tartışır ve tarihteki örneklere bakarak sünnetin yöntemini ve selef tarikini benimseyerek birtakım cevaplar verir. İbn Teymiyye gerçek halifelüğün peygamberimizden (s.a.v.) sonra sadece otuz yıl olduğunu söyler. Daha sonrakilerini ise mülk-i adud (ısırıcı

²⁹⁴Sâbûnî, Mâtüridiyye Akaidi (*Araştırma ve Notlar İlavesi ile Ter. Bekir Topaloğlu*), 114.

²⁹⁵Sâbûnî, Mâtüridiyye Akaidi (*Araştırma ve Notlar İlavesi ile Ter. Bekir Topaloğlu*), 114.

²⁹⁶Alp, *Sa'düddin et-Taftazanî Şerhu'l Akâid Tercüme ve İzahat*, 311.

hükümdarlık) olarak görmüştür. Emevi ve Abbasi halifelerinin “halife” adıyla anılan melikler olduğunu ifade eder. İbn Teymiyye buna rağmen, sahih halifelik şartlarını taşımadıklarından dolayı Hz. Peygamberin (s.a.v.) halifeleri olmasalar bile veliahdlık usulü ile hilafet makamına oturtulan meliklerin hükümlerine boyun eğmeği gerekli görür. Çünkü İbn Teymiyye fitnessiz bir şekilde değiştirene kadar her zorbaya boyun eğmeği lazım kılar. Çünkü o, bu tür halifelerin de hâkim oldukları sürece Müslümanların melikleri sayılacağını düşünür. Kısacası İbn Teymiyye ma’siyet olmadığı konuda imama itaati gerekli görür.²⁹⁷

²⁹⁷Ebu Zehra, *İmam İbn-i Teymiyye*, 321.

SONUÇ

Bu çalışmada İbn Teymiyye'nin iman esasları ve bunlarla ilgili hususları ele alınmıştır. İbn Teymiyye'nin ele aldığı meseleler ile Ehl-i Sünnet kelimcilerinin görüşleri mukayese edildi.

İbn Teymiyye'nin Sünni kelimciler ile hemfikir oldukları meseleler bulunduğu gibi ittifak edemedikleri noktalar da vardır. Öncelikle her iki kanat Âmentü'nün altı temel rüknünde aynı düşünmektedir. İttifak edemedikleri noktalar, Kur'an'daki müteşâbih ayetler ve buna bağlı olarak ulûhiyet tasavvuruna dair meselelerdir.

Sünni kelimcilerle İbn Teymiyye özellikle Allah'ın zatının tasavvurunu farklı anlama dışında bir takım meselelerde de ihtilaf etmişlerdir. Kur'an'ın yaratılmışlığı, Tevrât ve İncil'in tahrifi, Peygamberlerin günah işleyip işlememesi, kıyamette Allah'ı görme keyfiyeti, cehennemın ebediliği, tevessül-teberrük, Ulûhiyyet ile Rubûbiyyet farkı ve türbe ziyaretlerinin meşrûiyeti meselelerinde birbirlerinden farklı yollar izlemişlerdir.

Meleklerle iman, kabir azabı, mizan, Kevser havuzu, sırat köprüsü, Allah'ın cennette görülme meselesi, imanda istisna, imanda artma ile eksilme, şefâat ve imamet-i uzma konularında ise aynı yolu izlemiş olup hemfikirlerdir.

İbn Teymiyye'nin te'vil karşıtı tutumu ve Selef'i bu konularda sükut etmesiyle temellendirmesi kanaatimce kâfi bir çözümden uzaktır. Selefî, ilimde otorite ve mihenk taşı kılıp sonra da onlara uyma adına te'vil karşıtlığı yapmak ve kendi zamanına kadar gelen Eş'ariyye ve Mâtürîdiyye mezheplerine şiddetli bir tenkit yapıp hatta bunların mensuplarını bidat ve dalâletle itham etmek bizce isabetli değildir. İbn Teymiyye'nin Allah tasavvurunu ortaya koyan müteşâbihleri te'vil etmeyi tahrif olarak kabul etmesi, nasların zahirini temel alması ve bunu da zorunlu bir yöntemmiş gibi lanse etmesi, bizce isabetli görülmemektedir. Zira en sıradan insanların normal konuşmalarında bile mecaz, te'vil ve kinaye yaptıkları malum iken Allah kelamında olmaması doğrudan uzak olarak görülmektedir.

KAYNAKÇA

Akdoğan, Recep. *Akideden Kelama -Kelam Tarihi-*. 1. Bs. İstanbul, 2013.

Akkoyunlu, İsmail. *İbn Teymiyye'nin İman Konusunda Mezheplere Bakışı*, Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2011.

Alan, Müjdat. *İbn Teymiyye'nin "Şerhu Hadis'in-nüzûl" Adlı Eseri Bağlamında Hadis Yorumculuğu*, Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Necmeddin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2017.

Alp, Talha Hakan. *Sa'düddîn et-Taftazanî Şerhu'l Akâid Tercüme ve İzahat*. 4. Bs. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı, 2017.

Aydın, Hüseyin. "İbn Teymiyye'de Allah Tasavvuru". *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Malatya, S.2, 2006.

Bâcürî, İbrahim b. Muhammed el-Tuhfetu'l-mürîd 'alâ Cevhereti't-tevhîd. Diyarbakır: Mektebetü Seyda, t.y.

Beğavî el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muḥammed b. el-Ferrâ' Ebû Muḥammed el-Beğavî, *Şerhu's-Sunne*, thk. Şu'ayb el-'Arna'ût ve Muḥammed Zuheyr eş-Şâvîş (Dımaşk; Beyrut: el-Mektebi'l-İslâmî, 1403/1983),

Biçer, Mehmet Ali. *İbn Teymiyye'nin Uluhiyyet Anlayışı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2011.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî. Beyrüt: Dâru tuki'n-Necât, 1397.

Bulut, Mehmet. "Delilleriyle İslam Akâidi". İstanbul: Erkam, 2015.

Çelebi, İlyas. *Kelam El Kitabı*. 1. Bs. Ankara: Grafiker, 2012.

Dârekutnî, Ebü'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed ed-. *Sünenü'd-Dârekutnî*. Beyrüt: Müessesetü'r-risâleti, 1424.

Ebu Zehra, Muhammed. *İmam İbn-i Teymiyye*. İstanbul: İslamoğlu, 1988.

Eş'arî, Ebü'l-Hasen Alî b. İsmâil b. Ebî Bişr İshâk b. Sâlim el-*Mağâlâtü'l-İslâmiyyîn ve 'htilâfî'l-muşallîn*. 3. Bs. Almanya Fîsbâdîn: Dâru Frânziştâyiz, 1980.

Gökçe, Cüneyt. *Sürt'li Molla Halil'in Nehcu'l Enam Adlı Eseri ve Kelam İlmindeki Yeri*. 1. Bs. Şanlıurfa, Elif, 2015.

Hâzin, Ebü'l-Hasen Alâüddîn Alî b. Muhammed b. İbrâhîm el-. *Lübâbü't-te'vîl fî me'âni't-tenzîl*. 1. Bs. Beyrüt: Dârü'l-kütübi'l-'ilmiyye, 1415.

Heytemî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Muhammed el-. *el-Fetâva'l-hadîsiyye*. Beyrüt: Dârül-fikr, t.y.

Irâkî, Ebü'l-Fazl Zeynüddîn Abdürrahîm b. el-Hüseyn b. Abdürrahmân el-. *el-Ecvibetü'l-Mardiyye 'ale'l Es'ileti'l-Mekkiyye*. Mısır Ceyze: Mektebet'u-et-tev'iyyet'i-islâmiyye, t.y.

İbn Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdürrahmân b. Alî b. Muhammed Bağdâdî *el-Muntazam fî târihi'l-mülûk ve'l-ümem*. Beyrüt: Dârü'l-kütübi'l-'ilmiyye, 1992.

İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zürâî ed-Dımaşkî el-Hanbelî. *Hâdi'l-ervâh ilâ bilâdi'l-efrâh*. Kahire: Matbaatü'l-Medenî, t.y.

İbn Teymiyye. *Beyânü telbîsi'l-Cehmiyye*. 1. Bs. Medine: Mecme'u'l-Melik Fahd, 1426.

İbn Teymiyye. *Câmi'ur-Resâil*. 2 Cilt. Riyad: Dâru'l-'atâ, 2001.

İbn Teymiyye. *Der'ü te'ârûzi'l-'akl ve'n-nakl*. Riyad: Câmiatü'l-Îmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye, 1411.

İbn Teymiyye. *el-Akîdetü'l-Hameviyye*. Riyad: Dâru's-Samî, 2004.

İbn Teymiyye. *el-'Akîdetü'l-Vâsıtye*. 1. Bs. Suudi Arabistan: ed-Dürerü's-Sünniyye, 1433.

İbn Teymiyye. *el-İstikâmet*. 1403. Bs, 2 Cilt. Medine: Camiatü'l-Îmâm Muhammed b. Suûd, t.y.

İbn Teymiyye. *en-Nübüvvât*. 2 Cilt. Riyad: Edvâü selef, 1420.

İbn Teymiyye. *er-Red 'ale'l-Manţıkiyyîn*. Beyrüt: Darul-Marife, t.y.

İbn Teymiyye. *er-Redd 'alâ men kâle bi fenâi'l-cenne ve'n-nâr*. Riyad: Dâru Bilensiye, 1995.

İbn Teymiyye. *Kā'ide celîle fi't-tevessül ve'l-vesîle*. BAE: Mektebetül-Furkan, 2001.

İbn Teymiyye. *Kitâbü'r-Red 'ale'l-Ahnâ'î*. Beyrüt: Mektebetü'l'asriyye, 1423.

İbn Teymiyye. *el-Fetâva'l-kübrâ*. 1. Bs. Beyrüt: Dâru'l-kütübi'l-'ilmiyye, 1987.

İbn Teymiyye. *Mecmû'u Fetâvâ*. Medine: Mecme'u'l-Melik Fahd, 1416.

İbn Teymiyye. *Minhâcü's-sünne*. Riyad: Câmîatü'l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye, 1406.

İbn Teymiyye. *Şerhu hadîsi'n-nüzûl*. Beyrüt: el-Mektebetü'l-islâmiyye, 1397.

İbn Teymiyye. *Ziyâretü'l-kubûr ve'l-istincâd bi'l-makbûr*. Riyad: Dâru Tayyibe, t.y.

Karadeniz, Osman. *Kelam El Kitabı*. 1. Bs. Ankara: Grafiker, 2012.

Kasar, Veysel. *İlk Dönem Kelâmında Kudret Sıfatı Etrafındaki Tartışmalar*. 1. Bs. İstanbul: Kardelen, 2019.

Kılavuz, A. Saim. *Anahatlarıyla İslam Akâidi ve Kelâm'a Giriş*. 16. Bs. İstanbul: Ensar, 2011.

Koca, Ferhat. "Takıyyüddin İbn Teymiyye" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 20/391-405. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.

Kurtubî, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî. *Merâtibü'l-icmâ'*. Beyrüt: Dâru'l-kütübi'l-'ilmiyye, t.y.

Lekânî, İbrâhim el-. *Tuĥfetü'l-mürîd 'alâ Cevhereti't-tevhîd*. Beyrüt: Dâru'l-kutubi'l-ilmiyye, 1971.

Mavil, Hikmet Yağlı. *Ehl-i Sünnet Kelâmında Halku'l-İmân Tartışması*. Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Bolu, S.14, 2019. 437-468.

İbn Nakb, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Lü'lü' b. Abdillâh er-Rûmî el-Mısırî. *Umdetü's-sâlik ve 'uddetü'n-nâsik*. 1. Bs. Katar: eş-Şuûni'd-Dîniyye, 1982.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî. *Sahîh Müslim*. Beyrüt: Dâru ihyâi türâsi'l-Arabî, 1994.

Nesefî, Ebü'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd en-. *Medârikü't-tenzîl*. Beyrüt: Dârü'l-kelimi't-tayyib, 1998.

Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî (ö. 676/1277) en-. *el-Minhâc fî şerhi Sahîhi Müslim*. Beyrüt: Dâru ihyâi türâsi'l-Arabî, 1392.

Nürsî, Saîd. *Sikke-i Tasdik-ı Gaybî*. İstanbul: Söz, 2013.

Nürsî, Saîd. *Sözler*. 1 Cilt. İstanbul: Söz, 2019.

Nürsî, Saîd. *Muhakemat*. İstanbul: Söz, 2014.

Özgen, Dr. Mustafa. *Eş'arî ve Mâtürîdî Mezhepleri Arasındaki Görüş Farklılıkları*. Konya: Palet, 2017.

Özişçi, Vildan. *İmam Mâtürîdî ve İbn Teymiyye'nin Tevhid Konusundaki Görüşlerinin Mukayesesi*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Diyarbakır, 2019.

Özler, Mevlüt. *Kelam El Kitabı*. 1. Bs. Ankara: Grafiker, 2012.

Râzî, Ebû Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-. *Me'âlimü uşûli'd-dîn*. Lübnan: Dârü'l-kitâbi'l-'Arabî, t.y.

Remlî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Ahmed b. Hamza er-Remlî er-. *Fetâva'r-Remlî*. Beyrüt: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, t.y.

Sabırlı, Esat. *İbn Teymiyye ve Selefi Yorumları Bağlamında Kur'an'da Mecaza Bakışı*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

Sabuni. Nureddin, *Mâtüridiyye Akaidi (Araştırma ve Notlar İlavesi ile Ter. Bekir Topaloğlu)*. 10. Bs. Marmara Üni. İ.F.Vakfı Yayınları, 2012.

Sarıkaya, Berat. *İbn Teymiyye'de Tevhid Anlayışı*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2008.

Sâvî, Ahmed b. Muhammed el-Mâlikî el-Halvetî es-. *Hâşiyetü's-Sâvi 'a'lâ Tefsîri'l-Celâleyn*. 6 Cilt. Beyrüt: Dâru'l-fikr, 2012.

Sübki, Ebü'l-Hasen Takıyyüddîn Alî b. Abdilkâfi b. Alî b. Temmâm es-. *el-İ'tibâr bi-bekâ'i'l-cenneti ve'n-nâr*. Şam: Kudsî, 1302.

Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-. *el-Câmi 'u's-şagîr*. Beyrüt: Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye, 1971.

Şaybak, Mehmet Sabır. "İbn Teymiyye'nin Tanrı Tasavvuru Bağlamında Fıtrat Delili". *Bitlis Eren Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, Bitlis, S.1, 2021. 127-149.

Şirvânî, Abdülhamîd eş-. *Hâşiyetü's-Şirvânî 'alâ Tuḥfeti'l-muḥtâc bi-şerḥi'l-Minhâc*. Mısır: el-Mektebetü'l-Ticariyyeti'l- Kübrâ, 1983.

Tarakçı, Muhammed. "Tahrif" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 39/422-424. İstanbul: TDV yayınları, 2010.

Teftâzânî, Sa'düddîn Mes'ûd b. Fahriddîn Ömer b. Burhâniddîn Abdillâh el-Herevî el-Horâsânî et-. *Şerḥu'l-'Aḳâ'id*. İstanbul: Salah Bilici Kitapevi yayınları, t.y.

Toprak, İbrahim. *Cennet ve Cehennem Ebediliği*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2010.

Toslak, Levent. *Kur'an'a Göre Semavi Kitapların Tahrifi Meselesi*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 2008.

Yavuz, Yusuf Şevki. "Akıl" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 2/242-246. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.

Ye'li, Ebü Abdillâh Bedrüddîn el-Ba'li, Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Ömer *Muhtasaru'l fetâva'l-mısriyye li-ibni teymiyye*. Kahire: Matbaatü's-sünneti'l-Muhammediyye, t.y.

Yeşilyurt, Temel. *Kelam El Kitabı*. 1. Bs, 1 Cilt. Ankara: Grafiker, 2012.